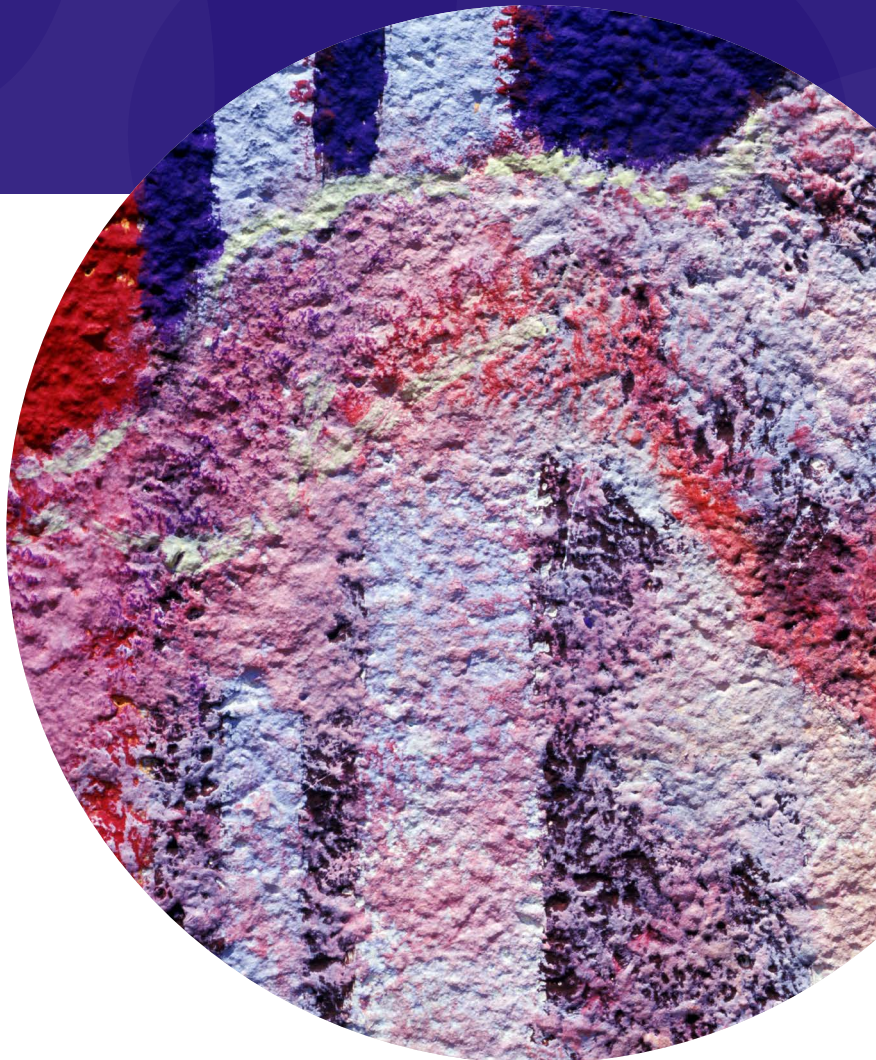

”Ei oo tarkoitus kiinnittyä pitkäks aikaa, vaan jatko-ohjataan”

**Ammattilaisten näkökulmia nuorten palveluiden nykytilaan
ja kehittämistarpeisiin hyvinvointialueilla**

Noora Hästbacka
Oona Lipponen
Sanna Aaltonen
Sakari Karvonen

Raportti 14/2023

Noora Hästbacka, Oona Lipponen, Sanna Aaltonen & Sakari Karvonen

”Ei oo tarkoitus kiinnittyä pitkäksi aikaa, vaan jatko-ohjataan”

Ammattilaisten näkökulmia nuorten palveluiden nykytilaan ja kehittämistarpeisiin hyvinvointialueilla

Terveysten ja
hyvinvoinnin laitos

© Kirjoittaja(t) ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

ISBN 978-952-408-234-1 (verkkojulkaisu)

ISSN 1798-0089 (verkkojulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-234-1>

Helsinki, 2023

Lukijalle

Nuoret ovat palveluiden käyttäjinä monimuotoinen ikäryhmä. Joidenkin tarpeet ovat vähäisiä ja toiset osaavat luovia järjestelmässä taitavasti, mutta varsinkin ongelmien kasautuessa palvelujärjestelmää voi olla vaikea hahmottaa tai siinä toimimisen tiellä olla erilaisia esteitä. Tässä raportoitavan tutkimuksen lähtökohtana on ollut tarve selvittää, miten nuorten kanssa eri palveluissa toimivat ammattilaiset hahmottavat nuorille tarjolla olevia palvelukokonaisuuksia, kun sosiaali- ja terveydenhuollon reformi – sote-uudistus – on alkanut. Uudistuksen seurauksena osa nuorille tarjotuista palveluista on siirtynyt hyvinvointialueiden vastuulle ja osa jäänyt kuntien järjestettäväksi, mikä saattaa tuottaa uusia rajapintoja palvelujen välille.

Tutkimus on osa sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamaa **Nuorten palvelutienhaarassa – kartoitus nuorten sote-palvelujen haasteista hyvinvointialueilla** (NUPAT) -hanketta (2022–2023), jonka tavoitteena on ollut kartoittaa sosiaali-, terveys- ja nuorisopalveluissa työskentelevien ammattilaisten näkemyksiä nuorten palvelukokonaisuuksista sekä hyvinvointialueiden ja kuntien välisestä yhteistyöstä. Hankkeen tarkoituksena oli arvioida, millaisia mahdollisuuksia ja ongelmia liittyy nuorten palvelupolkujen järjestämiseen ja monialaiseen yhteistyöhön sekä miten hyvinvointialueiden kehitystyötä ja palvelukentän uudelleenorganisointumista voidaan tukea. Hankkeesta on vastannut Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja se on toteutettu yhteistyössä Itä-Suomen yliopiston ja Nuorisotutkimusverkoston kanssa. Hankkeen johtajana on toiminut Sakari Karvonen (THL). Sanna Aaltonen (UEF) on vastannut tutkimushankkeen suunnittelusta ja ohjauksesta yhdessä Sakari Karvosen kanssa. Noora Hästbacka (THL) ja Oona Lipponen (UEF) ovat vastanneet tutkimuksen käytännön toteuttamisesta, aineiston keräämisestä ja sen analyysistä sekä toimivat tämän raportin pääkirjoittajina. Kaikki kirjoittajat ovat osallistuneet raportin käsikirjoituksen muokkaamiseen ja vastaavat tuotoksesta yhteisesti.

Tässä raportissa on koottu perushavainnot ammattilaisten haastatteluista ja tuotu esiin ammattilaisten näkemyksiä ja kokemuksia runsain esimerkein. Raportissa kuvataan ensin tutkimuksen toteutus, jonka jälkeen esitetään ammattilaisten kuvauksia eri palveluista. Luvun 3 lopussa esitetään palveluita kuvaava jäsenitys, joka pyrkii tavoittamaan sektorista riippumattomia palveluiden keskeisiä työmuotoja. Seuraava luku (4) tarkastelee palveluita ja nuorten tuen tarpeisiin vastaamista monialaisena kokonaisuutena. Lukuun 5 on koottu ammattilaisten näkemyksiä siitä, miten hyvinvointialueiden toiminnan aloittaminen on näkynyt heidän työssään. Johtopäätöslukuun (6) on koottu tutkimuksen päätulokset ja ehdotuksia jatkotoimiksi. Raportin osiot ovat itseenäisiä niin, että lukija voi perehtyä itseään kiinnostaviin teemoihin.

Kiitämme kaikkia haastatteluihin osallistuneita ammattilaisia, jotka tarjosivat aikaansa käyttöömme työkiireidensä keskellä.

Noora Hästbacka, Oona Lipponen, Sanna Aaltonen ja Sakari Karvonen

Tiivistelmä

Noora Hästbacka, Oona Lipponen, Sanna Aaltonen & Sakari Karvonen. ”Ei oo tarkoitus kiinnittyä pitkäksi aikaa, vaan jatko-ohjataan” – ammattilaisten näkökulmia nuorten palveluiden nykytilaan ja kehittämistarpeisiin hyvinvointialueilla. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 14/2023. 110 sivua. Helsinki 2023. ISBN 978-952-408-234-1 (verkkojulkaisu)

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin nuorille ja nuorille aikuisille kohdennettujen sosiaali-, terveys-, nuoriso- ja työllisyyspalveluiden ammattilaisten näkökulmista sitä, 1) miten nuorten palveluissa toimitaan useita palveluita tarvitsevien nuorten tilanteissa, 2) miten ammattilaiset arvioivat nuorten palvelukokonaisuuksien toimivuutta ja 3) millaisia näkemyksiä ammattilaisilla on sote-uudistuksen vaikutuksista monialaiseen yhteistyöhön sekä kuntien ja hyvinvointialueiden väliseen yhteistyöhön.

Tutkimuksen aineistona oli hankkeessa kerätty 38 haastattelun aineisto. Haastatteluihin osallistui 73 nuorille ja nuorille aikuisille kohdennetuissa palveluissa työskentelevää ammattilaista. Ammattilaiset työskentelivät Pohjois-Savossa ja Vantaa-Keravalla kunnissa ja hyvinvointialueilla. Haastattelut olivat temaattisia ja keskustelun tukena käytettiin vinjettia eli kuvitteellista asiakastapausta. Aineisto analysoitiin teemoittain ja aineistolähtöisesti.

Tutkimuksen tulosten mukaan palveluilla on erilaisia nuoria tukevia funktioita, jotka jaoteltiin ohjaustyöhön, viranomaistyöhön, psykososiaaliseen tukeen ja arjen tukeen. Nuorten palveluissa tehtiin paljon palveluohjausta muihin palveluihin. Moni ammattilainen kertoi roolikseen auttaa nuorta pääsemään tarvitsemiinsa palveluihin sekä koordinoida palvelukokonaisuutta. Varsin harvoin ammattilainen pystyi pysäyttämään itse tukemaan nuorta pitkäjänteisesti. Nuoren tilanteen kartoittaminen toistuu eri palveluissa pitkäjänteisen auttamisen sijaan, mikä näyttäytyy eteenpäin ohjaamisen ongelmana. Toisaalta ohjaus on palvelujärjestelmässä tärkeää, jotta nuoret saavuttavat tarvitsemiaan palveluita. Sosiaali- ja terveyspalveluissa tunnistettiin merkittäviä saatavuuden ja saavutettavuuden ongelmia, jotka aiheuttavat aukkoja ja viivytyksiä nuorten palvelutarpeisiin vastaamiseen. Arjen tukea ja psykososiaalista tukea hankittiin nuorille usein ostopalveluna, mikä tyypillisesti vastaa kapeaan tuen tarpeeseen, on lyhytaikaista ja voi vaikeuttaa yhteistyötä.

Osa ammattilaisista luonnehti monialaista yhteistyötä toimivaksi, kun toiset pitivät sitä vaikeana toteuttaa. Ammattilaisten kokemukset vaihtelivat myös hyvinvointialueelle siirtymisen tuomien muutoksien määrästä ja merkityksestä. Muutokset tarkoittivat muun muassa alueellisten käytäntöjen yhtenäistämistä, byrokratian lisääntymistä sekä muutoksia työskentelyalueissa ja asiakas- ja henkilöstömäärissä. Joissakin palveluissa hyvinvointialueille siirtyminen johti yllättäen aiemmin integroitujen palveluiden jakaantumiseen esimerkiksi sote-keskukseen ja perhekeskukseen. Sosiaali- ja terveyspalveluiden siirtyminen hyvinvointialueille ei näyttänyt tuovan suuria

muutoksia kuntiin jäävien palveluiden kanssa tehtävään yhteistyöhön, sillä yhteistyö vaikutti varsin ohuelta entuudestaan.

Johtopäätöksinä esitetään, etteivät nuorten palveluissa ongelmana vaikuta olevan niinkään päällekkäiset palvelut, vaan aukot ja puutteet, jotka estävät nuorten palvelutarpeisiin vastaamista. Palveluita tarvitaan yhtäaikaisesti ja eri funktioihin, joten niitä olisi syytä mieltää pikemminkin rinnakkaisuuksien kuin palvelupolkuajattelun kautta. Hyvinvointialueiden palveluiden kehittämisessä tulisi huomioida ammattilaisten kokemuksia työtyytyväisyydestään, palveluiden asiakaslähtöisyyden toteutumisesta ja palveluiden laadusta sekä estää tarpeetonta organisaatiolähtöistä byrokratian lisääntymistä.

Avainsanat: nuorten palvelut, palvelut, hyvinvointialueet, kunnat, nuoret, nuoret aikuiset, ammattilaiset, nuorisotyö, sosiaalihuolto, terveydenhuolto, monialainen yhteistyö, palvelukokonaisuudet, haastattelututkimus

Sammandrag

Noora Hästbacka, Oona Lipponen, Sanna Aaltonen & Sakari Karvonen. ”Ei oo tarkoitus kiinnittyä pitkäksi aikaa, vaan jatko-ohjataan” – ammattilaisten näkökulmia nuorten palveluiden nykytilaan ja kehittämistarpeisiin hyvinvointialueilla. [”Det är inte meningen att fastna för en lång tid, utan styras vidare” – yrkespersonalens synpunkter om de aktuella tjänsterna för unga och utvecklingsbehov inom välfärdsområden.] Institutet för hälsa och välfärd (THL). Rapport 14/2023. 110 sidor. Helsingfors, Finland 2023.
ISBN 978-952-408-234-1 (nätpublikation)

I denna undersökning granskades ur perspektivet för yrkespersonal inom social-, hälso-, ungdoms- och sysselsättningstjänster riktade till unga och unga vuxna 1) hur man agerar inom tjänsterna för unga som behöver flera tjänster, 2) hur yrkespersonal bedömer funktionaliteten hos servicehelheterna för unga och 3) vilka åsikter yrkespersonalen har om social- och hälsovårdsreformens inverkan på det sektorsövergripande samarbetet samt samarbetet mellan kommuner och välfärdsområden.

Det insamlade undersökningsmaterialet inom projektet bestod av 38 intervjuer. I intervjuerna deltog 73 yrkesutbildade personer som arbetar med tjänster riktade till unga och unga vuxna. Yrkespersonalen arbetade inom kommunerna och välfärdsområdena i Norra Savolax och Vanda-Kervo. Intervjuerna var tematiska och som stöd för diskussionen användes en vinjett, det vill säga ett fiktivt klientfall. Materialet analyserades enligt tema och baserat på befintligt material.

Enligt resultaten från undersökningen har tjänsterna olika funktioner som stöder unga. Dessa indelades i vägledningsarbete, myndighetsarbete, psykosocialt stöd och stöd i vardagen. Inom servicen för unga förekom mycket vägledning till andra tjänster. Många yrkesutbildade personer berättade att deras roll var att hjälpa den unga att få de tjänster han eller hon behöver samt att koordinera servicehelheten. Ganska sällan kunde en yrkesutbildad person stanna upp och stödja den unga på lång sikt. Kartläggningen av den ungas situation upprepas i olika tjänster i stället för att ge långsiktig hjälp. Det visar sig vara ett problem då den unga hänvisas vidare. Å andra sidan är vägledningen en viktig faktor i servicesystemet för att de unga ska få de tjänster de behöver. Inom social- och hälsovårdstjänsterna identifierades betydande problem med tillgången och tillgängligheten vilket orsakar luckor och fördröjningar då de ungas servicebehov besvaras. Stöd i vardagen och psykosocialt stöd skaffades ofta som köpta tjänster för de unga. Dessa motsvarar vanligtvis ett smalt stödbehov, är kortvariga och kan försvåra samarbetet.

En del av yrkespersonalen beskrev det sektorsövergripande samarbetet som fungerande, medan andra ansåg det som svårgenomförbart. Yrkespersonalens erfarenheter varierade också i fråga om antal och betydelse av de förändringar som övergången till välfärdsområdet medförde. Förändringarna innebar bland annat att regional praxis förenhetligades, byråkratin ökade och förändringar inom arbetsområdena

samt i antalet klienter och anställda. I vissa tjänster ledde övergången till välfärdsområdena till en plötslig uppdelning av tidigare integrerade tjänster till exempelvis social- och hälsovårdscentralen och familjecentret. Överföringen av social- och hälsovårdstjänsterna till välfärdsområdena verkade inte medföra några stora förändringar i samarbetet mellan tjänsterna som blir kvar i kommunerna, eftersom samarbetet verkade vara mycket tunt redan tidigare.

Slutsatserna är att problemet inom tjänsterna för unga inte verkar vara överlappande tjänster, utan luckor och brister som förhindrar att de ungas servicebehov tillgodoses. Tjänsterna behövs samtidigt och för olika funktioner och därför finns det skäl att betrakta dem snarare som parallella än att tänka via serviceväg. I utvecklingen av välfärdsområdenas tjänster bör man beakta yrkespersonalens erfarenheter av arbetstillfredsställelse, genomförandet av tjänsternas klientorientering och tjänsternas kvalitet samt förhindra en onödig ökning av organisationsorienterad byråkrati.

Nyckelord: tjänster för unga, tjänster, välfärdsområden, kommuner, unga, unga vuxna, yrkespersonal, ungdomsarbete, socialvård, hälsovård, sektorsövergripande samarbete, servicehelheter, intervjuundersökning

Sisällys

Lukijalle	3
Tiivistelmä.....	4
Sammandrag.....	6
Sisällys	8
1 Johdanto	9
1.1 Tutkimustehtävä.....	9
1.2 Ajankohtaisia keskusteluja nuorten palveluista	10
2 Tutkimuksen toteutus	14
2.1 Mukaan valitut alueet.....	14
2.2 Aineiston kerääminen	15
3 Tutkimuksessa mukana olevat palvelut – ammattilaisten kuvauksia	19
3.1 Ohjaamon palvelut	22
3.2 Nuorten työllisyyspalvelut	27
3.3 Etsivä nuorisotyö	33
3.4 Nuorten työpajat	40
3.5 Sosiaalityö ja sosiaaliohjaus nuorille	44
3.6 Nuorille kohdenetut mielenterveys- ja päihdepalvelut	50
3.7 Jäsennys nuorten palveluista – mihin palveluissa pyritään?	58
4 Nuorten palvelut monialaisena kokonaisuutena.....	62
4.1 Palveluiden käynnistyminen ja suhteen luominen nuoren kanssa	62
4.2 Eteenpäin ohjaamisen pyrkimys nuorten palveluissa	67
4.3 Palveluiden saatavuus, saavutettavuus ja sopivuus.....	72
4.4 Palveluiden yhteensovittaminen	78
5 Hyvinvointialueille siirtymisen vaikutukset työhön.....	87
5.1 Konkreettiset muutokset työssä	88
5.2 Kokonaisuuden johtaminen	91
5.3 Kuntien ja hyvinvointialueiden yhteistyö	95
6 Johtopäätökset	98
6.1 Päätulosten pohdinta	98
6.2 Tutkimuksen anti, rajoitukset ja jatkotutkimusehdotukset.....	103
Lähteet	105
Liitteet.....	107
Liite 1: Haastattelurunko	107

1 Johdanto

Vuoden 2023 alussa tehdyn sote-uudistuksen myötä nuorten palvelut ovat tienhaarrassa: sosiaali- ja terveystalveluiden järjestäminen on siirtynyt kunnilta hyvinvointialueiden vastuulle, kun taas monet muut nuorille tärkeät palvelut, kuten nuorisotyö, vapaa-ajan palvelut ja koulutus, ovat edelleen kuntien järjestettävänä. Tämän tutkimuksen lähtökohtana on ollut selvittää, miten ammattilaisten näkemysten mukaan nuorten palvelukokonaisuuksissa toteutuu monialainen yhteistyö ja millaisia seurauksia siirtymä hyvinvointialueille tuottaa nuorten palveluille. Tutkimuksessa kiinnitetään erityisesti huomiota palveluketjujen toimintaan useita palveluita tarvitsevien nuorten tilanteissa ja niiden nuorten kohdalla, joiden avun tarve on kasautunut. Palveluilla viitataan tutkimuksessa sosiaali- ja terveystalveluiden lisäksi nuorisotyöhön ja työllistymistä edistäviin palveluihin.

1.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksen kohteeksi valittiin kaksi keskenään erilaista aluetta, Pohjois-Savo ja Vantaa-Kerava, joilta kerättiin haastatteluaineisto. Pian uudistuksen käynnistymisen jälkeen hyvinvointialueiden vasta aloitettua, nuorille kohdennetuissa palveluissa toimiville ammattilaisille tehtiin haastatteluja, joissa oli kaksi pääteemaa: 1) millä tavoin sote-uudistuksen keskeisenä tavoitteena ollut integraatio sosiaali- ja terveyssektorien välillä on toteutumassa, sekä 2) miten nuorten palveluiden monialainen yhteistyö toteutuu, kun osa palveluista, erityisesti nuorisotyö, jää kuntien vastuulle.

Raportissa vastataan kolmeen tutkimuskysymykseen:

- 1) Miten nuorten palveluissa toimitaan useita palveluita tarvitsevien nuorten tilanteissa?
- 2) Miten sosiaali-, terveys-, nuoriso- ja työllisyyspalveluiden ammattilaiset arvioivat nuorten palvelukokonaisuuksien toimivuutta?
- 3) Millaisia näkemyksiä ammattilaisilla on sote-uudistuksen vaikutuksista monialaiseen yhteistyöhön sekä kuntien ja hyvinvointialueiden väliseen yhteistyöhön?

Raportissa on tarkasteltu nuorille kohdennettuja hyvinvointialueen tai kuntien järjestämiä sosiaali-, terveys-, nuoriso- ja työllisyyspalveluita. Pyrkimyksenä on ollut selventää ymmärrystä "nuorten palveluista" ja tarjota aiempaa monipuolisempi kuva eri ammattilaisten näkemysten ja eri palveluiden yhtäaikaisen tarkastelun avulla.

Toisaalta on hyvä huomata, etteivät nuorten palvelut rajoitu vain tässä raportissa mukana oleviin palveluihin. Raportin ulkopuolelle on jätetty muun muassa oppilaitokset, oppilas- ja opiskeluhuolto, monet nuorten käyttämistä sosiaalihuollon palveluista, erikoissairaanhoidon palvelut ja Kelan kuntoutuspalvelut.

Tutkimuksen taustaksi avataan ensin nuorten palveluista käytyä keskustelua, minkä jälkeen toisessa luvussa käydään läpi tutkimuksen toteutus ja kerätty aineisto. Kolmannessa luvussa eritellään tarkemmin tutkimusaineistoon valikoituja palveluita, niiden keskeisiä toimintakäytäntöjä ja niissä työskentelevien ammattilaisten kuvauksia omasta työstään. Neljännessä luvussa paneudutaan jäsentämään ammattilaisten näkemyksiä nuorten palvelupolkujen etenemisestä ja aukkokohtista sekä ongelmista palvelutarpeisiin vastaamisessa. Luvussa kuvataan myös ammattilaisten ajankohtaisia kokemuksia toimimisesta nuorten aikuisten kanssa sekä ammattilaisten oman eetoksen jäsentämänä että kiinnittäen huomiota sektorien väliseen yhteistyöhön. Kuudennessa luvussa eritellään vielä sote-uudistukseen liittyviä kokemuksia ja seurauksia työskentelyyn. Lopuksi johtopäätöksissä kootaan tärkeimmät huomiot nuorten kanssa toimivien ammattilaisten hahmottamista ongelmakohtista.

1.2 Ajankohtaisia keskusteluja nuorten palveluista

Nuorilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa itsenäistyviä nuoria täysi-ikäisyyden molemmin puolin eli noin 16–25-vuotiaiden ikäryhmää. Aikuistumisen monimutkainen ja monivaiheinen prosessi tapahtuu jokaisella yksilöllisesti ja omassa tahdissaan. Se on samalla yhteiskunnan määrittelemä ja normittama ajanjakso, johon liittyy merkittäviä ikään sidottuja kehitysodotuksia, siirtymiä, oikeuksia ja velvollisuuksia. Itsenäistymisvaiheessa olevat nuoret ovat palveluissa erityinen asiakasryhmä. Nuorille on universaalien palveluiden lisäksi tarjolla paljon ikäryhmälle kohdennettua tukea, mutta toisaalta osaan nuorten palveluista ja etuuksista liittyy myös ikäsidonnaisia velvoitteita, kuten alle 18-vuotiaiden oppivelvollisuus ja alle 25-vuotiaiden velvollisuus hakea tutkintoon johtavaan koulutukseen, mikäli nuori on työtön ja ilman ammatillista koulutusta. Palveluissa nuoruus määritellään eri tavoin: nuorisopalveluita kehystävä nuorisolaki (1285/2016) määrittelee alle 29-vuotiaat nuoriksi, kun taas muissa palveluissa nuoruuden yläikäraja asettuu usein 23–25-vuotiaisiin.

Kaikki nuoret tarvitsevat itsenäistymisvaiheessaan jonkinlaista tukea ja kanssakulkemista, mutta nuorten tuen tarpeet ovat erilaisia (Aaltonen ym. 2015; Pitkänen ym. 2022). Valtaosa nuorista voi hyvin ja saa tarvitsemansa tuen läheisiltä ja universaalien palveluiden kautta. Kuitenkin on paljon myös niitä, jotka tarvitsevat nuoruudessaan monenlaisia palveluita. Nuoret, jotka ovat kaikista haavoittuvimmassa asemassa – erityisesti nuoret, joiden ongelmat ovat kasautuneet – tarvitsevat usein palveluista erityisen vahvaa ja monimuotoista tukea. (Hirschovits-Gerz ym. 2023.) Nuoret suuntautuvat kohti aikuisuutta erilaisista lähtökohdista. Esimerkiksi koulutustausta, työkokemus tai sen puute, aiemmin saatu tuki, toimintakyky ja erilaisiin vähemmistöihin

kuuluminen voivat vaikuttavat nuoren itsenäistymisvaiheessa tarvitsemaan tukeen sekä valmiuksiin hakea itselleen tarvitsemiaan palveluita (Pitkänen ym. 2022). Nuoren taustaan liittyvien yksittäisten tekijöiden lisäksi on tärkeää huomata risteävät erot.

Matalan kynnyksen palvelut ja palveluiden kynnykset ovat viime vuosina paljon puhuttu aihe nuorten palveluiden kontekstissa. Useissa selvityksissä on korostettu tarvetta ”yhden luukun periaatteella” toimiville nuorten matalan kynnyksen palvelupisteille, joista saa monenlaista tukea saman katon alta (esim. Määttä & Määttä 2015). Matala kynnyks tarkoittaa tavallisimmin palvelujärjestelmän rakenteissa olevien palveluun pääsyn kynnyksien madaltamista esimerkiksi siten, ettei palveluun tarvitse ajanvarausta tai lähetettä. On kuitenkin ehdotettu, että matalan kynnyksen periaatetta tulisi tarkastella muissakin palveluprosessin vaiheissa kuin vain palveluihin pääsyssä. (Huhta ym. 2023.) Nuoren tuen saantia ja hyötymistä palveluista voivat estää monenlaiset kynnykset ja ”palvelusolmut”, kuten kankeat palvelurakenteet, aikuisten kanssa käytettävät kohtaamis- ja toimintatavat sekä kokemukset siitä, ettei tule kuulluksi (Aaltonen ym. 2017; Känkänen ym. 2019).

Toinen kuluneen vuosikymmenen yhteiskunnallisen keskustelun kestoaihe on ollut koulutuksen ja työn ulkopuolella olevat nuoret. Suomessa nuorten, jotka eivät ole toisen asteen koulutuksessa tai työssä, katsotaan olevan syrjäytymisvaarassa (Wrede-Jäntti 2018). Tästä joukosta on puhuttu myös NEET-nuorten (Not in Education, Employment or Training) käsitteellä. Huoli koulutuksen ja työn ulkopuolella olevista nuorista on johtanut 2010-luvulla merkittäviin panostuksiin nuorille kohdennetuissa työllistymistä edistävissä palveluissa (Aaltonen & Kivijärvi 2017; Haikkola ym. 2021). Tässä raportissa kiinnostus kohdistuu erityisesti sellaisten nuorten tilanteisiin ja palveluihin, jotka ovat koulutuksen ja työn ulkopuolella sekä useampien palveluiden tarpeessa.

Kolmas ajankohtainen kysymys, josta on käyty julkisia keskusteluja jo pitkään, on palveluiden integraation eli yhteensovittamisen tarve. Erityisesti teema on korostunut sosiaali- ja terveystyöpalveluiden järjestämisen uudistuksen yhteydessä. Integraation tarve liittyy palveluiden pirstoutumiseen ja siiloihin: tarjolla olevat palvelut ja etuudet sekä niiden parissa toimivat ammattilaiset työtehtävineen ovat erikoistuneet, moninaistuneet ja samalla erkaantuneet toisistaan (Karjalainen ym. 2019). Lisäksi on kritisoitu sitä, että kussakin palvelussa vastataan vain tiettyyn tarpeeseen ja asiakas joutuu usein siirtymään palvelusta toiseen. Siirtymissä tieto ei kulje riittävällä tavalla, jolloin tuen jatkuvuus kärsii. (Hujala & Taskinen 2020.) Nuorten palveluiden on kuvattu olevan pirstaleisia, jolloin kokonaiskuva nuoren tilanteesta ja tarpeista voi jäädä näkemättä (Määttä & Määttä 2015; Wrede-Jäntti 2018). Esimerkiksi syrjäytymistä ehkäisevät, erityisesti koulutuksen ja työn ulkopuolella olevilla nuorille suunnatut palvelut muodostavat hajanaisen kokonaisuuden. Nuoria ei myöskään onnistuta aina tavoittamaan tai ”houkuttelemaan” palveluiden piiriin, jolloin osa tuen tarpeessa olevista nuorista voi jäädä kokonaan tunnistamatta tai saavuttamatta. (Leskelä ym. 2022; Määttä & Määttä 2015.) Nuorilla on tunnistettu olevan vaikeuksia toimia

monimutkaisessa palvelujärjestelmässä (Määttä & Keskitalo 2014). On tuotu esiin, että nuoret eivät usein tunne palvelujärjestelmää ja heidän voi olla vaikea määrittellä, millaista tukea tarvitsevat palveluista (Aaltonen ym. 2017; Huhta ym. 2023; Pitkänen ym. 2022).

Pirstaleisuutta korjaamaan pyrkivää palveluiden integraatiota on jaoteltu usein horisontaalisen ja vertikaalisen integraation käsittein. Horisontaalisella integraatiolla tarkoitetaan samantasoisten, esimerkiksi perustason sosiaali- ja terveystalouden, yhteensovittamista asiakkaalle toimivaksi kokonaisuudeksi. Vertikaalisella integraatiolla tarkoitetaan perustason ja erityistason palveluiden saumatonta yhteistyötä. (THL 2023.) Nuorten palveluiden kontekstissa vertikaalisen integraation esimerkkinä voisi olla perusterveydenhuollon ja lastensuojelun jälkihuollon yhteensovittaminen (Yliruka ym. 2020).

Palveluiden integraatiota ja monialaista yhteistyötä on pidetty tärkeänä erityisesti useita palveluita tarvitsevien asiakkaiden kohdalla. Niiden on nähty tukevan sekä asiakaslähtöisiä toimintatapoja että ammattilaisten ymmärrystä asiakkaan kokonaistilanteesta (Hujala 2019). Nuorille kohdennetuissa palveluissa monialaisen yhteistyön on kuvattu toteutuvan vaihtelevasti eri alueilla ja eri palveluiden välillä. On esitetty, että uusilla hyvinvointialueilla tulisi kiinnittää entistä enemmän huomioita erityisesti useita palveluita tarvitsevien nuorten palvelupolkujen jatkuvuuteen sekä siihen, ettei hyvinvointialueen ja kuntien välille muodostu hallinnollista kuilua, joka vaikeuttaa aiemmin tehdyn monialaisen yhteistyön toteutumista. (Holopainen ym. 2023.)

Yhdeksi palvelujärjestelmässä kulkemisen avun ja palveluiden yhteensovittamisen muodoksi on nimetty palveluohjaus, jonka on kuvattu olevan keskeinen ja yhä korostuva työmuoto sosiaali- ja terveystaloudessa. Palveluohjaus on määritelty tavaksi integroida palveluita asiakaskohtaisesti, mikä eheyttää asiakkaan palveluketjua (Ristolainen ym. 2020). Palveluohjauksen on kuvattu vähentävän asiakkaan ylimääräistä ”luukulta toiselle” ohjaamista, sillä nuoren tilanteeseen perehtyvä työntekijä pyrkii ohjaamaan hänet suoraan oikeisiin palveluihin (Pitkänen ym. 2022). Huhta ja kumppanit (2023) toteavat, että ammattilaisilla tulisi olla selvyys siitä, kenen vastuulla on nuoren saattaminen palvelusta toiseen ja tukeminen ennen uuden asiakkuuden alkamista. Vaikka monialaista ja -amatillista työtä tehdään nuorten palveluissa, yhteistyön ja palvelukokonaisuuden koordinointiin on kaivattu nykyistä selkeämpiä rakenteita (Pitkänen ym. 2022).

Ohjaaminen sopiviin palveluihin on tärkeä osa nuoren tukemista, mutta se ei yksin riitä auttamaan nuorta (Känkänen ym. 2019). Wrede-Jäntin (2018) mukaan palvelujärjestelmässä on jäänyt vähemmälle huomiolle olennainen asia: tarve luoda nuorelle kestävä ja rinnalla kulkeva suhde luottoammattilaiseen. Lisäksi on peräänkuulutettu nuorten palveluiden tarvetta olla luonteeltaan kohtaavia, riittävän intensiivisiä ja sopivalla tavalla kiinnipitäviä (Pitkänen ym. 2022). Samanaikaisesti tunnetaan hyvin palveluiden ongelmia. Esimerkiksi koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten palveluiden tilaa selvitettyä on todettu, että palveluihin pääsy on vaikeaa, jonot

ovat pitkiä ja nuoria ohjataan palveluissa toistuvasti eteenpäin, eikä välttämättä kohdata missään (Määttä & Määttä 2015).

Nuorten kokemuksia palveluista on tutkittu sekä laadullisilla menetelmillä (esim. Aaltonen 2015 ym.; Palola ym. 2012) että väestötutkimuksilla (esim. Karvonen ym. 2017). Vuoden 2020 Nuorisobarometrin (Haikkola ym. 2021) mukaan nuorten kokemukset palveluista ovat enimmäkseen hyviä. Nuoret arvioivat, että suurin osa palveluista on hyvin saatavissa ja saavutettavissa, ne toimivat hyvin ja ne ovat käytettävissä tarpeen mukaan. Hieman yllättäen nuoret olivat tyytyväisimpiä terveydenhuollon palveluiden saatavuuteen samanaikaisesti, kun he olivat vastanneet, että eniten tyydyttämättömyyttä palvelutarvetta, omien ongelmien kertaamisen tarvetta ja heikointa kokemusta autetuksi tulemisesta liittyy mielenterveyspalveluihin. Ahonen-Walker ja Salenius (2021) tiivistävät Nuorisobarometrin tuloksia todeten, että nuorten palvelut toimivat, kun palvelutarve on lyhytaikainen tai kertaluonteinen, kun taas hankaluudet esiintyvät erityisesti silloin, kun nuorella mielenterveyden tai elämänhallinnan pulmia ja palveluiden tarve on moninainen ja pitkäaikainen.

Palveluiden saatavuus ja saavutettavuus ovat tärkeitä näkökulmia nuorten palveluita tarkastellessa. Palveluiden saatavuus eli se, onko palveluita tarjolla, kun nuori niitä tarvitsee, vaihtelee asuinpaikan mukaan. Nuorten palvelut ja palvelupolut näyttäytyvätkin hyvin erilaisina eri puolilla Suomea ja erilaisissa kunnissa asuville. Esimerkiksi Itä-Suomessa, jonne sijoittuu toinen tämän tutkimuksen kohdealueista, maakuntakeskuksissa ja niiden ympäristössä asuvat nuoret kokevat saavansa riittävästi peruspalveluita sekä vapaa-aikaa ja osallisuutta tukevia palveluita, kun taas maakuntakeskusten laitamilla ja liitoskunnissa asuvat nuoret kokevat jäävänsä osin vaille tarvitsemiaan koulutus-, vapaa-aika- ja nuorisopalveluita. (Känkänen ym. 2019; Penttinen & Ronkainen 2018). Palveluiden saavutettavuus puolestaan viittaa siihen, onko nuorella tosiasiallisesti mahdollisuudet käyttää palvelua sitä tarvitessaan. Saavutettavuuteen vaikuttavat muun muassa palvelun hinta, sijainti ja asiakkaan kohtelu palvelussa (THL 2023b). Myös saavutettavuudessa on eroja – niin alueittain kuin eri palveluiden välillä.

2 Tutkimuksen toteutus

2.1 Mukaan valitut alueet

Tutkimukseen valittiin mukaan kaksi erilaista aluetta, Pohjois-Savo ja Vantaa-Kerava. Alueet ovat maantieteellisiltä ominaisuuksiltaan ja väestöpohjiltaan erilaiset. Tämä tarkoittaa myös alueiden ihmisten näkökulmasta osin erilaisia ongelmia ja tarpeita, mikä vaikuttaa palveluiden järjestämiseen. Kahden erilaisen alueen valinnalla tavoiteltiin ammattilaisten monipuolisia näkemyksiä ja kokemuksia nuorten palveluiden haasteista hyvinvointialueilla ja kunnissa. Lisäksi hyvinvointialueiden valmistelu oli alueilla eri vaiheissa. Organisaatiouudistusta tehtiin hyvin erilaisista lähtökohdista, kun toisella alueella hyvinvointialue kattaa 19 kuntaa ja toisella alueella kaksi kaupunkia.

Pohjois-Savon hyvinvointialueen (PSHVA) muodostavat 19 kuntaa: Iisalmi, Joroinen, Kaavi, Keitele, Kiuruvesi, Kuopio, Lapinlahti, Leppävirta, Pielavesi, Rautalampi, Rautavaara, Siilinjärvi, Sonkajärvi, Suonenjoki, Tervo, Tuusniemi, Varkaus, Vesanto ja Vieremä. Pohjois-Savon hyvinvointialue on maantieteellisesti laaja ja väestöpohjaltaan noin 248 000 asukkaan alue, johon kuuluu kaupunkimaisia, taajaan asuttuja ja maaseutumaisia kuntia. Pohjois-Savolle on ominaista pitkät välimatkat ja paikoin hankalat kulkuyhteydet harvaan asutuilla seuduilla. Alueelliset erot näkyvät vaihteluina sekä palveluiden saatavuudessa että sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten saatavuudessa (THL 2022a).

Pohjois-Savon kunnilla on ollut moninaisia tapoja järjestää sosiaali- ja terveystalvet ennen hyvinvointialueelle siirtymistä: 1) neljä kuntaa järjesti itsenäisesti sosiaali- ja terveystalvet, 2) osa kunnista järjesti itsenäisesti vain sosiaalitalvelut, 3) osa järjesti sosiaali- ja/tai terveystalvet kuntayhtyminä tai liikelaitoksen kautta ja 4) kaksi kuntaa osti toiselta kunnalta sosiaali- ja/tai terveystalvet. Siirtymä monenkirjavista järjestämistavoista yhden järjestäjän alle ja toimintatapojen yhteensovittaminen vaativat Pohjois-Savon hyvinvointialueella paljon työtä. (THL 2022a.)

Pohjois-Savossa sairastavuus on maan suurinta; 36 prosenttia suurempaa kuin Suomessa keskimäärin. Sosiaali- ja terveystalvetuden tarve on suurta pitkäaikais-työttömien määrän, työkyvyttömyyseläkettä saavien ja ennen aikaisten kuolemien takia menetettyjen elinvuosien määrillä mitattuna. (THL 2022a.) THL:n alueellisen arviointiraportin mukaan hyvinvointialueen palveluiden kehittämisen erityisteemat ovat 1) lastensuojelun toimivat prosessit ja monialainen yhteistyö sekä 2) mielenterveys- ja päihdepalveluiden saatavuus, mukaan lukien mielenterveyden edistäminen ja ehkäisevän päihdetyön monialainen toteutus. Pohjois-Savossa on tunnistettu erityinen tarve kehittää sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyötä. (THL 2021a.)

Vantaan ja Keravan hyvinvointialue (VAKE) muodostuu Vantaan ja Keravan kaupungeista ja on väestöpohjaltaan noin 277 000 asukkaan alue. Hyvinvointialueella on monikulttuurinen ja nuori väestö. Sairastavuus on vähäistä, mutta alueella korostuvat metropolialueen ongelmat, kuten päihteiden käyttö ja asunnottomuus. Lisäksi työttömyys on yleistä ja moni lapsiperhe saa pitkäaikaisesti toimeentulotukea. Palveluiden tarvetta lisäävät voimakkaan väestönkasvun ja väestön ikääntymisen lisäksi lasten, nuorten ja perheiden palvelutarpeiden kasvu. Alue on kaksikielinen ja ulkomaalaistaustaisia on paljon, mikä tulee ottaa huomioon palvelutarjonnassa. (THL 2022b.)

Vantaan ja Keravan kaupunkien sosiaali- ja terveydenhuollossa on ollut varsin samankaltainen rakenne, ja ammattilaiset ovat tehneet hankeyhteistyötä, mikä on sujuvoittanut siirtymistä hyvinvointialueeksi. Lisäksi organisaatiomuutoksia on tehty jo ennen hyvinvointialueelle siirtymistä. Hyvinvointialueen palveluiden kehittämisen erityisteemat ovat THL:n alueellisen arviointiraportin mukaan 1) toimenpiteet sosiaali- ja terveydenhuollossa segregaatoin, polarisaation ja väestömuutosten (muutto alueelle, ikääntyneiden sekä lasten ja nuorten määrän muutokset) haasteisiin vastamiseen ja 2) sote-integraation toteutumisen varmistaminen, erityisesti nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluiden riittävyys ja palveluiden yhteensovittaminen. (THL 2021b.)

2.2 Aineiston kerääminen

Tutkimuksen aineisto pitää sisällään 38 haastattelua, joista 18 on kerätty Pohjois-Savon alueella ja 20 Vantaan ja Keravan alueella. Haastattelut toteutettiin yksilö-, paritai ryhmähaastatteluina haastateltavien toiveiden mukaan. Haastatteluihin osallistui yhteensä 73 ammattilaista: 38 Pohjois-Savosta ja 35 Vantaa-Keravalta. Haastateltavista valtaosa oli etunimen perusteella arvioituna naisia ja vain kymmenen miehiä, mikä kuvaa alojen naisvaltaisuutta.

Aluksi kartoitettiin alueiden nuorille suunnattuja palveluita sosiaali- ja terveydenhuollosta ja nuorisotoimesta, minkä jälkeen otettiin yhteyttä palveluiden yhteyshenkilöihin alustavalla kutsulla, jossa esiteltiin tutkimushanketta. Tutkimuskutsua välitettiin palveluiden esihenkilöiden kautta henkilöstölle sen jälkeen, kun tutkimukseen osallistumiseen oli saatu yksiköistä suostumus ja taustaorganisaatiolta tutkimuslupa. Tutkimusluvat saatiin Pohjois-Savon ja Vantaa-Keravan hyvinvointialueilta sekä kunnista, joista työntekijöitä osallistui haastatteluihin. Osa kunnista ei edellyttänyt tutkimusluvan hakemista.

Tutkimuksen kohderyhmää olivat nuorille kohdennetuissa kunnan tai hyvinvointialueen järjestämissä palveluissa työskentelevät ammattilaiset. Mukaan kutsuttiin sekä asiakastyötä tekeviä että esihenkilöasemassa olevia, jotta saatiin mahdollisimman monipuolinen kuva palveluista. Käytännön asiakastyötä ja johtamistyötä

tekevien kommentteja ei kuitenkaan eritellä analyysissa, sillä heidän näkemyksissään ei ollut merkittäviä eroavaisuuksia. Haastatellut esihenkilöt olivat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta lähiesihenkilöitä eli suhteellisen lähellä asiakastyötä ja tunsivat sen käytäntöjä.

Haastatteluihin osallistui ammattilaisia moninaisilla koulutustaustoilla. Yleisin taustakoulutus oli sosionomi, sillä sosionomeja työskenteli niin sosiaalihuollossa, et-sivässä nuorisotyössä, työpajoilla, mielenterveys- ja päihdepalveluissa kuin erilaisissa nuorten ohjaus- ja työllisyyspalveluissakin. Haastatteluihin osallistui myös useita yhteisöpedagogeja, sosiaalityöntekijöitä, sairaanhoitajia ja nuoriso- ja kasvatusalan koulutuksen käyneitä. Lisäksi mukana oli muutamia lääkäreitä, terveydenhoitajia ja lähihoitajia. Yksittäisiä työntekijöitä työskenteli muilla koulutustaustoilla. Osa mukana olevista ammattilaisista opiskeli työnsä ohessa uusia sosiaali-, terveys-, nuoriso- tai kasvatusalojen koulutuksia tai lisäkoulutuksia. Osalla oli useampi ammattitutkinto tai muita hankittuja täydennyskoulutuksia.

Haastateltavien työkokemusten pituudet olivat vaihtelevia. Mukana oli sekä nuoria työuransa alkuvaiheessa olevia työntekijöitä että kokeneita, yli 20-vuotisen uran sosiaali-, terveys- tai nuorisoalalla tehneitä työntekijöitä. Suurimman osan työkokemus asettui näiden välimaastoon, useampien vuosien työkokemuksen kohdalle. Osa ammattilaisista oli työskennellyt työuransa aikana pääosin nuorten ja nuorten aikuisten parissa, mutta suurella osalla oli kokemusta myös muun ikäisistä asiakkaista. Se, kuinka kauan ammattilaiset olivat työskennelleet nykyisessä työtehtävässään, vaihteli yhdestä kuukaudesta moniin vuosiin.

Ammattilaisten haastattelut tehtiin vuoden 2023 alkupuolella, tammikuun lopusta toukokuuhun. Oona Lipponen vastasi Pohjois-Savossa tehdyistä haastatteluista ja Noora Hästbacka Vantaa-Keravan haastatteluista. Tutkijat osallistuivat satunnaisesti yhdessä haastatteluihin, millä varmistettiin yhteinen tapa kerätä aineistoa. Sanna Aaltonen osallistui yhteen haastatteluun. Haastattelujen toteutukset sovittiin palveluissa työskentelevien ammattilaisten kanssa ja aineistonkeruutavoissa pyrittiin olemaan joustavia. Osallistujat saivat vaikuttaa haastattelun ajankohtaan, keston ja paikkaan sekä siihen, osallistuvatko he yksin vai yhdessä tiimikavereidensa kanssa. Muutama haastattelu tehtiin etänä videopuhelun välityksellä, mutta pääosin ammattilaisia tavattiin heidän omilla työpaikoillaan. Kentällä käynti koettiin merkittävänä osana aineiston keruuta, koska näin oli mahdollista konkreettisesti aistia, miltä toimipisteissä vierailu tuntui meille ulkopuolisille vierailijoille – ja ehkäpä myös nuorille asiakkaille. Samalla tutustuminen tiloihin auttoi paremmin eläytymään haastateltavien työarkeen, kuten välimatkoihin ja olosuhteiden rajoituksiin, kuten rauhallisten työskentely- ja tapamistilojen puutteisiin.

Yksilöhaastatteluja tehtiin yhteensä 18, eli niitä oli noin puolet aineistosta. Parihaastatteluja oli 9 ja maksimissaan viiden hengen pienryhmähaastatteluja oli 11. Esihenkilöasemassa ja asiakastyössä toimivat ammatillaiset haastateltiin erikseen muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Esihenkilöitä osallistui Vantaan ja Keravan alueelta kuusi ja Pohjois-Savon alueelta viisi.

Ajankohta oli haastava aineistonkeruun kannalta, koska hyvinvointialueille siirtyminen kuormitti johtotason henkilöstöä juuri vuodenvaihteessa, jolloin heitä lähestyttiin ensimmäisen kerran. Vastauksia tutkimuskutsuun oli paikoitellen vaikeaa saada, niitä joutui odottamaan kauan ja osa vastasi, ettei haastattelujen järjestäminen ole mahdollista siirtymästä aiheutuneen kiireen vuoksi. Lisähaasteeksi koituivat henkilöstön vaihtuvuus ja muutokset hallinnossa ja johtotehtävissä. Oli vaikeaa selvittää, kuka vastaa mistäkin toiminnasta vuodenvaihteen jälkeen. Osa jo kontaktoiduista yhteyshenkilöistä vaihtoi tutkimuksen aineistonkeruun aikana muihin tehtäviin.

Haastattelun menetelmävalinnat

Tutkimushankkeessa laadittu haastattelurunko oli temaattinen ja sen teemat koskettivat nuorten palvelukokonaisuuksia, monialaista yhteistyötä ja sote-uudistusta. Lisäksi haastatteluissa käytettiin keskustelun tukena vinjettiä eli kuviteltua asiakastapausta luomaan yhteistä ymmärrystä siitä, millaisissa tilanteissa olevien nuorten palveluista hankkeessa ollaan kiinnostuneita. Muutamissa haastatteluissa ei poikkeuksellisesti käytetty vinjettiä rajallisen ajan vuoksi tai koska keskustelu eteni nopeasti keskeisiin teemoihin ilman esimerkkiä.

Tutkimuksessa nuorilla tarkoitettiin alun perin noin 16–20-vuotiaita itsenäistyviä nuoria täysi-ikäisyyden molemmin puolin. Tutkimukseen osallistujille tämä esiteltiin kohderyhmäksi, mutta haastateltavia kannustettiin puhumaan laajemminkin omassa työssään kohtaamastaan nuorten ryhmästä. Osa kuitenkin keskittyi pohtimaan haastattelukysymyksiä tämän määritellyn ikäryhmän näkökulmasta. Tutkimuksen toteuttamisen aikana ja analyysivaiheessa nuorten aikuisten kohderyhmä laajentui ja tässä raportissa nuorilla viitataan mukaan valikoiduissa palveluissa asioivien ikäisiin eli 13–29-vuotiaisiin nuoriin ja nuoriin aikuisiin, mutta keskitytään pääosin 18–25-vuotiaiden ikäryhmään, mikä oli palveluiden yleisin kohderyhmä.

Haastattelutilanteiden alussa ammatillisille esiteltiin vinjetin tarina, pyydettiin kommentoimaan tilannetta oman työn näkökulmasta ja vastaamaan haastattelukysymyksiin vinjettiä hyödyntäen (Finch 1987). Vinjetti toimii eräänlaisena jäänmurtajana, sillä se tarjoaa konkreettisen lähtökohdan, jonka kautta pohtia näkemyksiä ja toimintavaihtoehtoja omin sanoin. Vinjettimenetelmä sopii erityisesti helpottamaan sensitiivisistä tai monimutkaisista asioista keskustelemista haastattelutilanteissa (Przeperski & Taylor 2022) ja toisaalta sen avulla voidaan saada tietoa sosiaali- ja terveydenhuollon käytännön tasosta, toimintatavoista ja ammattilaisten kokemuksista (Kontrimiene ym. 2021). Tässä tutkimuksessa ammatillisille esiteltiin seuraava vinjetti:

Palveluunne on ohjautunut itsenäistymisvaiheessa oleva nuori. Hän on suorittanut peruskoulun, mutta ei toisen asteen koulutusta eikä hän ole työelämässä. Nuori kertoo, että hänellä on haasteita mielenterveytensä kanssa, mikä ilmenee alakuloisuutena, ahdistuneisuutena ja eristyneisyytenä. Nuori kokee yksinäisyyttä. Hän viettää paljon aikaa kotona, eikä ole mukana kodin ulkopuolisissa harrastustoiminnoissa. Nuorella on haasteita arjen sujumiseen liittyvissä asioissa kuten päivärytmin löytämisessä ja asioiden hoitamisessa. Lisäksi nuori on huolissaan taloudellisesta tilanteestaan, sillä hänellä on vaikeuksia maksaa laskut ajallaan ja saada rahat riittämään välttämättömiin menoihin.

Kun vinjetti oli käyty haastateltavien kanssa läpi, heille esiteltiin vielä vinjetin variaatioita (ks. Liite 1. Haastattelurunko). Tässä raportissa vinjetin variaatioihin liittyneitä kommentteja ei kuitenkaan erikseen käydä läpi, vaan tutkimuksen lähtökohtana toimi vinjetistä herännyt keskustelu ja ammattilaisten itse esiin nostamat teemat. Lisäksi haastatteluissa esitettiin yleisiä kysymyksiä, joissa ammattilaisia pyydettiin arvioimaan nuorten palveluiden kokonaisuuksia, kuvaamaan yhteistyön tapoja ja toimivuutta sekä hyvinvointialueelle siirtymisen merkitystä oman työn ja palveluiden yhteensovittamisen kannalta.

Aineistokokonaisuus on laaja, sillä haastattelut kestivät yhdestä kahteen tuntiin. Haastattelut litteroitiin sanatarkasti ja aineistoa kertyi yhteensä noin 890 Word-tiedoston sivua. Aineistoon tutustuttiin usean lukukerran kautta ja sitä analysoitiin aineistolähtöisesti. Vapaata koodausta käytettiin keskeisimpien ja toistuvien teemojen hahmottamiseksi aineistosta. Analyysissa keskityttiin erityisesti tarkastelemaan ammattilaisten omaa kerrontaa palveluista ja työstään sekä näkemyksiä siitä, miten he toimisivat vinjetissä kuvatun nuoren tilanteessa. Lisäksi tarkasteltiin sitä, kuinka ammattilaiset kommentoivat muita palveluita ja siellä tehtävää työtä sekä millaista mahdollinen yhteistyö muiden ammattilaisten kanssa olisi. Analyysissa pyrittiin näin hahmottelemaan erilaisten palveluyksiköiden ja ammattilaisten tehtäväkuvien asemoitumista suhteessa palvelujärjestelmään. Näkemyksiä sote-uudistuksen vaikutuksista omaan työhön ja palveluiden yhteensovittamiseen tarkasteltiin aineistosta erikseen. Aineistosta alkoi sen läpikäymisen myötä hahmottua ammattilaisten esiin nostamia toistuvia teemoja ja ongelmia, joiden kautta tutkimuksen tulokset ovat jäsentyneet.

Seuraavassa luvussa esitellyissä kuvauksissa vinjetti on ollut taustalla keskustelun käynnistäjänä, mutta palvelut esitellään ilman viittauksia siihen. Luvussa neljä keskitytään erityisesti siihen, millaisia reaktioita vinjetti herätti ammattilaisissa. Viidennessä luvussa kuvataan hyvinvointialueelle siirtymisen tuomia muutoksia.

3 Tutkimuksessa mukana olevat palvelut – ammattilaisten kuvauksia

Tässä luvussa esitellään tarkemmin mukana olevia palveluita. Palveluiden kuvaamisessa hyödynnetään ammattilaisten kuvauksia omasta työstään ja haastattelulainauksia käytetään havainnollistamaan ammattilaisnäkökulmaa. Anonymiteetin säilyttämiseksi lainauksista käy ilmi vain haastattelun numero (H ja numero) eikä sen yhteydessä tarkenneta, onko ammattilainen Pohjois-Savon vai Vantaa-Keravan alueelta.

Alla olevassa taulukossa 1 aineistoa on jäsennetty palveluittain seuraavan typologian mukaisesti: Ohjaamo ja muut työllisyys- ja ohjauspalvelut, etsivä nuorisotyö, nuorten aikuisten sosiaalityö ja lastensuojelun jälkihuolto, nuorten mielenterveys- ja päihdepalvelut sekä työpajat. Jaottelu on tehty yhdistellen haastateltujen ammattilaisten samankaltaisia työn sisältöjä, työympäristöjä ja ammattilaisrooleja. Haastatteluihin osallistuneet jakautuivat pääasiassa melko tasaisesti näiden viiden palvelutyyppin alle. Jaottelu ei ole aukoton tai ongelmaton, ja palveluita olisi voinut luokitella myös toisin. Erityisesti Ohjaamo ja muut työllisyys- ja ohjauspalvelut muodostavat kirjavan kokonaisuuden, ja sen sisään mahtuu erilaisia ammattilaisia ja palvelumuotoja kerta-luontoisesta anonyymistä neuvonnasta yksilöä velvoittaviin työllisyystoimiin sekä terveydenhuollon vastaanottoimintaan. Ohjaamon palvelut ja työllisyyspalvelut on myöhemmin erotettu omiksi alaluvuikseen. Mielenterveys- ja päihdepalveluiden esittäminen omana kategorianaan puolestaan antaa kuvan näistä palveluista omana palvelukokonaisuutenaan, vaikka todellisuudessa ne järjestetään hyvinvointialueilla joko sosiaalihuoltona tai terveydenhuoltona. Kaikkien haastateltavien, kuten terveyskeskuslääkärin tai opinto-ohjaajan, työnkuvat eivät istu näihin muodostettuihin kategorioihin tai palvelutyyppeihin. Raportissa nämä haastateltavat on luokiteltu kategoriaan ”muu palvelu”.

Taulukko 1. Aineistossa mukana olevat nuorten palvelut

	Järjestämi- seen veloit- tava laki	Palvelun keskeinen sisältö	Tapaamisti- heys ja palve- lun kesto	Minkä ikäi- sille tarkoi- tettu	Mitä am- mattilaisia toïssä
Ohjaamo ja muut työllisyys- ja ohjaus- palvelut	Ohjaamo: Ei lakisääteinen palvelu. Työllisyyspalvelut: - Laki työvoimapalveluiden järjestämisestä 380/2023 - Laki työllistymistä edistävistä monialaisesta yhteispalvelusta 1369/2014	Nuori voi kävellä sisään Ohjaamoon ja saada neuvontaa päyvästä työntekijältä, joka ohjaa tarvittaessa muihin palveluihin. Joissakin Ohjaamoissa tarjolla esim. omia ryhmätöimintoja. Työllisyyspalveluissa tuetaan koulutukseen hakeutumisessa ja työllistymisessä. Tehdään työllisyysuunnitelmia ja ohjataan palveluihin, jotka edistävät työkykyä. Valvotaan työnhakuvetoitteen toteutumista.	Ohjaamossa kertakohtaamiset nuoren kanssa. Ohjaamoon ei synny asiakkuutta. Työllisyyspalveluita koskeva lainsäädäntö asettaa aikarajoja nuorten asiakkuuksille ja veloitteita palveluihin osallistumiselle. Käytännössä usein vuosien asiakkuuksia.	Nuoria ovat alle 29-vuotiaat (nuorisolaki). Suurin osa kävijöistä 18–29-vuotiaita, mutta myös joitakin alaikäisiä. Työllisyyspalveluita koskevassa lainsäädännössä alle 25-vuotiaisiin nuoriin kohdistuu erityistä sääntelyä ja veloitteita.	Ohjaamokoordinaattori Hanketyöntekijä Oma-vaalentaja
Etsivä nuoriso- työ	Nuorisolaki 1285/2016	Palveluohjausta eli eri palveluiden ehdottamista nuorelle ja auttamista niiden saavuttamisessa. Joillakin alueella rinnalla kulkemista, kuten tukea arjessa, keskustelutukea ja jalkautumista alueen nuorten pariin.	Tapaamistiheydet tarpeen mukaan: mahdollisuus olla yhteydessä tai tavata jopa useasti viikossa. Kesto kertaluontoisista ohjauksista aina useiden vuosien työskentelyyn.	Nuoria ovat alle 29-vuotiaat (nuorisolaki). Käytännössä asiakkaat pääasiassa 18–29-vuotiaita.	Etsivä nuorisotyöntekijä
Nuorten aikuisten sosiaalityö ja lastensuojelun jälki- huollon sosiaalityö	Nuorten aikuisten sosiaalityö: Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 Lastensuojelun jälkihuollon sosiaalityö: Lastensuojelulaki 417/2007	Palvelutarpeen arvioinnit, asiakassuunnitelmat ja päätöksenteko nuoren arkea, itenäistymistä ja elämänhallintaa tukevista sosiaalipalveluista. Asiakkaan ohjaus ja neuvonta. Suunnitelmallinen työskentely ja toisaalta akuuttien asioiden hoitaminen. Nuoren tavoitteiden toteutumisen arviointi.	Sosiaalityöntekijän tapaamiset muutaman kuukauden välein. Sosiaaliohjaajan tapaamiset tarpeen mukaan, yleensä muutama viikon välein. Asiakkuudet usein puolesta vuodesta	Nuoria ovat alle 24-vuotiaat (SHL). Käytännössä nuorten aikuisten sosiaalityössä asiakkaana 18–(24)–29-vuotiaat. Jälkihuolto: Asiakkaana alle 25-vuotiaat.	Sosiaalityöntekijä Sosiaaliohjaaja

3 Tutkimuksessa mukana olevat palvelut – ammattilaisten kuvauksia

		Verkostotyö ja palvelukokonaisuuden koordinointi.	muutamisiin vuosiin. Jälkihuollossa asiakkuudet pidempää.		
Nuorten mielen-terveys- ja päihde-palvelut	Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 Terveydenhuoltolaki 1326/2010	Palveluissa tarjotaan psykososiaalista tukea nuorille, joilla on mielenterveys- ja/tai päihdeongelmia. Palvelut keskittyvät keskustelututukseen ja terapeuttisiin interventiioihin. Tehdään yhteistyötä nuoren perheen ja verkostojen kanssa.	Vaihtelee palveluittain: yleensä tapaamiset kerran viikossa. Palvelun kestot vaihtelivat muutamasta käynnistä vuoteen.	Nuoria ovat alle 24-vuotiaat (SHL). Nuoria ovat alle 23-vuotiaat (TervHL). Mukana olevien yksiköiden asiakkaana 13–(20)–23-vuotiaat.	Lääkäri Sairaanhoidaja Psykiologi Sosiaalityöntekijä Sosiaaliohjaaja
Nuorten työpajat	Nuorten työpajatoiminta (kunta): Nuorisolaki 1285/2016 Työpajatoiminta (HVA): -Sosiaalinen kuntoutus: Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 - Kuntouttava työtoiminta: Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001	Tukea elämäntaitojen ja arkirytmien löytämiseen sekä kouluun pääsyyn tai työllistymiseen. Arkitaitojen, sosiaalisten taitojen ja toimintavalmiuksien vahvistamista tarjoamalla nuorelle erilaisia työtehtäviä, ryhmässä toimimista ja yksilövalmennusta. Harjoitellaan työelämän peilisääntöjä ja tutustutaan koulu- ja työpaikkoihin.	Nuoren kanssa työskentely työpajalla useita kertoja viikossa. Tavallisesti nuori käy pajalla esim. 3 tai 5 päivää viikossa. Palvelun kesto vaihtelee tarpeen ja sopimuksen mukaan. Osa nuorista pajalla vain hetken, osa 3 kk, 6 kk tai vuoden.	Nuoria ovat alle 29-vuotiaat (nuorisolaki). Käytännössä asiakkaana 18–29-vuotiaat. HVA:n työpajan palveluissa nuoriksi määritellään tyypillisesti 18–(24)–29-vuotiaat.	Työpajaohjaaja Yksilövalmentaja

3.1 Ohjaamon palvelut

Ohjaamo on alle 30-vuotiaille nuorille aikuisille suunnattu matalan kynnyksen monialainen palvelupiste, jossa tarjotaan tietoa, ohjausta ja neuvontaa sekä palveluita koulutukseen, työllistymiseen, elämänhallintaan ja hyvinvointiin liittyen. Ohjaamon toimintaan osallistuvat julkinen, yksityinen ja kolmas sektori yhdessä ja organisaatioiden rooleista ja hallinnoinnista sovitaan paikallisesti. (TEM-esitteet 2018.) Kyseessä on verrattain uusi moniammatillinen yhteistyömalli. Ensimmäinen Ohjaamo on perustettu vuonna 2015 ja tällä hetkellä Suomessa on noin 70 Ohjaamo. Ohjaamot ovat kokeneet useita eri sektoreiden uudistuksia, jotka ovat muovanneet toimintaa ja vaikuttaneet Ohjaamojen organisoitumiseen. (TEM-blogi 2021.)

Haastatteluaineisto koskee neljää Ohjaamo, jotka toimivat Vantaa-Keravan ja Pohjois-Savon alueilla. Haastatteluaineistosta käy ilmi, että Ohjaamo-toimintaa on vaikeaa yleisesti määritellä ja kuvata, koska kaikki Ohjaamot toimivat omalla tavallaan; niiden toimintakulttuureissa, rakenteissa ja palveluissa on isoja alueellisia eroja (ks. myös. Valtakari ym. 2020). Siinä missä toisia Ohjaamoita kuvattiin helposti lähestyttäväiksi nuortentiloiksi, toisia luonnehdittiin virastomaisiksi ”minityökkäreiksi”. Myös monialaisen työskentelyotteen toteutumisessa on ammattilaisten kertoman perusteella merkittäviä eroja. Eroja tuottaa myös se, että iso osa Ohjaamoiden omaa toimintaa on hankkeina toteutettua. Esimerkiksi yhdessä Ohjaamossa oli hankkeena toteutettua sosiaali- ja palveluohjausta, johon kuului nuorille tarjottavaa itsenäistymisen tukea ja arjen taitojen konkreettista apua. Toisella paikkakunnalla oli kohdennettua työtä toisen asteen koulutuksen keskeyttämisaarassa oleville opiskelijoille. Kolmannella alueella oli nuorten työllisyyteen liittyvä hanke, jossa nuorille tarjottiin oma työntekijä ”rinnalla kulkijaksi” auttamaan konkreettisesti työnhakuun liittyvissä kysymyksissä. Kuten hankkeista voi päätellä, Ohjaamojen keskeiset toimijat, yhteistyökumppanit ja osittain asiakasryhmätkin vaihtelivat alueittain.

Ohjaamoiden toiminta perustuu alueen ammattilaisten verkostoihin. Tämä tarkoittaa käytännössä eri organisaatioissa työskentelevien ammattilaisten kokoamista työskentelemään saman katon alle. Ohjaamojen monialaiset verkostot koostuvat siten paikallisten nuorten palveluiden työntekijöistä, jotka päivystävät Ohjaamolla erillisen sopimuksen mukaan esimerkiksi kerran viikossa tai kerran kuussa. Haastateltavat luonnehtivat, että verkostoista tulevat ammattilaiset ”käyvät sitä omaa työtään täällä tekevässä”. Varsinaisena Ohjaamoon palkattuna työntekijänä toimi Ohjaamo-koordinaattori (tai palvelukoordinaattori), jonka vastuulla on varmistaa päivittäisten toimintojen sujuvuus ja yhteistyöverkoston paikallaolo Ohjaamossa. Koordinaattorit tekivät myös asiakastyötä eli nuorten ohjaus- ja neuvontatyötä palvelupisteen aukioloaikoina.

Kolme tutkimukseen osallistuneista Ohjaamoista toimi hallinnollisesti työllisyyspalveluiden alla, tai toisin sanoen toiminnasta vastaava esihenkilö ja koordinaattori työskentelivät työllisyyspalveluiden alla. Yksi Ohjaamoista kuului nuorisopalveluiden alaisuuteen. Tutkimukseen osallistuneissa Ohjaamoissa työllisyyspalveluiden

työntekijät olivat parhaiten edustettuina kaikilla alueilla. Kaikkien verkostoista löytyi lisäksi opinto-ohjausta, etsivää nuorisotyötä, talous- ja velkaneuvontaa ja asumiseen liittyvää ohjausta. Myös Kela kerrottiin suositukseksi ja tarpeelliseksi palveluksi, mutta se puuttui kokonaan yhdestä Ohjaamosta. Terveystieteiden työntekijöitä kuului kahden Ohjaamon vahvuuteen: toisella alueella oli terveydenhoitajia ja toisella mielen-terveys- ja päihdetyön ammattilaisia. Sosiaaliohjaus oli kuulunut kaikkiin Ohjaamoihin, mutta osasta se oli lopetettu sosiaaliohjaajien siirtyessä hyvinvointialueelle.

Yhteisinä tavoitteina Ohjaamoiden toiminnassa on matalan kynnyksen ja yhden luokun periaatteet: nuoren mahdollisuus kävellä sisään aukioloaikoina ja saada saman katon alta mahdollisimman laajasti ja vaivattomasti monenlaisiin elämän osa-alueisiin neuvontaa ja apua. Ohjaamo markkinoidaan nuorille palveluna, johon nuori voi tulla asialla kuin asialla. Työskentely käynnistyy nuoren saapuessa palvelupisteelle, jossa nuori tapaa sillä hetkellä päivystysvuorossa olevan työntekijän. Ohjaamossa on mahdollista asioida ja kysyä neuvoa anonyymisti, mutta viranomaisasioiden selvittäminen vaatii henkilön tunnistamisen.

Ohjaamossa asiointi perustuu lähtökohtaisesti kertaluontoiseen ohjaukseen ja neuvontaan. Ohjaamoon itsessään ei synny asiakkuutta, vaan varsinaiset asiakkuudet käynnistetään tarvittaessa niissä palveluissa, jotka ovat Ohjaamo-verkostossa mukana. Ammattilaisten kertoman mukaan nuoren kanssa käynnistetään usein työnhaku (ilmoittautuminen työttömäksi työnhakijaksi), jolloin nuori saa työllistymistä edistävät palvelut käyttöönsä. Usein myös keskustellaan nuoren kiinnostuksen kohteista liittyen koulutukseen hakeutumiseen.

[K]uka tässä sattuukin Ohjaamossa vuorossa olemaan, niin hän jututtaa, et terve, että mitäs sulle kuuluu ja miten kaks me voitaa täällä Ohjaamossa sua jeesata eteenpäin. Ja että mikä on se asia, minkä hän ensin tuo. [...] varmaan jossain vaiheessa sit puhutaankin siitä, että mites sun opiskelut, et kiinnostaskos sua joku ja mikä se kiinnostas ja meillä on täällä tämän palvelu, tai että ootsä työssä, ja selvitetään sitä työsektoria. (H27)

Ohjaamon vahvuudeksi kerrottiin, että nuoren on helppo tulla sinne ilman ajanvarausta. Joillakin alueilla se onkin ennen kaikkea paikka nuorten ja verkostossa työskentelevien ammattilaisten kohtaamiselle. Olennaista haastattelujen perusteella on sama fyysinen tila, johon nuori osaa ja uskaltaa tulla asioimaan, tai johon verkostossa toimiva työntekijä voi ohjata tai tuoda nuoren. Nuorta autetaan antamalla tietoa paikallisista mahdollisuuksista sekä ohjaamalla häntä erilaisiin palveluihin ja oikean ammattilaisen luokse. Jos nuori tarvitsee muita ammattilaisia avukseen, häntä useimmiten ohjeistetaan tulemaan tietynä viikonpäivänä käymään, jolloin kyseisen palvelun työntekijä on päivystysvuorossa.

[E]i tietenkään meilläkään pystytä kaikki olemaa yhtä aikaa, mutta sit aina sanotaan, et tuossa on meillä opo tavattavissa tuona päivänä, tai TE-asiantuntija on tavattavissa tuommosena päivänä. (H27)

Haastattelujen perusteella voidaan esittää, että Ohjaamo-toiminnan järjestäjällä ja päivystävillä työntekijöillä on keskeinen merkitys palvelun toiminnan tunnettuuden, ymmärrettävyyden ja maineen kannalta: mihin tarpeisiin Ohjaamon ajatellaan vastaavan ja millaisissa tilanteissa nuoret sinne hakeutuvat. Kaksi Ohjaamoista toimi nuorten työllisyyspalveluiden kanssa samoissa tiloissa, mikä vaikutti lähentävän työllisyyspalveluiden ja Ohjaamo-neuvonnan toimintakäytäntöjä. Näissä Ohjaamoissa työllisyyspalveluiden omavalmentajat ovat aina Ohjaamon aukioloaikoina tavattavissa. Nuori, joka tulee piipahtamaan Ohjaamolla satunnaisena ajankohtana, tapaa todennäköisemmin omavalmentajan kuin jonkun muun ammattilaisen, jolloin nuorta autetaan työllisyyspalveluiden asiantuntijuus edellä. Ammattilaisen mukaan tämä heijastuu teemoihin, joilla nuoret hakeutuvat Ohjaamoon, sillä työhön ja koulutukseen liittyvät teemat ovat eniten kohtaamisissa esillä. Yhdessä haastattelussa esitettiin kriittisesti, että työllisyyspalveluiden hallinnoima Ohjaamo on valumassa nuorten ”minityökkäriksi”, jos monialaisten palveluiden tuottamiseen ei panosteta riittävästi ja palveluiden välinen yhteistyö perustuu pelkästään ammattilaisten päivystämislle.

Se ei ole moniammatillista työtä, että siellä päivystää kerran viikossa tunnin ajan asumisohjaaja, vaan siellä tarvitaan sellaisia toimintamalleja, että kun joku nuori tulee, niin me tiedetään, miten me saadaan hänelle ne palvelut kasattua siihen. On eri asia sitoa resursseja tunti viikossa johonkin työhön kuin sopia, että miten se asiakasohjaus vaikka tapahtuu. Ja minusta se vaatis sellaista johtamisen näkökulmaa, että yhteistyöhön käytettäis oikeesti panosta. (H1)

Yhteistyön kaventumisen lisäksi haasteeksi esitettiin vaikutukset nuoren kohtaamiseen ja luottamuksen rakentamiseen. Ammattilaisten haastatteluissa tuli esiin, ettei Ohjaamo mielletä itsestään selvästi helposti lähestyttäväksi palveluksi nuorille. Työllisyyspalveluihin liitettyä Ohjaamo kommentoitiin muissa haastatteluissa virastomaiseksi. Esimerkiksi nuorisotyöntekijätaustaiset ammattilaiset kokivat, että nuoret puhuvat heille niukemmin Ohjaamon tiloissa kuin muissa tilanteissa.

[J]os mä oon tuolla Ohjaamossa töissä, [...] niin ne nuoret, ei ne siellä ala avautuu sillä tavalla, kun se on kuitenkin vähän semmonen virkamiessysteemi ja työkkäri. [...] Ja sit kun ne tulee tonne meille [nuorisotyön tiloihin työpajalle], niin sit ne on vähän kuin kotonaan ja aika avoimesti, ja jos on jotain selvitettäviä asioita, niin sit ne sanoo, et voijaanko mennä mun verkkopankkitunnuksilla kattoo, että voiksä kattoo. (H5)

Haastatteluissa tuli esiin myös toisenlaisia puhetapoja Ohjaamoiden toiminnasta. Yksi Ohjaamoista oli sijoitettu nuorisopalveluiden läheisyyteen, mikä tuntui puolestaan heijastuvan tämän Ohjaamon toimintakulttuuriin ja tiiviimpään yhteistyöhön nuorisopalveluiden kanssa. Tässä Ohjaamossa korostettiin palveluun hakeutumisen helppoutta nuorille sekä vertaistoiminnan ja psykososiaalisen tuen merkitystä nuorten kokonaisvaltaisessa tukemisessa. Haastatteluissa tuotiin esiin Ohjaamossa järjestettävää yhteisöllistä ja vapaampaa toimintaa ja erilaisia ryhmiä.

Meil on täällä Ohjaamolla erilaisia ryhmiä. Esimerkiks jännittäjäryhmä on. Sit meillä on ollut hyvinvointiryhmää ja paljon muita. Ja sit on höntsäryhmä, mikä kokoontuu aina kerran viikossa. Meil on eri aiheita, harrastuksia, vapaa-ajan tekemiseen liittyen. Ja siellä tosi moni on saanut uusia kavereita, ja nykyään ne näkee vapaa-ajalla. (H24)

Muutamissa Ohjaamoissa oli kehitetty omia palveluita, kuten kohdennettuja teemaryhmiä, joissa hyödynnettiin monialaista yhteistyötä. Yhdessä Ohjaamossa oli viikoittain mielenterveystyön ammattilaisia vuorossa, mikä tarkoitti, että mielenterveysasioissa asiointi onnistui myös Ohjaamon tiloissa. Pääasiassa mielenterveystyön ammattilaisen tehtävänä oli selvittää hoidontarvetta ja sen mukaisesti ohjata nuorta eteenpäin sopivaan palveluun. Vaikean jonotilanteen ja nuorten kannattelutarpeen vuoksi ammattilaiset tarjosivat lisäksi lyhytaikaista, enintään kymmenen kerran yksilövalmennusta mielenterveyteen keskittyen. Tätä kautta nuorelle pyrittiin antamaan tukea esimerkiksi ahdistuneisuuteen ja motivaation puutteisiin, minkä myötä nuoren kanssa pystyttiin etenemään opiskeluun ja työelämää koskeviin kysymyksiin.

Olennaista työntekijöiden mukaan on mahdollisuus räätälöidä eri alojen teemoja yhteen ja tarjota tukea yhden oven takaa. Nuoren tilanteeseen pystytään tarttumaan aktiivisesti siitä kulmasta, mihin nuori on sillä hetkellä valmis, ja ammattilaisen näkemyksen mukaan työskentelyyn voidaan liittää tukea, johon nuori ei oma-aloitteisesti olisi valmis hakeutumaan. Esimerkiksi mielenterveystyö ja työelämään ohjaus voidaan kietoa yhteen nuorelle sopivaksi paketiksi.

Ohjaamolla pystytään tarjoamaan HOT-valmennusta tueksi odotusajalle elikkä yksilövalmennusta 6–10 kertaa nuoren kanssa, jossa pystytään keskittymään ahdistuneisuuteen ja motivaatioon. Samalla ehkä miettimään myös sitä, että mikä ois se ala, mitä nuori haluais lähteä opiskelemaan, tai työhön menemistä vaikka, et työkokeilua. Kaikki onnistuu tässä Ohjaamon oven takana, kun meillä on TE-asiantuntija täällä, ja työllisyyspalveluilta on työhönvalmentaja, niin pystyy miettimään, että oisko vaikka työkokeilu siinä. Ja samaan aikaan vaikka mielenterveyden tukemisen kanssa yhtä aikaakin, et se vois olla tukevaa toimintaa, et

lähtisi kerran, kaks viikossa vaikka työkokeiluun tai alkuun kuntouttavaan työtoimintaan. (H24)

Palveluiden yhteensovittamisen asteessa ja monialaisen yhteistyön tiiviudessa oli isoja eroja eri Ohjaamoiden välillä. Ohjaamo toimii parhaimmillaan yhteistyöfoorumina sovittaa nuoren monenkirjavia tuen tarpeita yhteen ja tehdä nuorilähtöisellä tavalla aktivointipolitiikkaa eli edistää työllistymistä. Kun toisaalla toiminta perustui eri alojen ammattilaisten päivystysvuoroihin ja nuoren ohjaamiseen sopivan ammattilaisen luokse, joissakin Ohjaamoissa oli kehitetty moniammatillisen työn malleja päivystysten rinnalle. Tämä mahdollisti sen, että nuoren asioita voidaan selvittää monialaisessa tiimissä, johon kootaan tarvittavia ja nuoren toivomia ammattilaisia saman pöydän ääreen. Käytännöt vaihtelivat sen suhteen, koettiin nuorilähtöisemmäksi tavata nuorta kaksin vai moniammatillisissa tiimeissä, joissa saadaan kartoitettua nuoren palvelutarpeita monesta näkökulmasta.

[M]ä saatan soittaa tai laittaa viestiä yhdelle tai kahdelle, jotka tässä Ohjaamossa toimii, et hei, millon sä oot tässä seuraavan kerran, voidaanko sopia tapaaminen nuoren kanssa tähän. Sit me tullaan. Mä käyn hake-massa sen nuoren tähän ja sit yhdessä mennään johonkin näistä huoneistoista, höpötellään ja selvitetään asioita. Ja nuori saa heti sen, et ei tarvii lähteä viemään jonnekin ympäri kylä eri tapaamisiin. (H24)

Ohjaamo-verkosto toimi myös alueen tiedon jakamisen alustana, ja sitä kautta saatiin välitettyä yleistä ajankohtaista tietoa työntekijältä toiselle. Tiedonvaihdon avulla työntekijät pysyivät tietoisina toistensa työtilanteista ja pystyivät ohjaamaan nuoria paremmin. Yhteistyön kerrottiin sujuvan parhaiten silloin, kun verkostotyöskentely oli työntekijän oma valinta ja tahto, eikä ketään ollut ”määrätty ylemmältä taholta” työskentelemään Ohjaamossa. Haastatteluja vertailemalla voidaan lisäksi todeta, että ammattilaisten verkostoyhteistyö toimi parhaiten siellä, missä työntekijöiden verkostot olivat tiiviit jo valmiiksi. Pienten ja keskisuurten kuntien alueella ammattilaiset kertoivat tuntevan toisensa ja alueen nuorille suunnatut palvelut paremmin, mikä ei ole isommissa kaupungeissa samalla tavalla mahdollista. Ammattilaiset kuvasivat, että ”puskaradio” palveluista vie tietoa eteenpäin ammattilaisten välillä. Isoimman kaupungin kohdalla ammattilaiset puolestaan valittelivat sitä, etteivät hallitse koko ”palvelupalettia”, koska nuorille suunnattuja palveluita on niin runsaasti.

3.2 Nuorten työllisyyspalvelut

Nuorten työllisyyspalvelut ovat tarkoitettu alle 30-vuotiaille nuorille, ja tavoitteena on antaa apua eri elämäntilanteisiin ja oman tulevaisuuden suunnitteluun. Kuntako-keilun myötä osa työllisyyspalveluiden asiakkaista asioi oman kotikuntansa työllisyyspalveluissa, jolloin kokeilukunta vastaa sovittujen asiakasryhmien, kuten alle 30-vuotiaiden julkisten työ- ja elinkeinopalveluiden (TE-palveluiden) tarjoamisesta. Tutkimukseen haastateltiin työllisyyspalveluiden nuorten tiimien työntekijöitä eli omavalmentajia ja heidän esihenkilöitään. Tutkimukseen osallistuneet ammattilaiset kuuluivat kuntakokeiluun eli työskentelivät kunnassa. Lisäksi haastateltiin terveydenhoitajia, jotka toimivat osana nuorten työllisyyspalveluita ja Ohjaamo-toimintaa terveys-suunnittelijoina. Terveysuunnittelijat olivat siirtyneet hyvinvointialueelle vuoden vaihteessa.

Haastatteluaineistosta käy ilmi, että työllisyyspalveluiden palveluprosessi on organisoitu eri tiimeiksi ja välivaiheiksi. Työllisyyspalveluissa yksi työntekijä tekee ensin arvion nuoren tilanteesta, jonka perusteella nuori määrittää omatoimisten (vähäinen tuen tarve), tehostettujen (paljon tuen tarvetta) tai työllistymistä edistävän monialaisen yhteispalvelun eli TYP-palveluiden (monialaisen tuen tarve) tiimiin. Omatoimisten ryhmään luokitellaan nuoret, joilla ei ole merkittäviä työnhaun vaikeuksia, vaan he ovat ”melko suoraan menossa kohti työelämää tai koulutusta”. Tehostettuihin tiimeihin ohjataan puolestaan nuoria, jotka tarvitsevat tehostetumpaa tukea esimerkiksi terveydellisiin tai selvittämättömiin oppimisen ongelmiin liittyen tai ovat neurokirjolla. TYP-asiakkuus eli monialaista palvelua tarvitsevat on selkein palvelukategoria, koska luokittelu perustuu lakisääteisesti työttömyyspäivien määrään. Kuitenkin tilanteissa, joissa nämä tehokkaammat keinot eivät tuota toivottuja tuloksia, ”TYP-asiakkuus päätetään niin sanotusti negatiivisena”, ja nuori ”palautetaan omatoimisten ryhmään odottamaan tilanteen muuttumista”. Käytännössä siis palveluun ”kiinnittymätön” ja ”tavoittamaton” nuori voidaan siirtää tiimiin, jossa tapahtuu vähemmän kontakteja ja työtä asiakkaan kanssa.

Työskentely alkaa luokittelun jälkeen nuorelle osoitetussa tiimistä, jossa omavalmentaja on nuoreen yhteydessä ja käynnistää työskentelyn alkuhaastattelulla. Palvelun alkaessa omavalmentaja kartoittaa nuoren tilanteen ja tekee työllistymissuunnitelman. Jos alkuhaastattelussa tulee esille seikkoja, jotka vaikuttavat nuoren palvelutarpeisiin, nuori saatetaan vaihtaa toiseen tiimiin. Työntekijöiden mukaan tiimeihin ohjauksessa ensimmäisen yhteydenoton perusteella on vaikeuksia ja nuoren tilannetta arvioidaan usein ”väärin”. Tämä johtaa tiimin vaihtumiseen ja siihen, että nuoren kohtaa jälleen uusi omavalmentaja.

Omavalmentajien keskeisen työtehtävän kerrottiin olevan palveluohjaus. Työttömyysturvan vastikkeellisuuden vuoksi työttömällä nuorella on oikeuksien lisäksi velvollisuuksia, joiden toteutumisen valvonnasta ja mahdollisten rikkeiden seuraamuksesta omavalmentaja vastaa. Omavalmentajien tehtäväkuvan kerrottiin olevan

huonosti tunnettu nuorten keskuudessa, koska titteli ei kerro työntekijän taustaorganisaatiosta tai roolista järjestelmässä. Nuorelle voi olla vaikeaa esimerkiksi tunnistaa ammattilaisen mahdollisuuksia auttaa muihin palveluihin hakeutumisessa, jos kohtaamisessa korostuu työllisyysviranomaisen rooli. Haastatteluissa ammattilaiset kertoivatkin omavalmentajien toimivan eräänlaisessa kaksoisroolissa, jonka ymmärrettäväksi tekeminen nuorelle ei ole helppoa.

Meidän omavalmentajat ovat nykyään nimikkeellä omavalmentaja, mihin tietenkin latautuu siihen pelkkään sanaan aika paljon, että kannustetaan ja mietitään yhdessä tavoitteet ja miten niihin päästään. Joo, kaikkea sitä se on, mutta se myös sisältää sen viranomaisroolin. Sitten ollaan sitä kautta sanoittamassa sitä, että jos nyt teet näin, niin ymmärräthän, että pitää sitten selvittää, että mitä siitä tulee seuraamuksia tai miten se vaikuttaa, jos on työttömyysetuus ja nyt sä et teekään niin kuin ollaan sovittu, niin sitten siinä voi olla tämmöisiä seuraamuksia. Mutta se rooli on tavallaan kaksijakoinen. (H2)

Työllisyyspalveluiden haastatteluissa omavalmentajien työtä kuvattiin koordinoivaksi rooliksi, jossa keskeistä on tunnistaa nuoren tarve, ohjata oikeaan palveluun ja toimia nuoren ”managerina”. Ajatus olisi, että sama omavalmentaja asioisi nuoren kanssa. Kuitenkin henkilöstön vaihtuvuus haastaa tavoitetta ja usein työntekijä vaihtuu tapaamisten välissä. Ammattilaisten kertoman mukaan työllisyyspalveluissa ei pystytä olemaan kovin pitkään ja tiiviisti nuoren rinnalla, vaan työskentelyä luonnehdittiin pikemminkin ”kevyeksi ja köykäiseksi”.

[H]yvinkin saattaa olla niin, että olet ensin tavannut jonkun kanssa ja hetken päästä se on joku muu, ja sitten saattaa olla hetken päästä vieläkin joku muu ja ehkä vieläkin joku muu. Se vaan on näin, että ei pystytä tarjoamaan ihan niin eheitä, niin sanottua hoitosuhdetta. Tällaisessa tapauksessa voi jo melkein puhua sellaisesta, kun haasteita on niin paljon. Mutta toisaalta se omavalmentajan rooli on kuitenkin koordinoiva rooli, ettei ole tarkoituskaan, että hän rupeaa niitä henkilökohtaisesti ratkomaan ja ei pysty hirveän pitkään ja tiiviisti siinä olemaan. Mutta tunnistaa sen tarpeen, osaa ohjata oikeaan paikkaan ja toimii ehkä vähän semmoisena managerina tietyllä tapaa siinä välissä. Mutta aika kevyesti, köykäisesti sitä ehkä pystytään tekemään. (H2)

Työntekijät kertoivat, että työllisyyspalveluissa on vaikeuksia nuorten ongelmien tunnistamisessa, mihin nähtiin monenlaisia syitä. Ensinnäkin nuorista suuri osa, arvioiden mukaan jopa 70–80 %, jättää tulematta sovittuihin tapaamisiin. Nuorten tavoittamisen vaikeuksissa ja toteutumattomien käyntien määrissä kerrottiin olevan melko

luonnollisia selityksiä. Tavat olla nuoriin yhteydessä – puhelinsoitot ja kutsukirjeet – arveltiin järjestelmälähtöisiksi ja ”luotaantyöntäviksi”, minkä takia nuorten reagoivan niihin huonosti. Lisäksi nuoren saapuessa tapaamiseen palvelu voi käynnistyä ”vasemmalla jalalla” eli jo syntyneiden ongelmien ratkomisesta, mikä heijastuu työntekijän ja nuoren väliseen suhteeseen. Aina palveluissa ei myöskään osata kysyä oikeita kysymyksiä tai nuori ei halua kertoa työntekijöille tarvittavia tietoja, joiden perusteella palveluiden tarvetta tai työkykyisyyttä voitaisiin arvioida.

Kyllä edelleen silti tosi iso riski siihen, että joko meidän palvelu alkaa ihan vasemmalla jalalla, että lähdetään, että kaikki on mennyt pieleen ja niitä ruvetaan ratkomaan. Tai sitten voi hyvinkin jäädä ihan täysin, me ei tavoiteta niitä, jotka meille ei millään tavalla ohjaudu ja sitten vaikka ohjautuisikin meille, vaikka osattaisiin kysyä oikeita kysymyksiä, niin nuori ei välttämättä kerro. Mutta välttämättä ei osata edes kysyä oikeita kysymyksiä [...] jos nuori ei itse tuo mitään semmoista, ei ole mitään semmoista signaalia, ne saattavat jäädä piiloon. (H2)

Työllisyyspalveluiden työntekijät pohtivat haastatteluissa palveluihin pakottamisen ja kannustamisen välistä hienovaraista eroa. Ammatillaiset tunnistivat mahdollisuutensa vallankäyttöön ja painostamiseen liittyen palveluihin hakeutumiseen. Työttömän nuoren velvollisuus on osallistua tarjottuihin työllistymistä edistäviin palveluihin, koska työttömyysetuuden saaminen on vastikkeellista. Palvelut kuitenkin pyrittään sovittamaan yhteen nuoren omien tavoitteiden kanssa ja työntekijöiden mukaan erilaisia vaihtoehtoja on runsaasti tarjolla. Esihenkilöiden mukaan lainsäädäntö käytännössä pakottaa palveluihin, mutta nuorilla on valinnanvaraa ja palvelut valitaan nuoren kiinnostuksen mukaan.

Tämä työttömyysetuuden saaminen on vastikkeellista, niin se on vähän sillä lailla, [että] sen työnhakijan velvollisuuskin [on] myös osallistua palveluihin. Me tietysti yritetään aina löytää semmoinen, kun monenlaisia palveluita on olemassa, joka tukisi asiakkaan omia tavoitteita. (H2)

Esihenkilöt pohtivat, että palvelut pitäisi nähdä pikemminkin mahdollisuutena, onnistua kääntämään nuorelle positiivisena asiana ja tarjota ”porkkanahommana”, että ”sitoudu tähän valmennukseen, niin sun talous on turvattu taas X aikaa”. He kuitenkin epäilivät, että ”nuoret eivät ehkä hahmota, mikä tämä palvelu on ja miksi mun pitäisi sinne mennä”. Nuorten tullessa palveluun he eivät tiedä, että työkykyasioita huomioidaan ja voidaan ohjata muihinkin palveluihin. Lisäksi he pohtivat monilla asiakkailta olevan pelkoja työntekijöitä kohtaan.

Työntekijät toivat haastatteluissa esiin nuorten huonoa kuntoa, mielenterveysongelmien yleisyyttä ja mielenterveyspalveluiden saatavuuden ongelmia. Työntekijät

olivat ymmärtäväisiä nuorten palveluun tulemisen vaikeutta kohtaan ja tunnistivat, että se oli joillekin nuorille ylivoimaisen jännittävää. He kertoivat esimerkkejä nuorista, jotka pääsevät tapaamisiin vain lääkityinä. Työntekijät kuvasivat, etteivät olleet ymmärtäneet nuorten vaikeita tilanteita ennen kuin olivat päässeet nykyiseen työhönsä näköalapaikalle, ja kuinka tämä oli järkyttänyt heitä. Kontrolliviranomaisen roolin kerrottiin tekevän työstä ajoittain epämieluisaa ja eettisesti kuormittavaa. Työntekijät kuvasivat joutuvansa tekemään päätöksiä, jotka tuntuvat heistä väärältä nuoren yksilölliseen tilanteeseen nähden. He toivat myös esiin työn byrokraattista luonnetta ja nuorille asetettuja velvollisuuksia, jotka eivät tuntuneet aina kohtuullisilta tai nuoren tilannetta edistävältä. He puhuivat, kuinka nuoria nykyjärjestelmässä ”rangaistaan” virheistään, jotka ovat voineet liittyä tietämättömyyteen.

Ja siltä [nuorelta] on jäänyt aikaisemmin jo tekemättä asioita, se ei ole esimerkiksi hakenut niihin ammatillisiin koulutuksiin, se ei saa sitä etuutta muutenkaan. Sitten niitä ruvetaan selvittämään paljon takautuvasti, niin se on, esimerkiksi, jos hän olisi vaikka sellaisessa tilanteessa, että hän olisi nyt jollain tavalla aktivoitunut, ehkä saattanut jotain hakeakin, niin ne vanhat virheet kummittelevat siellä. Sitten ne ihmettelivät, että miksi häntä rangaistaan tällaisesta, hän on ollut vaikka armeijassa, hän ei ole tiennyt, että hänen olisi pitänyt hakea. (H2)

Työn arkitodellisuuden koettiin olevan kaukana siitä peruslähtökohdasta, että nuoria autetaan kouluun ja työelämään. Työntekijät kokivat ajoittain tehtäväkseen pikemminkin yrittää ”vängätä” työnhakuveloitteita alemmas ja etsiä systeemistä porsaanreikiä, jotta nuori voisi keskittyä elämänsä kuntoon laittamiseen. Velvoitteiden nähtiin siis olevan ajoittain ristiriidassa nuoren auttamistehtävän kanssa ja nuoren pakottaminen koettiin haittaavan työskentelyä. Samalla työntekijät kokivat, ettei työtä voinut tehdä aina nuoren parasta ajatellen, kun järjestelmän säännöt edellyttävät muuta. Pahimmaksi koettiin sanktioiden antaminen tilanteissa, joissa nuoren elämäntilanteen tiedettiin olevan valmiiksi vaikea ja ”rankaiseminen” tuntui työntekijöistä epäoikeudenmukaisilta.

Työntekijä 1: [K]un tulin tänne töihin, niin en ajatellut, et mä ihan tämmösten asioiden kanssa... Tai osasin ehkä uskoo joihinkin näihin, mut en mä nyt ajatellut, et se ois mun täyspäiväinen juttu. Et mun ajatus oli se, et saadaan nuori kouluun tai työelämään, eikä siihen, et mä lähden vänkäämään jotakin kautta, et miten mä saisin sen työnhakuvelvollisuuden alemmas, et hän voisi keskittyä siihen, et hänellä menis asiat paremmin.

Työntekijä 2: Niin, koska meillä on myös se viranomaistausta siellä ja velvoittava laki. Et me joudutaan välillä omissa työsssä miettiä sitä, mikä

on meidän asiakkaan parasta. Ja se ei oo työnhakuvelvollisuus eikä pakottaminen asioihin, joten me joudutaan etsii suoraan sanottuna porsaanreikiä, millä me pystytään itse kiertää se.

Työntekijä 3: [...] [T]ässä on tosi ärsyttävää välillä olla se kusipää työkärin täti, joka antaa kieltävän lausunnon tai karenssin tai jonkun. Vaikka tietää, et sen ihmisen elämä on ihan suossa ja silti mun pitää vaan antaa sille rangaistusta. (H7)

Selvityspyyntöjen ja lausuntojen lisäksi työhön kuuluu keskeisesti palveluohjaus. Työntekijöiden mukaan erilaisia palveluita, joihin nuori voidaan ohjata, on hyvin tarjolla heidän alueellaan. Palveluiden tuottajina toimivat niin valtio, kunta, yksityiset palveluntuottajat ja kolmas sektori. Työntekijöiden mukaan ongelmaksi muodostuu runsauden pula ja ettei koko tarjontaa ole mahdollista hallita tai muistaa niissä hetkissä, kun työntekijä tapaa nuoren. Tässä on huomattava, että haastatellut työskentelevät ison kaupungin alueella, eikä tilanne ole kaikkialla samanlainen.

Niin meille tulee Ohjaamon sähköpostiin [...] siis päivittäin, et hei ohjatkaa nuorii tänne. Meillä ois tämmönen hanke. Tänne pääsis työkokeiluun. [...] Et palveluita kyllä löytyy mihin ohjata, mut käytännössä meidän on tosi vaikea hanskata niitä, mihin me voidaan ohjata. [...] Et sinänsä harmi, että varmasti tuolla ois paljon sellasii palveluita, mihin me voitais ohjata, mut meillä ei yksinkertaisesti ole aikaa, mahdollisuutta ottaa niitä haltuun. (H7)

Useimmiten työntekijät päätyvät tarjoamaan nuorille paljon käytössä olevia palveluita. Työntekijöiden haastattelussa keskeisimmiksi palveluiksi kerrottiin nuorten kuntouttava työtoiminta ja työkokeilu sekä Ohjaamon terveydenhoitaja, sosiaali-ohjaaja, kerran viikossa päivystävä Kelan työntekijä ja etsivä nuorisotyöntekijä tai paikallisen hankkeen tarjoama rinnalla kulkija. Lisäksi työntekijät nostivat esiin Kelan kustantaman ja yksityisen tai kolmannen sektorin palveluntuottajan toteuttaman Nuotti-valmennuksen tilanteissa, joissa nuori ei ole valmis tai kykenevä muihin palveluihin. Nuotti-valmennuksen ajan nuori voi saada kuntoutusrahaa, eikä ole veloitettu työnhakuun.

Työllisyyspalveluita koskevissa haastatteluissa työntekijät kuvasivat mielenterveyspalveluiden saatavuuden ongelmien olevan merkittävä este palveluiden toiminnassa. Nuorten tilanne on pysähdyksissä, kun mielenterveyspalvelut eivät vedä ja nuori jää odottamaan palveluun pääsyä. Kuten muissakin nuorille suunnatuissa palveluissa, myös työllisyyspalveluista haastatellut ammattilaiset kokivat paikkaavansa muiden palveluiden toimimattomuutta.

Kyllähän se yleinen viesti on se, että sote-palvelut eivät vedä ja odotusajat terveysasemille on ihan hirveät ja mielenterveys- ja päihdepalveluihin ei pääse, että kyllähän se on semmoinen iso viesti. Kyllä omavalmentajatkin sitä sanovat, että on vähän järkytystäkin siitä, että miten tämä on mahdollista, että joku nuori on ollut vaikka lähes kymmenen vuotta kotona, että se on sitten omavalmentaja, joka on lain turvin saanut ihmisen pakotettua paikalle ja hän on sitten se [joka] 29-vuotiaan saa sinne ammatilliseen kuntoutukseen. Kyllä se on tietynlaista järkytystäkin siitä. Eihän se pitäisi olla näin, että sitten täällä yritetään paikata muiden palveluiden vaikuttamattomuutta. (H2)

Omavalmentajien lisäksi nuorten työllisyyspalveluissa ja Ohjaamo-toiminnassa työskenteli eräänlaisina erityistyöntekijöinä muutamia terveydenhoitajia terveystyösuunnittelijan nimikkeellä. Kyseisessä kaupungissa Ohjaamo toimii työllisyyspalveluiden alla ja haastateltujen työntekijöiden työpaikka sijaitsi Ohjaamon yhteydessä. Terveystyösuunnittelijat olivat ennen vuodenvaihdetta työllisyyspalveluiden palkkaamia kaupungin työntekijöitä, mutta siirtyivät 1.1.2023 hyvinvointialueelle. Terveystyösuunnittelijoiden tehtäväkuva oli tehdä terveystarkastuksia tehostettujen ja TYP-tiimien asiakkaille osana muuta moniammatillista toimintaa. Omatoimiseen tiimiin kuuluvat asiakkaat saivat terveystarkastuksen terveysaseman terveydenhoitajilta. Ammatillaiset kertoivat, että mielenterveyteen liittyvät asiat on suurimman osan syy tulla terveystarkastukseen.

[M]ielenterveyshaasteet on 70 % varmaan se mikä on isoin juttu, kun tullaan terveystarkastukseen. Niin se on valtavan iso asia, et harvoin kyse on mistään tämmösistä somaattisista sairauksista tai muusta, miksi työ-, toimintakyky on alentunut, vaan se on se mielenterveys. (H15)

Työntekijöiden mukaan työllisyysuunnitelmaan sisältyisi esimerkiksi vinjetin tapauksessa terveydenhoitajan tapaaminen, mikä olisi nuorelle tarpeellista, koska terveydenhoitaja voisi ohjata nuoren eteenpäin lääkäriin. Lääkäri voisi kirjoittaa lausunnon, joka tarvitaan, jotta omavalmentaja voi alentaa nuoren työnhakuvelvollisuutta tai poistaa sen kokonaan. Työntekijöiden kuvauksien perusteella terveystyösuunnitteluihin ohjataan siis työllisyyspalveluiden velvoitteiden ja tarvittavien lausuntojen vuoksi. Terveystyösuunnittelijoiden voidaan ajatella jäävän nuorelle vähäiseksi, jos pääasiana on lausunnon saaminen työllisyyspalveluiden byrokratiaa varten. Terveydenhoitajien tarjoamat palvelut nähtiin nykyisessä järjestelmässä välttämättöminä, koska huonokuntoisten nuorten oli muuten vaikea hakeutua terveysaseman palveluihin tai saada siellä asiaansa eteenpäin.

Terveystyösuunnittelijoiden rooli osana moniammatillista tiimiä on toimia oman alansa asiantuntijoina, tuoda terveystyösuunnittelut (terveystarkastukset) lähelle nuoria ja

toimia kynnyksettömästi niin, että omavalmentaja voi helposti ohjata terveystalviteita tarvitsevan nuoren omaan työryhmänsä kuuluvalla ammattilaisella. Palvelu on työntekijöiden mukaan tarpeellista ja paljon hyödynnettyä, koska terveystalviteiden kerrottiin olevan nuorille muuten hankalasti saavutettavia. Terveystalvitajalla oli mahdollisuus tehdä huolellinen kartoitus nuoren tilanteesta 60–90 minuuttia kestäväällä vastaanotolla. Ammattilaiset kertoivat keskustelewansa nuorten kanssa vapaasti heidän elämäntilanteestaan ja tarpeen mukaan täyttävänsä oirekyselylomakkeita esimerkiksi mielialan tarkempaan kartoittamiseen. Jos nuorella todettiin jatkoselvittelyn ja hoidon tarvetta, hänet ohjattiin muihin terveystalvituhollon palveluihin omalle terveystalviteasemalle. Haasteeksi nähtiin se, että työntekijät toimivat erillään muista terveystalvitepalveluista, jolloin yhteydenotto ja ajanvaraus terveystalviteasemalle tapahtui käytännössä asiakaskanavia pitkin.

3.3 Etsivä nuorisotyö

Etsivästä nuorisotyöstä säädetään nuorisolaissa, jonka mukaan etsivän nuorisotyön tehtävänä on tavoittaa tuen tarpeessa oleva nuori ja auttaa häntä sellaisten palveluiden ja tuen piiriin, joilla edistetään hänen kasvuaan, itsenäistymistään, osallisuuttaan yhteiskuntaan ja muuta elämäntalvituhallinta sekä pääsyä koulutukseen ja työmarkkinoille. Etsivä nuorisotyö tarjoaa vapaaehtoista ja maksutonta tukea alle 29-vuotiaille nuorille aikuisille. Kunnat vastaavat palvelun järjestämisestä.

Tämän tutkimuksen haastatteluihin osallistui 13 etsivää nuorisotyöntekijää ja neljä heidän esihenkilöään kuudelta alueelta sekä kaupunkimaisista että maaseutumaisista kunnista. Etsivien nuorisotyöntekijöiden määrä kunnissa vaihteli 1–15 työntekijän välillä. Lisäksi joillakin alueilla etsivä nuorisotyöntekijä teki työtä kahdessa kunnassa.

Joissakin kunnissa etsivät nuorisotyöntekijät tekivät työtä yksin ja joissakin työpareina. Etsivän työn nuorimäärät vaihtelivat merkittävästi alueittain ja ne olivat noin 15–110 nuorta per etsivä nuorisotyöntekijä tai työpari. Suuresta asiakasmäärän vaihtelusta voidaan päätellä, että työtavoissa, asiakkuuksien kestoissa, tavoissa määrittellä asiakkuuden alku ja loppu sekä tavoissa tilastoida aktiiviset asiakkaat, oli eroja. Osa asiakkuuksista oli kertaluontoisia ohjauksia, osa kuukausia kestäviä ja osa useita vuosia kestäviä, ja näiden painottuminen vaihteli alueittain.

Haastateltujen kuvauksissa etsivän nuorisotyön ydin määrittyi nuorten aikuisten ohjaamiseen koulutukseen tai työhön sekä muihin tarpeellisiin palveluihin. Etsivän nuorisotyön tehtävät voidaan jakaa haastatteluiden perusteella yksilötyöhön, jalkautumiseen ja verkostotyöhön, ja näiden roolien painottumisissa oli alueellisia eroja. Joillakin alueilla tehtiin aktiivista jalkautumista nuorten pariin, esimerkiksi alueen opilaitoksiin ja sosiaaliseen mediaan, jonka tarkoituksena oli tehdä etsivää nuorisotyötä nuorille näkyväksi ja tutustua alueen nuoriin, jotta he osaavat itse hakeutua matalalla kynnyksellä tuen piiriin. Toisilla alueilla korostuivat puolestaan ilmoitusten

vastaanottaminen, yksilötyö tukea tarvitsevien nuorten kanssa ja nuorten saattaminen muihin palveluihin. Haastatteluihin kuvattiin esimerkiksi, että etsivän nuorisotyön ”tärkein tarkoitus on palveluohjaus, että löydetään se oikea palvelu”. Karkeasti työotteiden eroja voidaan luokitella alueelliseksi kokonaisvastuuksi (työn kohteena ovat kaikki paikalliset nuoret ja heihin suhtaudutaan potentiaalisina etsivän työn tarpeessa olevina nuorina) ja vastuuksi syrjäytymisriskissä olevista (työn kohteena nähdään palveluun hakeutuvat nuoret). Ymmärrettävästi alueellisen vastuun ajattelua oli enemmän pienemmillä paikkakunnilla, kun taas isommissa kaupungeissa näkökulmana oli suppeampi yksilötyö.

Etsivä nuorisotyö aloitetaan ensisijaisesti perustuen nuoren omaan arvioon tuen tarpeestaan, mutta työskentely voidaan aloittaa myös muiden ammattilaisten luovuttamien tietojen perusteella. Laissa määritelty ilmoitusvelvollisuus etsivään nuorisotyöhön koskee koulutuksen järjestäjiä, joiden tulee ilmoittaa yli 18-vuotiaasta nuoresta, joka keskeyttää toisen asteen opinnot, sekä puolustusvoimia ja siviilipalveluskeskusta, joiden tulee ilmoittaa nuoresta, joka vapautetaan varusmies- tai siviilipalveluksesta palveluskelpoisuuden puuttumisen takia tai joka keskeyttää palveluksen. Nuoren tiedot luovutetaan valtakunnallisen yhteysetsivään.fi -yhteydenottojärjestelmän kautta. Vuonna 2020 voimaan tullut oppivelvollisuuslaki (1214/2020) on siirtänyt oppivelvollisten valvonta- ja ohjausvastuun koulutuksen järjestäjille, mikä on tarkoittanut käytännössä sitä, että alaikäisistä nuorista tehtäviä ilmoituksia tehdään Valpas-järjestelmään (oppivelvollisuuden seuranta- ja valvontapalveluun) ja kuntien opinto-ohjaajille eikä etsiville nuorisotyöntekijöille.

Kohdataan pääosin 18–29-vuotiaita työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevii nuorii. Ja pyritään heidän kanssaan pureutumaan heidän elämäntilanteisiin ja ohjaamaan oikea-aikaisiin palveluihin. (H3)

Nuoret tulivat etsivään nuorisotyöhön muiden työntekijöiden ilmoituksilla, muutoin ammattilaisten ohjaamana, vanhempien ilmaiseman huolen kautta, oman yhteydenoton kautta tai kaverin kannustamana. Eri tulotapojen yleisyys vaihteli kunnittain. Joissakin kunnissa suurin osa nuorista tuli ilmoitusten kautta ja joissakin kunnissa nuoren oma hakeutuminen oli yleisin syy käynnistää työskentely. Erään ammattilaisen mukaan etsivään nuorisotyöhön ilmoitetuista nuorista noin puolet lähtee työskentelyyn mukaan. Hän oli huolissaan palveluiden ulkopuolelle tippuvista nuorista, joita etsivä nuorisotyökään ei onnistu tavoittamaan, koska ilmoitusvelvollisuutta laiminlyödään ja monia ilmoitetuista ei tavoiteta tai saada osalliseksi palveluun.

[I]lmoituksia tulee vuositasona noin 800 [tässä kaupungissa]. Mutta on arvioitu, että se palvelutarve tai se tilanne, joista tulisi ilmoitus tehdä, voisi olla 3000. Eli etsivä nuorisotyökään ei tavoita läheskään kaikkia niitä, joita pitäisi, jotka on tippunut palvelujärjestelmän ulkopuolelle. Ja

ehkä näistä 800 nuoresta noin puolet saadaan sellaiseen kontaktiin, että heitä yksilökohtaisesti voi lähteä auttamaan. Eli puolet nuorista joko kieltäytyy tai kokee, että eivät halua etsivän nuorisotyön palveluita. (H1)

Nuorisotyöntekijöiden mukaan nuorten saamisessa mukaan työskentelyyn on olennaista etsivän nuorisotyön tunnettuus ja ammattilaisten tuttuus nuorten keskuudessa. Nuori tavoitetaan ja saadaan helpommin työskentelyyn mukaan silloin, kun hän tietää jo etukäteen mistä palvelussa on kyse ja millä tavoin etsivien työstä voisi olla itselle apua. Siksi osa ammattilaisista korosti jalkautuvan työn merkitystä ja palvelun näkyvillä oloa nuorille jo ennen kuin palvelutarve on syntynyt. Osassa kunnissa etsivät kävivät esimerkiksi säännöllisesti paikallisissa oppilaitoksissa vierailuilla ja tekevässä etsivää nuorisotyötä tutuksi alueen nuorille. Yhdessä kunnassa etsivä nuorisotyöntekijä tapasi ja haastatteli kaikki yhdeksäsluokkalaiset.

Tällaista ennakoivaa työtä ei kuitenkaan nähty kaikilla paikkakunnilla merkityksellisenä ja eräs esihenkilöistä kommentoi sitä ”tehottomaksi” ja ”vanhanaikaiseksi” tavaksi tehdä etsivää nuorisotyötä. Etsivän nuorisotyön nykyvirtauksissa voidaankin tunnistaa tehokkuusajattelun elementtejä, mikä samaistettiin yksilötasolla tapahtuvaan nopeaan palveluohjaukseen ja määrällisiin tavoitteisiin nuorten läpivirtauksessa eli tavoitteena saada mahdollisimman monta nuorta tavoitettua työskentelyyn ja ohjattua nopeasti eteenpäin muihin palveluihin. Päämääränä on aikaansaada nuorelle ”selkeä palvelupolku”.

[S]e on palveluohjauksellinen ote siinä, että lähetään hoitamaan koulu-puolta ynnä muuta. Sitten mielenterveyden haasteet, niin siinä mahdollisia eteenpäin ohjauksia. [...] Että etsivien ei oo tarkoitus hoitaa sillä lailla ja kiinnittyä pitkäksi aikaa, vaan jatko-ohjataan. Et se ois ainakin päämäärä, että saatas selkee palvelupolku aikaseksi. [...] Aikasemminhan meillä oli, ennen kuin alettiin vähän uudistamaan tätä kuvioo, että valtaosa ajasta meni jalkautumiseen. Mut kun se nykypäivän etsivässä työssä ei oo oikein tehokkaaks havaittu, niin lähdettiin muuttamaan kuvioo palveluohjauksellisempaan suuntaan. (H25)

Haastatteluissa kuvattiin muillakin tavoilla etsivän nuorisotyön muutosta erityisesti asiakasryhmien osalta. Etsivät nuorisotyöntekijät kuvailivat kohtaavansa työsäään yhä ”vaikeampia” ja ”huonokuntoisempia” nuoria. Haastatteluissa tuotiin esiin, ettei nuoria voi useinkaan ohjata suoraan kouluun tai työelämään, vaan he tarvitsevat muita palveluita ennen sitä. Tämän arveltiin johtuvan sekä nuorten tilanteiden muutoksista ja palvelutarpeiden lisääntymisestä että palvelujärjestelmän resurssien puutteista. Puutteet peruspalveluiden toiminnassa, erityisesti hankaluudet niiden saatavuudessa ja saavutettavuudessa, koettiin valuvan etsivien hoidettaviksi. Etsivään työhön tulevilla nuorilla kerrottiin olevan usein monia yhtäaikaaisia haasteita ja he tarvitsivat

runsaasti etsivän nuorisotyöntekijän apua asioiden hoitamisessa ja asioimisessa eri palveluissa.

Nuorten tilanteiden kompleksisuuden kasvaessa vuosien varrella etsivän nuorisotyön henkilöstöresurssia on lisätty. Vaikka joissakin haastatteluissa puhetavoissa kuvautui tehokkuuden lisäämiseen viittaavia tavoitteita, mikä näkyi nuoren nopean eteenpäin ohjaamisen painottumisena, kuvattiin toisaalta myös sitä, että yhä haastavammassa tilanteissa olevien nuorten tukemiseen menee nykyisin pidempi aika. Etsivä nuorisotyö tasapainottelee siten tilanteessa, jossa haastavimmat nuoret ovat asiakkaina, mutta pyrkimys on samanaikaisesti varhaisemman tuen tarjoamiseen ennen kuin nuori tippuu järjestelmän ulkopuolelle.

Laajasti katsottuna aikasemmin se oli ihan pelkkää koulun ja työpaikkoihin ohjaamista. Et siellähän ei ollu kauheesti ollut mitään muuta, silloin 2008. Mut ei ollut ongelmatkaan sellasia, et ei 2008 vuonna ei ollut tässä mittakaavassa mitään päihde- tai mielenterveysongelmia eikä mitään muutakaan nepsy-tyylisiä oireita, et ois ollut tarvettakaan niin paljon. No olihan niitäkin, mut ne tapaukset oli aika harvassa, jos sellasia tapauksia oli. Suurin osa oli ihan puhtaasti työttömiä tai koulunsa lopettaneita tai sit ei ollut vaan päässyt koulun. (H6)

Etsivät nuorisotyöntekijät nimesivät työnsä tärkeimmäksi lähtökohdaksi vapaaehtoisuuden ja nuorilähtöisyyden. Nuoren tarpeita kartoitettiin nuoren kanssa keskustellen. Nuoren tuen tarpeiden esiin saamisen kuvattiin vaativan aikaa ja hyvän kohtaamisen nuoren kanssa. Etsivän nuorisotyön vahvuutena onkin työn joustavuus ja työntekijän oman työajan hallinta sekä mahdollisuus varata nuoren kohtaamiseen runsaasti aikaa, vaikka useampi tunti. Luottamuksen rakentumiseksi on tärkeää, että tapaamistilanne olisi nuorelle mieluisa. Etsivälle nuorityölle ominaiseksi tunnuspiirteeksi kerrottiin se, että ”on mahdollisuus mennä asiakkaiden luokse” tai toimiston ulkopuolelle ja joillakin alueilla myös nuoren on mahdollista tulla vapaasti työntekijän luokse.

On ihan tavattu silleen, et on käyty vaikka kävelemässä tai istumassa jossain järvenrannassa, kalastamassa. Että voidaan tavallaan, varsinkin siinä alkuvaiheessa, lähetään mielellään just siitä, et missä nuori kokee olonsa turvalliseksi ja että voi tuottaa sitä asiaa ja monesti jotakin teke mistä siihen oheen, niin ei tuu semmonen olo, et no nyt istutaan pöydän toisella puolella ja... kaikille se ei oo kiva tilanne. (H23)

Etsivät nuorisotyöntekijät kuvasivat itseään ammattilaisina, jotka tuntevat alueen eri palveluvaihtoehdot ja osaavat ehdottaa nuorelle hänelle sopivia palveluita. Palvelujärjestelmä kuvautui ammattilaisten puheissa nuorelle vaikeaselkoisena ”palveluvii-dakkona”, jossa etsivän apua tarvittiin palveluihin pääsyssä, palveluiden välitiloissa

ja järjestelmän byrokraattisista käytännöistä selviämässä. Työntekijät korostivat kulkevasa nuoren rinnalla siihen saakka, että nuori pääsee varsinaiseen palveluun eli tuki miellettiin väliaikaiseksi.

[On mahdollisuus] olla niitten asiakkaiden kanssa eri palveluiden väleissä eli niissä tilanteissa, missä asiakkaalla on ongelmaa ja se ei tietäis mihin sen pitäis mennä, niin se matka sillä välillä on sellainen, missä tosi paljon kuljetaan näitten henkilöiden kanssa mukana. Ja vähän tönittää heitä kulkemaan sinne palveluun. (H3)

Etsivät nuorisotyöntekijät kuvasivat haastatteluissa monenlaisia palveluita, joihin tyypillisesti ohjaavat nuoria. Näitä palvelukokonaisuuksia ryhmiteltiin muun muassa toimeentuloon, koulutukseen ja työhön, vapaa-aikaan ja harrastuksiin sekä mielenterveyteen liittyviksi palveluiksi. Toimeentuloon liittyen ammattilaiset kertoivat keskustellevansa nuorten kanssa taloudellisesta tilanteesta ja pohtivansa rahankäyttöä. Nuoria autettiin täyttämään Kelan hakemuksia ja heitä ohjattiin sosiaalihuoltoon esimerkiksi asunnottomuuden uhatessa. Koulutuksen ja työn osalta etsivät nuorisotyöntekijät voivat pohtia nuoren kanssa, millaiset alat nuorta kiinnostaisivat. Työntekijät auttoivat nuorta hakeutumaan koulutuksiin tai tutustumaan työpaikkoihin sekä tarvittaessa CV:n ja työhakemusten tekemisessä. Itse tarjoamansa tuen lisäksi etsivät nuorisotyöntekijät ohjasivat nuoria Ohjaamoon, työllisyyspalveluihin ja työpajoille, josta nuori voi saada täsmällisempää apua ja ohjausta.

[A]lkuun, mikä tulee mieleen, on erilaiset palvelut toimeen tulemiseen. Mikä sisältää, tarkoittaa siis Kelaa, kuntakokeilua, ja sitten, pitäis olla viimesijainen, mut tällä hetkellä on myös tullut paljon käytettyä siis sosiaalihuolto ja sosiaalitoimi. [...] Sit seuraavat palvelut, mitä varmaan tulis, niin on erilaisiin työ- ja opiskeluun liittyvät palvelut, eli TE-palvelut, Ohjaamo. Sit on erilaisii, riippuen mitkä ne kynnykset niihin palveluihin osallistumiselle on, niin löytyy eri portaisia palveluita, mihin nuorta voi ohjata. Esimerkiks tulee mieleen työpajat, työkokeilut, kaikki matalan kynnyksen sellaset variaatiot opiskeluun ja työhön liittyen, niin meillä on jonkun verran niistä tietoo, mutta ei kaikesta, niitä on ihan hirvee määrä. (H3)

Kolmantena palvelukokonaisuutena nuorisotyöntekijät ohjasivat nuorta vapaa-ajan harrastuksiin, ryhmätoimintoihin ja sosiaalisiin suhteisiin. Yksinäiselle nuorelle tarjottiin esimerkiksi erilaisia matalan kynnyksen pienryhmätoimintoja, joita etsivät nuorisotyöntekijät itse, paikalliset hankkeet tai Ohjaamot tarjosivat. Lisäksi kaikki etsivät nuorisotyöntekijät mainitsivat tärkeänä mielenterveyspalveluihin ohjaamisen. Heidän mukaansa nuorten mielenterveys tulisi saada ”ensisijaisesti kuntoon”.

Toisaalta työntekijät kuvasivat, etteivät nuoret ole aina halukkaita lähtemään mielen-terveyspalveluihin, vaan etsivät työntekijät ikään kuin suostuttelevat nuorta tapaami-sillaan ja keskustelevat aina uudelleen nuoren voinnista, jolloin jossain vaiheessa nuori voikin olla suostuvainen hakeutumaan palveluun. Mielen-terveyspalveluita tar-jottiin ensimmäisenä myös silloin, jos nuorella ei ollut itsellään näkemyksiä, millaista apua tarvitsisi.

Ja jos sitä [omaa tarvetta] on vaikee ehkä sanottaa nuoren, niin täm-öses tilanteessa ite ehkä yrittäisin mielen-terveyspalveluita ensisijai-sesti lähtee ehdottaa, jos nuorelta ei itseltä tuu mitään sitä ensisijaista, mitä lähetään hoitaa. Koska yleensä se on aika vaikuttava tekijä kaik-keen toimintakykyyn arjessa. (H10)

Yksilötyön toteuttamisen tavoissa oli havaittavissa alueellisia ja työntekijäkohtai-sia eroja. Jotkut etsivät nuorisotyöntekijät kertoivat palvelunsa olevan ennemmin ajanvarauskeskeistä ja toteutuvan pääasiassa toimistolla ja toiset jalkautuivat toimis-ton ulkopuolelle. Toisaalla korostui muihin palveluihin ohjaus ja toisaalla pitkäjäntei-sempi arkeen keskittyvä tuki. Esimerkiksi eräät etsivät nuorisotyöntekijät, jotka työ-s-kentelivät kahdessa kunnassa, kertoivat, että heidän työkuvansa on aivan erilainen kaupungissa, jossa on saatavilla paljon palveluita, ja pienessä maalaiskunnassa, jossa niitä ei ole. Kaupungissa heidän työnsä painottui huomattavasti enemmän nuoren oh-jaukseen muihin palveluihin, kun taas pienessä kunnassa tehtiin nuoren rinnalla kul-kevaa työtä ja tuettiin nuorta laidasta laitaan erilaisissa asioissa. Erityisesti maaseutu-maisissa kunnissa työskentelevät etsivät nuorisotyöntekijät kuvasivat paikkaavansa muiden palveluiden puuttumista.

Etsivänähän minun tehtävä olisi ohjata nuoret palvelujen piiriin, mut kun niitä palveluja ei ole. [...] Niin sit sitä alkaa itse jotenkin automaati-sesti tekemään sen, mitä itse osaa. (H23)

Etsivät nuorisotyöntekijät kuvailivat omaa tehtäväänsä palvelujärjestelmässä ja et-sivän nuorisotyön suhdetta muihin palveluihin. Yhdessä haastattelussa pohdittiin, mikä etsivän nuorisotyön tehtäväksi jäisi, jos muissa palveluissa olisi tarpeeksi resurs-seja hoitaa asioita nuorten kanssa ja nuoren pääsy ja asiointi eri palveluissa sujuisi ongelmitta. Työntekijät pohtivat, että mikäli etsivän nuorisotyön tehtäväksi ei jäisi korjata muiden palveluiden toimimattomuuksia, se saattaisi keskittyä enemmän esi-merkiksi ”vapaa-aikaan, sosiaaliseen vahvistamiseen ja tukemiseen kasvamisen krii-seissä”.

Mielen-terveysasiat on nyt se, että paljon tehdään sitä mielen-terveystyötä myös itse tässä ja tarvitaan yhä enemmän työkaluja myös meidän työssä

kohtaamaan itsetuhoisia ihmisiä, vaikka sehän on periaatteessa mielen-
terveyshuollon, psykiatristen sairaanhoitajien tehtävää, ei niinkään mei-
dän tehtävää, vaikka me sitä myös joudutaan tekemään. (H21)

Etsiville nuorisotyöntekijöille vaikuttaa valuvan töitä, jotka paremmalla peruspal-
veluiden resursoinnilla tai työn organisoinnilla voitaisiin hoitaa peruspalveluissa –
usein myös osuvammalla ammattitaidolla. Hyvänä esimerkkinä tästä toimivat toisen
asteen oppilaitokset. Etsivät nuorisotyöntekijät kertoivat auttavansa keskeyttämisvaa-
rassa olevia opiskelijoita ja tukivat työelämäään pääsyyssä, vaikka tällaiset työtehtävät
ovat olennainen osa koulujen opinto-ohjaajien ja kuraattorien työtä. Toisena esimerk-
kinä Kelan asiakaspalvelun puutteet ja siirtyminen digitaalisiin palveluihin näkyivät
etsivien työssä ja nuorten konkreettisesti auttamisessa erilaisten hakemusten täyttä-
misessä. Digitalisaation alta väistynyt perinteinen asiakaspalvelu vaikuttaa siirtyneen
vain toisen organisaation hoidettavaksi. Yhtä lailla etsivien työssä voidaan tunnistaa
sosiaaliohjaukseen liittyviä elementtejä.

Työntekijä 1: Jos sosiaalityö tavottais nuoret ja niillä ois resursseja hoi-
taa ne asiat nuorten kanssa. Ja nuorilla ois ehkä, en tiedä onko se huono
olettaa, et nuorilla ois se resurssi myös mennä niihin palveluihin, niin
mikä rooli meille jäis.

Työntekijä 2: Niin kun, et mitä me tehään tääl...?

Haastattelija: Tarkoitatko, että olisitteko te ikään kuin... sitten tekisitte
itsestänne tarpeettomia?

Työntekijä 1: Niin. Mä mietin, et onks meidän rooli... koska se nostaa
esiin kysymyksen, et onko tämä oikeasti paikkaava työmuoto toisen tai
isojen työmuotojen tai siis yhden järjestelmän puutteita varten suunnit-
teltu työmuoto, jota me toteutetaan.

Työntekijä 2: Niin, se musta on yleisesti näkyvissä aika monessa palve-
lussa. Tehdään vähän sellaista paikkaavaa. (H3)

Etsivässä nuorisotyössä on nähtävissä monen suuntaisia tavoitteita. Palvelun teh-
tävänä on löytää niitä nuoria, jotka eivät pääse omatoimisesti tarvitsemiinsa palvelui-
hin. Etsivässä nuorisotyössä kerrottiin olevan yhä haastavammassa tilanteissa olevia
nuoria, joita työntekijä kannattelee ja koettaa työskennellä heidän kanssaan pitkäjän-
teisesti, jotta he eivät putoa kokonaan palvelujärjestelmän ulkopuolelle. Toisaalta et-
sivä nuorisotyö on melko tyypillinen ”matalan kynnyksen palvelu”, johon tulee no-
peatahtisesti uusia nuoria ja jossa on pyrkimyksiä saada nuoria ohjattua joutuisasti
muihin palveluihin.

3.4 Nuorten työpajat

Nuorille suunnatut työpajat on tarkoitettu alle 29-vuotiaille nuorille aikuisille, jotka tarvitsevat tukea koulupaikan löytämiseen, työllistymiseen tai muuten arjen ja elämän hallintaan. Ammatillaisia haastateltiin neljästä eri työpajayksiköstä eri alueilta, jotka sijaitsivat vaihdellen sekä kunnan että hyvinvointialueen vastuulla. Yksi mukana olevista työpajoista oli vuoden alussa jakaantunut kahtia, kun toinen osa siitä oli jäänyt kunnan järjestettäväksi ja toinen siirtynyt hyvinvointialueelle.

Haastatelluista työpajoista kaksi sijaitsi kaupunkimaisissa kunnissa ja kaksi maaseutumaisissa kunnissa. Toisella kaupunkialueiden työpajoista oli töissä noin 30 työntekijää ja nuoria oli reilu 100 asiakkuudessa yhtä aikaa. Vuositasolla nuoria kävi työpajalla noin 300. Työpaja piti sisällään muun muassa kädentaitopajan, kulttuuripajan ja keittiöpajan. Toisella kaupunkialueiden työpajoista oli töissä noin kymmenen työntekijää ja nuoria oli asiakkaana yhtäaikaaisesti 20–25 viidessä eri pienryhmässä (mm. media-, puuverstas- ja siivousryhmät). Mukana olevilla maaseudun työpajoilla oli töissä kaksi työntekijää ja nuoria enimmillään kuusi.

Merkittävien alueellisten kokoerojen lisäksi työpajoilla oli vaihtelua niiden käytännöissä, profiileissa ja sopimuksissa, joita nuorten kanssa tehtiin. Kuntien järjestämällä työpajoilla tarjottiin työkokeilujaksoja ja starttipajoja. Hyvinvointialueiden hallinnoimilla pajoilla voitiin lisäksi tarjota kuntouttavaa työtoimintaa ja sosiaalista kuntoutusta. Työpajoilla on erilaisia sisältöjä ja vaihtoehtoja. Tarjolla oli esimerkiksi puu- ja metallityötehtäviä, kiinteistönhuoltoa, arjenhallintaan liittyviä asioita kuten ruuanlaittoa ja siivousta sekä työpaikkoihin, koulutuksiin ja harrastuksiin tutustumista.

Työpajatoiminnan reunaehdot ja nuorten kanssa tehtävät sopimukset vaikuttavat työpajajaksolle asetettuihin tavoitteisiin, sen keston, käyntivelvoitteisiin ja viikkotuntimäärään, nuoren etuuksiin ja taustalle tarvittaviin organisaatioihin. Jos asiakas tulee työllisyyspalveluiden kautta kuntouttavaan työtoimintaan, hänelle tehdään aktiivisuussuunnitelma yhteistyössä työllisyyspalveluiden ja sosiaalihuollon kanssa. Sosiaalisen kuntoutuksen aloituksesta päätetään sosiaalityöntekijän tai -ohjaajan kanssa. Kuntien alaisilla pajoilla oli työkokeiluita ja starttipajatoimintaa, jolloin sopimus tehtiin työllisyyspalveluiden ja työpajan välillä. Lisäksi yhteistyötä tehtiin oppilaitosten kanssa ja nuoren oli mahdollista pajajakson aikana korottaa peruskoulun arvosanoja, suorittaa opintoja kuten työharjoittelujakso tai erilaisia kursseja (mm. hygieniapassi ja työturvallisuuskortti).

Kuntouttavaa työtoimintaa varten laaditaan aktivointisuunnitelma, ja työllisyyspalvelut ja sosiaalihuolto yhdessä asettavat velvoitteita työskentelylle, jonka tavoitteena on nuoren työllistyminen. Työpajalla harjoitellaan työelämävalmiuksia, kuten sovittuna aikana tulemistä ja lähtemistä, poissaoloista ilmoittamista ja sairaslomatoistuksen hankkimista. Sosiaaliseen kuntoutukseen ei sisälly tällaisia velvoitteita. Työntekijät kertoivat toiminnan olevan sisällöltään nuorille samanlaista erilaisista sopimustyypeistä ja taustalla olevasta kontrollista huolimatta.

Työpajalle oli erilaisia tapoja tulla asiakkaaksi. Työpajalle yleisimmiksi tulotavoiksi kerrottiin etsivän nuorisotyöntekijän tai työllisyyspalveluiden tekemä ohjaus sekä nuoren oma yhteydenotto. Nuoren ollessa oppivelvollisuusikäinen, hän voisi tulla työpajalle oppilaitoksen kautta, mutta pääasiassa työpajojen nuoret olivat oppivelvollisuusikänsä ylittäneitä eli täysi-ikäisiä. Työpajan ammattilaiset kertoivat, että pajoiminnan aloittamiseksi järjestetään palaveri nuoren ja tarvittavien ammattilaisten kanssa, ja nuorelle tehdään sopimus. Sopimusta ja suunnitelmaa tehdessä nuoren kanssa käydään läpi, millainen toiminta olisi hänelle mieluista. Lisäksi kartoitetaan yhteistyöverkostot. Nuoren kanssa asetetaan tavoitteet ja selvitetään hänen mielenkiinnon kohteitaan, taitojaan ja haasteita, joissa häntä voidaan tukea pajajakson aikana. Työpajajakson tavoitteet vaihtelevat nuoren tarpeiden mukaan.

Ulkopuolelta tulevat rakenteet ja tavoitteet toiminnalle, mitkä liittyvät esimerkiksi nuoren kanssa tehtäviin sopimuksiin, säätelevät työpajajakson kulkua. Jossakin haastatteluissa korostettiin, että työpajaan tulee suhtautua kuin työpaikkaan ja työpajalla mennään työelämän pelisääntöjen mukaan. Sitoutuminen toimintaan nähtiin olennaisena osana nuoren kasvua tai kuntoutumista, ja selkeitä rajoja ja sääntöjä korostettiin tärkeänä osana työskentelyä.

Toisaalta samanaikaisesti ammattilaiset korostivat "pehmeämpää lähestymistapaa", nuorten omia päämääriä ja aloitteita sekä hyvin pieniä tavoitteita päivittäisessä arjessa. Lähestymistapojen painotukset tuntuivat vaihtelevan pajakohtaisesti: toisaalla keskeisintä oli joustavuus, toisaalla yhteisten sääntöjen noudattaminen.

Nuorilla on omat lähtökohdat ja omat tavoitteet ja ne voi olla hyvin kirjavat ne tavoitteet, että joillakin on oikeesti se, että selkiyttää sitä tulevaisuuttaan ja mahdollisesti sitä polkua sinne, toisella se voi olla yksinkertaisesti vaan se, että saa arkirytmii kuntoon, ja yhdellä se, että altistuu sosiaaliselle kanssakäymiselle, oppii sosiaalisia taitoja, et ne on tosi kirjavia. (H5)

Arjenhallinta on se pääpointti ja sit se voi olla pitkä jakso sitä ja itsenäistymistä. Sitten ruvetaan sen aikana onkimaan taitoja, et mitä sillä on ja mielenkiintoja. Että ehdottomasti, jos nuorella on joku, et hän haluaa tehdä sisustustikkaat, niin sitten ruvetaan tekemään niitä sisustustikkaita ihan sen takia, että hän saisi mielekkäästi onnistumisen kokemuksia ja hyväksytyksi tulemisen tunnetta ja kaikkee semmosia mukavia juttuja. (H38)

Työpajojen ammattilaiset kuvailivat pajojen eduiksi toiminnallisuutta, arjessa kuntoutumista ja vertaisuutta sekä mahdollisuutta intensiiviseen tukeen ja nuoren tilanteen kokonaisvaltaiseen selvittelyyn. Pajoilla oli sekä yksilövalmennusta että ryhmässä tehtäviä toimintoja, jotka vahvistavat itsetuntoa ja sosiaalisia taitoja.

Varsinaisen työtoiminnan lisäksi tarjottiin arjenhallintaan ja opintoihin liittyviä valmennuksia tai tutustumisia esimerkiksi oppilaitoksiin ja työpaikoille. Ryhmässä tapahtuvan toiminnan lisäksi nuorille tarjotaan yksilöohjausta. Nuorta tuettiin työpajoilla muun toiminnan ohessa niissä arkisissa asioissa, joissa nuori kokee tarvitsevansa ohjausta, esimerkiksi laskujen maksamisessa tai omaan asuntoon muuttamiseen liittyvissä asioissa, kuten tarvittavien hankintojen miettimisessä. Suuremmilla pajoilla oli eriytetty yksilö- ja työvalmentajien tehtäväkuvat. Lisäksi työpajoilla työskenteli erityisammattilaisia ”tukipalveluissa”, joissa vastattiin esimerkiksi jatko-opintopolkujen suunnittelusta.

Eräällä työpajalla työntekijät kertoivat, että riippuu nuoresta, kuinka kauan hän on työpajalla. Osa tarvitsee vain ”semmosen pikkunykäsyn johki suuntaan”, osa kolmen kuukauden jakson, ja osa nuorista taas on pajalla puoli vuotta tai vuoden. Jotkut nuoret saattavat tulla myös jossakin vaiheessa pajajakson jo loputtua takaisin pajalle. Työntekijät kuvailivat, että nuorta kannustetaan lähtemään kouluun tai työhön, jotta nuori ei ”rupee kotiutumaan” ja jää pajalle pitkäksi aikaa. Eri työpajojen ammattilaiset kuvasivat, että usein itsetunnon vahvistuessa nuori motivoituu suuntautumaan työpajalta eteenpäin.

Yhdellä pajalla oltiin tarkempia työpajajakson kestosta, ja noudatettiin käytäntöä, ettei uudelle jaksolle oteta ilman erityistä syytä. Toiminta haluttiin pitää tavoitteellisenä, ja nuoren katsottiin tarvitsevan jatkoon toisenlaista toimintaa, jos ensimmäisestä jaksosta ei ollut nuorelle apua niin, että pääsisi elämässä eteenpäin. Työntekijät kuvasivat, että jos he eivät ole onnistuneet auttamaan nuorta ensimmäisellä kerralla, niin nuori ei todennäköisesti hyödy heidän pajastaan jatkossakaan, vaan joku toinen paja tai kuntoutusmuoto voisi auttaa nuorta paremmin eteenpäin.

Me ollaan aika tarkkoja siitä, että me ei oteta nuoria meille takaisin. Koska jos joskus käy niin, et nuori ei löydä sitä omaa polkuaan meiltä pois jäämisen jälkeen, nii pitää olla tosi vahvat perusteet sille, et nuori voi palata tänne uudestaan. Et tää ei oo semmonen, et tänne tullaan uudestaan ja uudestaan, vaan nuoren pitää ja myös hänen omavalmentajansa pitää pystyä perustelea, et miksi nyt tässä kohtaa tää palvelu olisi.
(H8)

Työpajojen ammattilaiset kuvailivat, että työpajoilla käy monenlaisia nuoria. Neurokirjolla olevia nuoria tai nuoria, joilla on erilaisia aistiyliherkkyyksiä, kerrottiin olevan paljon työpajoilla. Mielenterveyden häiriöt ovat työpajalla käyville nuorille tavallisia. Esimerkiksi eräs ammattilaisista arveli, että noin 75 %:lla heidän nuoristaan on sosiaalista ahdistuneisuutta. Jo ryhmään tuleminen ja ryhmässä toimiminen kuvattiin monelle vaikeaksi ja toisaalta siihen tottuminen nähtiin pajajakson tavoitteeksi. Työpajalla on mahdollista harjoitella turvallisessa ympäristössä asioiden tekemistä yhdessä ahdistuksesta huolimatta, ja siten se on osa tavoitteellista kuntoutusta.

Nuoren sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen työpajalla kerrottiin alkavan siitä, että nuori totuttelee toimimaan työpajaryhmässä, jonka jälkeen lähdetään hiljalleen ryhmässä käymään myös työpajan ulkopuolella ja tutustumaan lähiympäristön paikkoihin. Ammattilaiset kertoivat tämän tärkeäksi vaiheeksi kohti nuoren mahdollisuuksia työllistyä ja toimia työpaikalla.

Työntekijä 1: Aluksi ei pysty esimerkiksi tulemaan samaan tilaan aamulla, kun alotetaan päivä, että sieltä eteisestä kurkkii ja sit pikkuhiljaa saa sitä luottamusta, että hän pystyy olemaan tässä ryhmässä ja istumaan muiden kanssa. Et sit portaittaista vahvistumista siihen, että oikeesti on osa sitä porukkaa, et se voi olla niinkin hankalaa se muiden ihmisten kanssa samassa tilassa oleminen, niin totuttelua näihin juttuihin. [...] sitten, kun totutaan pajayhteisöön, sit vielä mennään seuraava askel sinne pajan ulkopuolelle. Sen takii me ollaan nyt tehty paljon kesäinkin ja heti kun vaan säät sallii, et ollaan kirjaston puistossa ja jalkaudutaan tänne, että saadaan tuntumaan se kaupunki semmoselta kodilta ja hyvältä paikalta, missä voi olla.

Työntekijä 2: Me monesti sanotaan tossa, että työpaikka on paras paikka siedättää itensä sosiaalisille tilanteille. (H5)

Nuorisopalveluiden alla olevalla työpajalla huolta aiheuttivat ennen kaikkea nuorten huono kunto ja perustaitojen puutteet. Myös muiden ammattilaisten haastatteluisissa työpajojen pulmana nähtiin nuorten kannalta palvelun sitovuus. Kaikki nuoret eivät pystyneet sitoutumaan toimintaan esimerkiksi puoleksi vuodeksi viitenä päivänä viikossa. Osa-aikaisuuteen suhtauduttiin pajoilla eri tavoin. Yhdellä työpajalla korostettiin puolestaan säännöllisen rytmin tärkeyttä nuoren kuulumisen tunteen ja elämäntilanteen vahvistamisessa, eikä viiden työpäivän viikosta haluttu tehdä poikkeuksia. Toisaalla pajat olivat vastanneet tähän tarpeeseen ja mahdollistaneet osa-aikaisen ja lyhyemmän työpajakson, joka nähtiin hyvänä muutoksena huonokuntoisille nuorille.

Työntekijä 1: Tässä on varmaan semmoinen yleinen ilmiö, että nuorten kunto on niin huono, niin sinne työpajoillekin nyt tuli vuoden alusta mahdolliseksi, että voidaan tehdä kolmen kuukauden sopimus ja kolme päivää viikossa. Koska ei saatu niitä ohjauksia, tai ohjauksia kyllä, mutta ei saatu semmoista maaliin asti menemistä.

Työntekijä 2: [...] kovin moni nuori ei sitten ollut halukas sitoutumaan puoleksi vuodeksi jonnekin, että kolme kuukautta on jotenkin semmoinen, tuntuu helpommalta. Sitten on optio siihen seuraavaan kolmeen kuukauteen. (H7)

Vaikka mielenterveysongelmia kuvattiin olevan lähes kaikilla nuorilla, ja työssä nähtiin olevan kuntouttavia elementtejä, työntekijät korostivat, ettei heillä ole ammattitaitoa tai keinoja vastata nuorten mielenterveyshaasteisiin. Ammatillaiset kokivat tärkeänä, että nuorella on hoitokontakti mielenterveyspalveluissa, ja tarvittaessa nuorta autettiin palveluihin hakeutumisessa pajarajon aikana. Asiakkaalle siis pyritään löytämään sopivien palveluiden kautta tukea niihin haasteisiin, jotka ovat estäneet nuoren opiskelua tai työllistymistä.

Yksilövalmennuksessa sitten lähdetään, et jos nuorelta puuttuu vaikka kontaktit mielenterveyspalveluihin ja selkeesti on tarve, niin lähetetään hän häntä jeesaa niissä asioissa. Tavallaan kartoitetaan ja poistetaan niitä esteitä, mitä on ollu sen avoimille työmarkkinoille työllistymisen tiellä ja toisaalta myös sit siinä, et ei oo esimerkiksi sijottunu opiskelemaan. (H8)

Vaikka nuori saa työpajalta intensiivistä tukea monenlaisiin arjen asioihin, itsetunnon vahvistamiseen, sosiaalisten taitojen kehittymiseen ja opiskelu- tai työelämään siirtymiseen, myös työpajoilla tehdään vastaavaa muihin palveluihin ohjausta kuin Ohjaamossa tai etsivässä nuorisotyössä. Pajatoiminta ei ole palvelujärjestelmässä päätepiste, vaan siellä kartoitetaan nuoren kokonaistilannetta ja tehdään ohjausta sosiaalityöhön, mielenterveyspalveluihin, työllisyyspalveluihin tai opintoihin ja työmarkkinoille.

3.5 Sosiaalityö ja sosiaaliohjaus nuorille

Sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen osalta tutkimuksessa keskityttiin työikäisten palveluihin lukeutuvaan, tyypillisesti 18–24-vuotiaille tai 18–29-vuotiaille asiakkaille tarkoitettuun nuorten aikuisten sosiaalityöhön sekä alle 25-vuotiaille nuorille tarkoitettuun lastensuojelun jälkihuollon sosiaalityöhön. Nuorten aikuisten sosiaalityöstä voidaan puhua myös nuorten sosiaalityönä, nuorisososiaalityönä tai aikuissosiaalityön nuorten tiiminä vaihdellen alueittain. Jälkihuollon asiakkaita ovat nuoret, joiden sijaishuolto tai pitkä avohuollon sijoitus on päättynyt. Valtaosa jälkihuollon asiakkaista on täyttänyt 18 vuotta, mutta osa nuorista on alaikäisiä.

Nuorten aikuisten sosiaalityössä työskenteleviä ammattilaisia haastateltiin kolmesta eri yksiköstä eri alueilta ja jälkihuollossa työskenteleviä ammattilaisia kolmesta eri yksiköstä eri alueilta. Haastatteluihin osallistuneet sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat työskentelevät kaikki pääasiassa kaupunkialueilla, mutta heidän työskentelyalueensa olivat erilaiset ja eri kokoiset. Tutkimukseen ei tavoitettu niin sanottua maaseutusosiaalityötä, mikä olisi voinut tuoda mukaan hieman toisenlaisia näkökulmia nuorten aikuisten tilanteisiin ja palveluihin. Tavoittamisen vaikeus johtui muun muassa

siitä, että pienissä sosiaalityön yksiköissä tapahtui alkuvuodesta alue- tai henkilökuntamuutoksia, ja joidenkin kuntien alueilta poistettiin hyvinvointialueuudistuksen yhteydessä sosiaalityöntekijän vakanssit tai virat olivat sillä hetkellä tyhjillään. Osa koki, etteivät he sovi tämän tutkimuksen haastateltaviksi, koska he tekivät yhdenntettyä sosiaalityötä tai -ohjausta eli työskentelivät useiden asiakasryhmien parissa, eivätkä heidän asiakkaansa pääsääntöisesti olleet nuoria.

Pohjois-Savosta hyvinvointialueelta mukana olevissa nuorten aikuisten sosiaalityön ja jälkihuollon tiimeissä työskenteli sosiaalityöntekijöitä ja sosiaaliohjaajia. Vantaa-Keravan hyvinvointialueen nuorten aikuisten sosiaalityössä työskenteli näiden lisäksi erityissosiaaliohjaajia ja sairaanhoitaja. Asiakasmäärät sosiaalityöntekijää kohden vaihtelivat nuorten aikuisten sosiaalityön yksiköissä 40–60 asiakkaan välillä ja jälkihuollon yksiköissä 50–80 asiakkaan välillä. Niissä yksiköissä, joissa sosiaaliohjaajilla oli omat asiakkaat, asiakkaita oli noin 20–35 sosiaaliohjaajaa kohden. Sosiaaliohjaajien pienempää asiakasmäärää selittää tiiviimpi ohjaustyöskentely nuorten kanssa.

Alueittain oli vaihtelua siinä, kuinka tiiviisti nuorten sosiaalipalvelut muodostivat oman kokonaisuutensa tai kuuluivat osaksi muuta aikuissosiaalityön kokonaisuutta. Jälkihuollon osalta eroavaisuuksia oli siinä, oliko jälkihuolto organisoitu osaksi lastensuojelua vai aikuisten palveluita. Erityisesti jälkihuollossa oli tapahtunut merkittäviä uudistuksia jo ennen hyvinvointialueelle siirtymistä. Lainsäädännöllinen uudistus, jolloin jälkihuollon yläikäraja nostettiin 21 ikävuodesta 25 ikävuoteen, tuli voimaan vuoden 2020 alussa. Jälkihuollon työntekijäresursseja oli jonkin verran lisätty asiakasmäärien kasvamisen vuoksi. Myös jälkihuollon paikkaa on sen jälkeen etsitty monessa organisaatiossa uudelleen.

Nuorten sosiaalityössä ja jälkihuollossa työn tavoitteita ja reunaehtoja jäsennetään hieman eri tavoin, vaikka sisällöt muistuttavat monilta osin toisiaan. Nuorten aikuisten sosiaalityön ammattilaiset kuvailivat työtänsä työskentelyksi nuorten asiakkaiden parissa, joilla on moninaisia haasteita, kuten mielenterveys- ja päihdeongelmia, asunnottomuutta ja velkaantumista. Lisäksi asiakkaana on neurokirjon nuoria. Tavallista oli, että asiakkaat olivat työn ja koulutuksen ulkopuolella olevia nuoria. Sosiaalityöntekijät kuvailivat, että heidän työskentelynsä tavoitteita ohjaavat eniten kussakin asiakastilanteessa esiin nousevat tuen tarpeet.

Työntekijä 1: [M]ä en ehkä ite mieltä kovin aktiivisesti mitä tavoitteita jostain ylhäältä on asetettu, et enemmänkin ne tavoitteet muodostuu keskustelussa sen nuoren kanssa, et mitkä hänen omat tavoitteensa ja toiveet on. Mut et yleensähan se on, et ois katto päällä, jotkut tulot, jos tarvii hoitokontaktii niin hoitokontakti ja sais arjen rullaamaan päivästä päivään.

Työntekijä 2: Niin mä ajattelen, kun meillä on suunnitelmallista sosiaalityötä; niin sehän on aina case workkia eli tapauskohtasta. Et millon

mikäkin tavote sillä työllä, siinä on myöskin asiakas itse osaltaan määrittää että mitä hän, minkälainen on hänen hyvä elämänsä ja mitä se voisi pitää sisällään. (H12)

Asiakkuuden alku tapahtuu nuorten aikuisten sosiaalityössä ja jälkihuollossa eri tavoin. Nuorten aikuisten sosiaalityöhön tulevalla nuorella ei välttämättä ole ollut aiempia sosiaalihuollon asiakkuuksia, toisin kuin jälkihuoltoon tulevalla nuorella. Tämän vuoksi nuorten aikuisten sosiaalityö alkaa palvelutarpeen arvioinnilla, kun taas jälkihuollossa päivitetään nuoren asiakassuunnitelmaa, sillä hänellä on jo lastensuojeluasiakkuutensa vuoksi oikeus jälkihuollon sosiaalityöhön. Jälkihuollon sosiaalityöllä kuvattiin olevan samankaltaisia tavoitteita, mutta toisaalta todettiin, että jälkihuollon tehtävää määrittelee vahvasti lainsäädäntö ja nuoren itsenäistymisen tukeminen.

Nuorten aikuisten sosiaalityöhön yhteydenotto voi tulla nuorelta itseltään, hänen läheiseltään tai jostakin muusta palvelusta. Nuori voi tulla sosiaalityön tietoon myös ilmoituksena sosiaalihuollon tarpeesta tai hakemuksen myötä, joka tyypillisimmin oli harkinnanvaraisen toimeentulotuen hakemus. Yhteydenoton jälkeen ammattilaiset ehdottavat nuorelle tapaamista, jossa selvitetään mahdollisia akuutteja asioita ja ehdotetaan palvelutarpeen arvioinnin käynnistämistä. Ammattilaiset kuvailivat, että jokaisen nuoren kanssa pyritään sopimaan ainakin yksi tapaaminen, vaikka asiakkaalle tuodaankin esiin palvelun vapaaehtoisuus.

Palvelutarpeen arvioinnissa ammattilainen ja asiakas kartoittavat asiakkaan elämäntilannetta ja toimintakykyä sekä tuen ja sosiaalipalveluiden tarpeita. Samalla kartoitetaan, onko asiakkaalla asiakkuuksia muissa palveluissa ja olisiko sellaisille tarvetta. Asiakasprosessin alussa ja sen edetessä arvioidaan, onko nuori erityisen tuen tarpeessa oleva asiakas. Eri yksiköiden yhdistävänä käytäntönä oli, että sosiaalityöntekijöillä ja sosiaaliohjaajilla on omat asiakaslistat. Ne asiakkaat, joiden on arvioitu olevan erityisen tuen tarpeessa, saavat lakisääteisesti omatyöntekijäkseen sosiaalityöntekijän.

Siinä missä nuorten aikuisten sosiaalityössä tuen tarpeiden selvittäminen alkaa palvelutarpeen arvioinnilla, jälkihuollossa asiakkuuden kuvattiin voivan alkaa hieman epävirallisemmin työntekijän ja nuoren tutustumisella, koska nuorelle on jo muodostunut oikeus jälkihuollon sosiaalityöhön. Nuoren siirtymä lastensuojelun avo- tai sijaishuollosta jälkihuoltoon pyrittiin toteuttamaan siten, että jälkihuollon työntekijä ja nuori tapaavat toisensa noin puolta vuotta ennen jälkihuollon asiakkuuden alkamista. Jotkut jälkihuollon ammattilaiset kuvasivat, että tapaavat nuoria mielellään myös muualla kuin toimistossa, esimerkiksi kahvilassa, ja toiminnallisuus onnistuu jossain määrin osana tapaamisia nuoren kanssa. Yhteistä kaikille jälkihuollon yksiköille oli, että jokaiselle nuorelle nimetään oma sosiaalityöntekijä, vaikka sosiaaliohjaaja työskentelisikin nuoren kanssa tiiviimmin.

[O]hjaus pyritään aloittamaan siinä vaiheessa kun nuori on [...] suurin piirtein puolta vuotta ennen kun hän täysi-ikäistyy. Ja sitten lähetään yleensä siitä, et ruvetaan vähän tutustumaan nuoren kanssa ja on se nuori sit laitoksessa tai joskus voi olla, et hän on palannu takasin kotiin, niin se on sellasta tutustelua ja miettimistä, et missä sit apua tarvii. (H17)

Nuorten aikuisten sosiaalityössä palvelutarpeen arvioimisen jälkeen ja jälkihuollossa heti asiakkuuden aluksi lähdetään tekemään asiakassuunnitelmaa. Asiakassuunnitelmaan kirjataan asiakkaan tuen tarpeet ja tarvittavat palvelut ammattilaisen ja nuoren yhteistyössä. Erityisesti jälkihuollon työntekijät kertoivat, etteivät nuoret ole aina kovin innokkaita asiakassuunnitelmien tekoon muun muassa siksi, koska asiakassuunnitelmia tehdään niin usein sijaishuollossa. Eräs sosiaalityöntekijä kertoi, että usein nuoren kanssa käydään asiakassuunnitelman aihealueet läpi keskustellen muutamana tapaamisen aikana, jolloin asiakkaan toiveet tulevat läpikäydyiksi keskustelun lomassa.

Nuorten aikuisten sosiaalityössä yleisimmiksi myönnettäviksi palveluiksi nimettiin sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen lisäksi sosiaalinen kuntoutus, kuntouttava työtoiminta, ammatillinen tukihenkilötoiminta ja tuettu asuminen. Sosiaalinen kuntoutus saattoi pitää sisällään vaihdellen alueittain esimerkiksi työpajatoimintaa, yksilö- tai ryhmävalmennusta ja kotiin vietävää tukea. Jälkihuollosta edellisten lisäksi myönnettäviksi keskeisiksi tukitoimiksi nimettiin jälkihuollon taloudellinen tuki ja itsenäistymisvarojen hallinnointi. Nuorten aikuisten sosiaalityössä myös ehkäisevä ja täydentävä toimeentulotuki mainittiin tyypillisiksi päätöstyypeiksi, mutta toisella hyvinvointialueella täydentävän toimeentulotuen hakemukset käsiteltiin erillisessä taloudellisen tuen yksikössä.

[M]eillä ei tehdä täydentävän tuen päätöksiä, ne on ulkoistettu. Meillä on [organisaatiossa] täydentävän toimeentulotuen yksikkö, eli he sitten tekee ne päätökset. Me tehään etuuskäsittelyohjeita, mutta jos haluamme ja käytämmekin tätä mahdollisuutta, jos halutaan ite tehdä täältä rahan päätös, niin myönnetään sit ehkäisevää täältä. (H12)

Jälkihuollossa asiakkuudet ovat lähtökohtaisesti pidempiä, useita vuosia kestäviä, kun taas nuorten aikuisten sosiaalityössä asiakkuuksien kuvattiin kestävän tyypillisesti muutamasta kuukaudesta pariin vuoteen. Haastatteluissa kuvattiin, että sosiaalityötä ja sosiaaliohjausta pystyttiin tarjoamaan asiakkaille suhteellisen harvoin, vaikka toisinaan toivottiin mahdollisuuksia työskennellä asiakkaiden kanssa tiiviimmin. Tapaamisten ja yhteydenpidon tiheyden kuvattiin vaihtelevan melko paljon asiakkaiden ja heidän sen hetkisten tarpeidensa ja elämäntilanteidensa mukaan. Ammattilaiset arvioivat, että sosiaaliohjaajien toteuttamaa sosiaaliohjausta pystyttiin toteuttamaan esimerkiksi kahden viikon välein osalle asiakkaista. Sen sijaan tapaamisia

sosiaalityöntekijän kanssa pystyttiin järjestämään melko harvoin, muutaman kuukauden välein. Nuoren ja sosiaalityöntekijän tapaamiset esimerkiksi kuukauden välein kuvattiin ”jo todella intensiiviseksi työskentelyksi”.

Monissa haastatteluissa toistui kuvaus siitä, että hyvinvointialueet hankkivat sosiaalityötä ja sosiaaliohjausta lukuun ottamatta lähes kaikki muut nuorten sosiaalipalvelut ostopalveluina sen sijaan, että ne olisivat hyvinvointialueen omaa palvelutuotantoa. Sosiaalipalveluiden markkinoistuminen korostui sosiaalihuollon ammattilaisten haastatteluissa.

Kaikki meillä oikeastaan ja myös sosiaalinen kuntoutuskin on tällä hetkellä palvelusetelipalveluna, et ostetaan sitä muualta. Et ainut mitä me pystytään ite tuottamaan, on palveluohjaajien tarjoama tiiviimpi tuki ja toki myös sosiaalityöntekijän tapaamiset, mut niitä pystytään tarjoamaan aika harvakseltaan asiakkaille. Et se on ehkä enemmän verkostokoordinointia ja tämmöstä. Että joissain asioissa toki tarjotaan, vaikka talousasioissa aikaa, ohjausta. Mutta kyllä se on, minä ajattelisin, että vähäisempää kuitenkin ihan tiivis yksilötyö sosiaalityöntekijän toimesta. (H34)

Ammattilaisilla oli sekä hyviä että huonoja kokemuksia siitä, että nuorten aikuisten sosiaalityössä lähes koko palveluvalikoima ja jälkihuollossa suuri osa siitä koostui ostopalveluista. Osa ammattilaisista kehui uutta ostopalveluvalikkoa sen monipuolisuudesta ja selkeydestä ja sen kerrottiin helpottavan työntekoa. Ostopalveluiden hyväksi puoleksi kerrottiin se, että esimerkiksi nuorelle hankittu ammatillinen tukihenkilö pystyi toteuttamaan nuorelle palvelua sen määrän kuussa, kuin oli katsottu tarvittavaksi. Ostopalvelutukihenkilön kerrottiin tukevan nuorta arkisissa asioissa, esimerkiksi kodin ulkopuolelta poistumisessa ja asioiden hoitamisessa. Haastattelussa kerrottiin, että tukihenkilöstä tulee ikään kuin asiakkaan lähityöntekijä, joka voi tehdä myös esimerkiksi yhteistyötä muiden asiakkaan palveluiden kanssa. Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän tapaamisten keskeiseksi sisällöksi kuvattiin edellisessä palaverissa asetettujen tavoitteiden toteutumisen arvioiminen ja uusien suunnitelmien tekeminen.

[J]os meillä on ostettu tämmöstä kotiin vietävää tukea, eli tätä tukihenkilöpalvelua, niin sitten laaditaan tavoitteet vaikka seuraaville parille kolmelle kuukaudelle ja sitten nuori ja tämä työntekijä niitä yhdessä edistävät, ja sitten tavataan parin kolmen kuukauden jälkeen ja tsekataan, että mihin ollaan edetty ja tarkistetaan jatkotavoitteita. (H12)

Ostopalveluiden huonoina puolina ammattilaiset mainitsivat, että joillakin nuorilla on vaikeuksia ja haluttomuutta kiinnittyä heille ostettuihin palveluihin. Tämä voi ilmetä esimerkiksi nuoren toistuvina tapaamisten perumisina ammatillisen

tukihenkilön kanssa. Ammatillaiset pitivät hyvinvointialueen itse tuottamia palveluita parempana vaihtoehtona, koska ohjauksen aikatauluttaminen on joustavampaa, eikä riipu palveluntuottajan kanssa tehdystä sopimuksesta. Työntekijät pohtivat, että nuoren tarpeet tiiviimmän ja harvemman tuen välillä vaihtelevat, mihin voidaan paremmin vastata omalla ohjausresurssilla. Alueella, jossa sosiaalityön yksikön omaa sosiaaliohjausta oli lisätty ja ostopalveluiden käyttöä vähennetty, oltiin tyytyväisiä muutokseen. Sosiaaliohjaajien kanssa samassa työyhteisössä työskentely kuvattiin mutkattomammaksi kuin ostopalveluiden käyttö. Ajantasaisen tiedon saaminen asiakkaan tilanteesta ja yhteistyö koettiin vaikeammaksi ostopalveluita käytettäessä.

Työntekijä 1: [K]un meillä on ollut noi palveluohjaajat, niin työskentely on tosi paljon jouhevampaa kuin se, että ostopalveluna esimerkiksi ostetaan jostain. Esimerkiksi [kun] täytyy miettiä vaikka lausuntojen tekemisiä, tai kun tulee täydentävän hakemus tai muu, niin kyllä sitä on itsellä on jo valmiiksi paljon varmempi kuva asiakkaan kokonaistilanteesta, kun sitä keskustelua voi käydä vähän ohimennen eikä silleen, että se tilanne tulee välipalaverissa kuukauden päästä, et mitä tässä kuukauden aikana on tapahtunut, niin...

Työntekijä 2: Ja muutenkin, et ei sillä palveluntuottajalla ole semmosta jotenkin, et hänen pitää nyt näyttää, että he ovat tehneet jotain tämän työn eteen. Et he ovat tehneet hyvää työtä. Jotenkin siinä välillä oli mun mielestä vähän semmonen asetelma, et se ei ollut rehellistä tilanteen vaihtoo, vaan myös sitä oman työn esiintuomista. (H34)

Toisella hyvinvointialueella sosiaalihuollon ammattilaisia puhuttivat työhyvinvoinnin vajeet eri työyksiköissä. Työhyvinvoinnin puutteet kiinnittyivät ammattilaisten puheissa niukkoihin resursseihin, suureen vaihtuvuuteen, heikkoon perehdytykseen, johtamisen ongelmiin ja työhyvinvointiin panostamisen vähyyteen. Ammatillaiset esimerkiksi kertoivat, ettei työhyvinvointiin ole budjetoitu rahaa. Keskeiseksi työhyvinvoinnin ongelmaksi nimettiin pula työntekijöistä ja suuri vaihtuvuus. Eräässä haastattelussa käytiin keskustelua myös perehdytyksen puutteista. Ammatillaiset kuvasivat, että on melko sattumanvaraista, millaista perehdytystä uusi sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja saa. Myös muu työyhteisö voi koostua uusista työntekijöistä suuren vaihtuvuuden vuoksi. Lisäksi ammatillaiset kritisoiivat myös sosiaalihuollon johtamista, mikä liittyi kokemuksiin siitä, ettei lähijohdolta saa omaan työhön tukea ja lähijohtajalla ei ole todellista valtaa vaan säännöt sanellaan heille ylemmistä johtoportaista.

[O]n tosi kokemattomia työntekijöitä, niin sitten ne saa ehkä perehdytyksen joltain, joka on pisimpään, joka on ollut ehkä vuoden hyvällä tuurilla. [...] se on aivan hurjaa. Ja se on kymmenessä vuodessa

romahtanut täällä tää systeemi. Et itse on vielä saanut aikanaan perehtyä silleen, että on ollut tiimi täynnä kokeneita ammattilaisia, ja sä oot siitä oppinut, mutta eri tilanteessa on tällä hetkellä meidän työntekijät, uudet. Niin en ihmettele sitä alanvaihtoo. (H35)

Sosiaalihuollon ammattilaisten mukaan heidän työllään voi olla pitkän aikavälin vaikutuksia; työskentely nuorten aikuisten kanssa on tärkeää, vaikka työn tulokset eivät näkyisikään heti asiakkuuden aikana. Ammattilaiset toivat esiin, ettei työskentelyn päämääränä ole, että ”alle kaksvitosten kanssa saadaan elämä menee tosi mahtavasti ja ne päihteet jää”, vaan tärkeää on nuoren omat ajankohtaiset tavoitteet ja niissä tukeminen. Lisäksi ammattilaiset pohtivat, että nuoren ja ammattilaisen arvot ja käsitkset ”onnellisesta ja hyvästä elämästä” ovat usein erilaiset, mikä on tärkeää pitää mielessä nuorten aikuisten parissa tehtävässä sosiaalityössä.

3.6 Nuorille kohdennetut mielenterveys- ja päihdepalvelut

Nuorille kohdennetuissa mielenterveys- ja päihdepalveluissa työskenteleviä ammattilaisia haastateltiin neljästä eri palveluyksiköstä, jotka toimivat eri kuntien alueilla. Lisäksi haastateltiin muutamia yli 18-vuotiaiden aikuisten päihdepalveluissa toimivia työntekijöitä. Haastatteluaineistossa tulee esiin mielenterveys- ja päihdepalveluiden hajautuneisuus eri toimialojen alaisuuteen ja palveluyksiköiden rakenteellisten ratkaisujen monipuolisuus. Palveluyksiköiden taustaorganisaatiot vaihtelivat: yksi yksiköistä oli matalan kynnyksen sosiaalihuollon palvelua, yksi perhe- ja mielenterveysneuvolaan sijoitettua terveydenhuollon palvelua, yksi perhekeskukseen sijoitettua terveydenhuollon palvelua, yksi kolmannen sektorin tuottamaa päihdepalvelua hyvinvointialueelle ja yksi hyvinvointialueen terveydenhuollossa tuotettua päihdepalvelua.

Mielenterveys- ja päihdepalveluiden osalta keskitytään tässä tarkastelemaan perustasoisia psykososiaalisen tuen palveluita, jotka on kohdennettu mielenterveyden häiriöistä tai päihdeongelmista kärsiville nuorille perheineen ja joiden järjestämisestä vastaa hyvinvointialueen sosiaali- tai terveydenhuolto (em. palveluyksiköistä kolme ensimmäistä). Yksiköiden palvelut oli kohdennettu yli 13-vuotiaille nuorille ja palveluille asetetut yläikärajat vaihtelivat yksiköiden välillä 20-vuotiaista 23-vuotiaisiin. Mielenterveys- ja päihdepalveluiden kohderyhmään kuului yläkouluikäisiä ja toisen asteen opiskelijoita perheineen, mikä eroaa muista tutkimuksessa esitellyistä palveluista, joissa tyypillinen asiakasryhmä oli 18–25-vuotiaat työn ja koulutuksen ulkopuolella olevat nuoret aikuiset. Monien nuorten kerrottiin asuvan vanhempien kanssa ja perheiden mukaan ottaminen oli oleellinen osa työskentelyä, toisin kuin muissa palveluissa. Kaikissa palveluissa oli virallisesti integroitu mielenterveys- ja päihdetyö samaan työyksikköön, mutta niissä keskityttiin pääasiassa nuorten mielenterveysongelmiin, joten jatkossa käytetään termiä ”mielenterveyspalvelut”.

Palveluyksiköiden henkilöstö oli rakennettu vahvan moniammatillisuuden varaan ja palveluun oli integroitu niin terveydenhuollon kuin sosiaalihuollon osaajia työskentelemään samaan työryhmään. Työntekijät olivat taustakoulutukseltaan (psykiatrisia) sairaanhoitajia, psykologeja, sosiaalityöntekijöitä, sosionomeja ja lääkäreitä. Lisäksi työryhmissä oli vaihdellen ”erityistyöntekijöitä” tai lisäkoulutuksia omaavia ammattilaisia, kuten perheterapeutteja, nuorisopsykiatreja, neuropsykiatrisia valmentajia ja seksuaalineuvoja. Työryhmät olivat kuitenkin hyvin eri kokoisia riippuen alueen väestömäärästä. Työryhmien koot vaihtelivat muutamista ammattilaisista useisiin kymmeneen.

Palveluissa tarjottiin nuorille keskustelutukea ja toteutettiin erilaisia terapeuttisia interventioita sekä tehtiin perhe- ja verkostotyötä, joiden tavoitteena on tähdätä muutokseen tai vakauttaa kriisiytynyttä tilannetta. Palveluyksiköissä nuorta ja hänen perhettään pyrittiin auttamaan monenlaista ammattiosaamista hyödyntäen ja hoitoon osallistuvat ammattilaiset valikoitiin tapauskohtaisesti. Useimmiten nuorelle nimettiin omatyöntekijä, joka tapasi nuorta, vastasi kokonaisuudesta ja tarvittaessa konsultoi muita ammattilaisia. Mielenterveys- ja päihdepalveluiden työntekijät kuvasivat tekevänsä pääosin yksilöllistä hoitosuhdetyöskentelyä nuorten kanssa. Tällä tarkoitettiin käytännössä ammattilaisen vastaanotolla tapahtuvaa keskustelutukea, joka piti sisällään erilaisia hoidollisia interventioita. Työskentely on aina tapauskohtaista nuoren yksilöllisiin tarpeisiin ja ammattilaisen koulutustaustaan pohjautuvaa. Yksiköiden toimintatavoissa oli jonkun verran vaihtelua, jotka tulivat esiin mm. eroina hoidontarpeen arvioissa, hoidon käynnistämisen käytännöissä ja hoitojen kestoissa.

Vaikka yksiköiden organisatoriset ja rakenteelliset lähtökohdat erosivat toisistaan, palveluiden kohderyhmät ja ammattilaisten tehtäväkuva kuvautui samankaltaisena kaikissa palveluissa, ja yksiköiden rooli mielenterveyspalveluiden kentällä oli samankaltainen: Palveluyksiköt paikantuivat universaaleiden peruspalveluiden ja erikoissairaanhoidon väliin. Hoidon porrastus ja palveluyksiköiden paikka järjestelmässä tulee esiin nuorten hoitoon hakeutumisen käytännöissä. Haastateltujen työntekijöiden puheissa nuorille kohdennetut mielenterveyspalvelut kuvautuvat ”perustasosta seuraavaksi yksiköksi”. Palveluihin ohjaututtiin useimmiten niin, että taustalla oli ollut ensivaiheen hoitokontakti esimerkiksi opiskeluterveydenhuollossa. Yhdessä yksikössä aiempi hoitokontakti ja terveydenhuollon ammattilaisen lähete oli palveluun pääsyn kriteerinä. Niissäkin palveluissa, jotka toimivat matalan kynnyksen periaatteella eli nuori pystyi itse oman huolensa perusteella ottamaan yhteyttä, kuitenkin kerrottiin, että useimmiten hoito alkaa toisen ammattilaisen työskentelyn jälkeen. Monissa tapauksissa nuoren palvelupolku myös jatkui eteenpäin erikoissairaanhoidon, jos oma hoito arvioitiin riittämättömäksi. Yksiköitä voi siten luonnehtia väliportaan tai keskitason palveluksi mielenterveyspalveluiden järjestelmässä. Paikka palvelujärjestelmässä ei kuitenkaan ollut kitkaton, koska perinteisesti palvelut luokitellaan perus- tai erikoistasoisiksi.

[Tännehän] ohjaututaan useimmiten nykyään jo niin, et on ollut turvalokontakti, on ollut koulukuraattorin kontakti, koulupsykologin kontakti, et on ollut joku jo ensivaiheen kontakti, ja sit tullaan [tänne] (H14)

Periaattees olemme matalan kynnyksen perustason nuorten psykososiaalista palvelua, käytännössä kuitenkin nuorten tilanteet ovat haastavampia, että osin meiltä myöskin... paljon lähtee esimerkiksi erikoissairaanhoidon, että se kuvaa nuorten vointia. (H11)

Ammattilaisten puhetaivoissa oli eroja, miten he luonnehtivat paikkaansa palvelujärjestelmässä. Toiset korostivat rooliaan perustason palveluna ja toiset mielsivät itsensä pikemminkin ”erityispalveluksi” suhteessa universaaleihin palveluihin. Puhetapojen erot voivat selittyä palveluiden historialla: yksi yksiköistä oli ollut aiemmin erikoissairaanhoidon palvelua ja muutettu vuosi sitten toteutetussa organisaatiouudistuksessa perusterveydenhuollon yksiköksi. Toinen yksikkö puolestaan oli muuttunut vuosien saatossa matalan kynnyksen palvelusta yhä hoidollisemmaksi, kun hoidon tarve väestössä oli kasvanut ja erikoissairaanhoidon ei kyennyt hoitamaan kaikkia nuoria. Yksi ammattilaisista kertoo, että käytännössä he ottavat asiakkuuteen vain nuoria, joilla on keskivaikeita tai vaikeita oireita, vaikka heidän palvelunsa tulisi keskittyä ”lievien ja komplisoitumattomien keskivaikeiden oirekuvien hoitoon”.

Meille pitäis tulla lievät ja keskivaikeasti oireilevat lapset ja nuoret, käytännössä tulee vieläkin vaikeaoireiset. Ollaan vähä niin kuin erityisyksikkö kuitenkin tässä hoidon porrastuksessa. (H26)

Kaikissa haastatteluissa kuvattiin sitä, että palveluiden käytännön työ ei vastaa tällä hetkellä tarkoitustaan tai ideaa palvelun luonteesta. Paikka järjestelmässä aiheutti myös painetta kahdesta suunnasta. Ensinnäkin palvelun odotettiin vastaavan perustasolla olevaan palveluvajeeseen, mutta samalla palvelussa jouduttiin paikkaamaan erikoissairaanhoidon toimimattomuutta. Esimerkiksi eräs haastatelluista ammattilaisista kertoo, että he vastaavat alueen nuorten psykiatrisen hoidon tarpeeseen, koska alueella ei ole nuorille perustason terveydenhuollon palvelua, jolle nimenomaisesti kuuluisi mielenterveyshäiriöiden tutkimus ja hoito, eikä erikoissairaanhoidon resurssit ole riittävät hoitamaan kuin vakavimmat sairaudet. Tämän vuoksi nuorten mielenterveyshäiriöiden hoito oli valunut käytännössä sosiaalihuollon palveluyksikölle. Toisen alueen tilannetta mutkisti erityisesti se, että työryhmästä puuttui kokonaan lääkäri (vakanssia ei saatu täytettyä), vaikka kyseessä oli terveydenhuollon palvelu.

[T]äähän on periaatteessa matalan kynnyksen sosiaalihuollon palvelua, mutta käytännössä tällä hetkellä tämä on myös perustason psykiatrisen hoitopoliklinikka, ihan niin kun oikeesti. [...] [T]ällä hetkellä

erikoissairaanhoidon tilanne [tällä alueella] siis on tosi surkea, et niillä on todella, todella pikkasen, vähän resursseja tällä hetkellä. Et täällä on aika pitkälti psykiatrinen se hoidon kuva tällä hetkellä (H14)

Ammattilaisten kuvauksissa palvelun todellisesta luonteesta korostuu ero yksiköiden virallisen palvelukuvauksen ja nykykäytäntöjen välillä. Kaikissa haastatteluissa kuvataan nykyisen asiakasryhmän haastavuutta ja kerrotaan, että ”tosi paljon hoidetaan täällä perustasolla vaikeaoireisiakin nuoria”. Vaikka ideatasolla lieväoireisia nuoria voisi myös työryhmässä hoitaa, ei niitä ole juurikaan enää ollut. Joidenkin ammattilaisten mukaan tämä johtuu siitä, ettei lieväoireiset hakeudu palveluihin. Toisen yksikön haastattelussa puolestaan kuvattiin, kuinka lieväoireisille ehdotetaan herkästi muita alueen palveluita, kun asiakkaaksi tulon vaiheessa täytyy tehdä karsintaa. Riittämättömien resurssien ja suuren kysynnän vuoksi kaikkia nuoria ei voida ottaa palvelun asiakkuuteen, vaan ammattilaiset tekevät nuoren tilanteen perusteella arviota, ja pohtivat voisiko joku muu tukimuoto olla riittävä ja soveltuva nuorelle. Karsintaa tehdään ymmärrettävästi niiden nuorten kohdalla, joille olisi joku muu ”kevyemmän tason” vaihtoehto tarjolla – kuten kolmannen sektorin tarjoamaa keskustelutukea.

Palveluiden saatavuudessa ja saavutettavuudessa oli isoja alueellisia ja palvelukohtaisia eroja. Tämä näkyi palveluun ohjautumisen ja hoitoon hakeutumisen tapoissa, joissa oli erilaisia käytäntöjä. Yhdessä tarvittiin toisen terveydenhuollon ammattilaisen laatima lähete, yhdessä asiakkaan oma yhteydenotto palveluun, yleisimmin puhelimitse ja kolmannessa oli molemmat tavat käytössä:

Et me puhutaan läheteestä, kun meille tulee niin paljon niitä niin sanottuja lähetteitä sieltä vaikka kouluterkkarilta tai koululääkäriltä tai... ja kuraattorit, et tulee niitä niin sanottuja lähetteitä, mut ei meille tarvii lähetettä siis. Että kyllä voi hakeutua ihan itse, tai vanhempi soittaa, että nyt on tämmönen tilanne. (H31)

Kahdessa tutkimukseen osallistuneessa mielenterveystyöyksiköissä asiakkaaksi tulo ja hoidon käynnistyminen tapahtui palvelun sisäisessä kokouksessa, jossa läpikäytiin uudet läheteet ja yhteydenotot. Usein jo nuoren esitietojen perusteella tehtiin päätöksiä siitä, miten nuoren tilanteeseen tartutaan, kuka alkaa omatyöntekijäksi kenenlekin asiakkaalle ja kuinka palvelu käynnistetään kenenkin kohdalla. Toisessa näistä yksiköistä ensiaika pyrittiin antamaan kuitenkin nopeasti tiimin arvion jälkeen – jopa viikon sisään, ja toisessa yksikössä jonotusaika oli kolme kuukautta. Kolmannessa yksikössä ensiaika annettiin nuorelle jo heti ensimmäisestä yhteydenotosta, eikä tätä edeltänyt työryhmän sisäinen käsittely. Muista palveluista poiketen lääkäri ei automaattisesti kuulunut nuoren hoitotiimiin, koska isossa työryhmässä sitä ei nähty mahdolliseksi. Varsinaisen työskentelyn käynnistyessä nuoren oma työntekijä tarvittaessa konsultoi lääkäriä.

Eli [toisessa kunnassa] on vielä toistaseks terveyskeskuslääkärit. Niitä on kaks, jotka musta on tehny pitkään sitä [alueen nuorten mielenterveyspalvelun] työtä. Ja ne tekee sitä kerran viikossa. Ja kun niillä on pienempi yksikkö, niin niillä on silleen ihanasti, et ne ottaa kaikki nuoret tavallaan... Ne ottaa ne asiakkuuteen konsultaation kautta, jossa on sekä [nuorten mielenterveyspalvelun] työntekijöitä että lääkäri. Sit ne juttelee heti alusta sen prosessin, et miten, mihin, mikä, miten joku, et siinä on heti lääkäri. [...] meidän resurssi ei riittäisi siihen, koska tänne tulee kuitenkin... [...] mä luulisin, et tuleekohan jotain 30 ainakin uutta nuorta viikossa, niin ethän sä sellasta rumbaa, me ei tehtäis muuta kuin istuttais ensikokouksissa ja mietittäis sitä. (H14)

Hoidon käynnistyminen aina nuoren kokonaistilanteen kartoittamisesta ja voimien arvioista. Kartoitukseen kerrottiin kuuluvan asumisasiat, suhteet läheisiin, koulunkäynti, arjen rytmin selvitys ja muiden perusasioiden selvitys, kuten nukkumiset ja syömiset. Lisäksi mielialaa, ahdistuneisuutta ja muita oireita arviointiin, ja tässä keskustelun lisäksi käytettiin kyselylomakkeita ja erilaisia oiremittareita. Osa haastateltavista kuvasi käyttävänsä mieluiten koulutuksensa mukaisia luovempia menetelmiä ja työvälineitä nuoren haastatteluun ja jututtamiseen. Hoidon suunnittelussa arvioidaan, tarvitsseeko nuori lääkäriaikaa mahdollista lääkehoitoa varten.

Työn sisältö on toki sairaanhoitoa, että sairaanhoitajana mä huolehdin myöskin siitä, että nuoren fyysinen terveydentila, lääkehoito, tämmöset asiat on sairaanhoitajan vastuulla tässä yksikössä. Noista menetelmistä nyt sitten, niin itse oon lyhytterapeuttikoulutuksessa tällä hetkellä ja tätä ratkaisukeskeistä työtapaa toteutan aika paljon nuorien kanssa. Jonkin verran perus oirekartotusta, vaikka meillä nyt ei perustasolla yleensä ei hirveesti tutkita, mutta kuitenkin tämmöset perustutkimukset ja oirekartotukset tässä tehdään aina siinä hoidon alkuvaiheessa. (H30)

Ensimmäisillä käynneillä tarkoituksena on sopia käytänteistä ja selvittää minkälaista työskentelyä nuori itse haluaa. Kuten muutkin nuorten kanssa toimivat ammattilaiset, myös mielenterveys- ja päihdetyöntekijät korostivat nuorten omia tavoitteita, toiveita ja valmiuksia. Pääosin mielenterveys- ja päihdepalvelut ovat nuorille vapaaehtoisia ja perustuvat nuoren haluun ottaa apua vastaan. Nuoren kanssa lähdetään suunnittelemaan jatkopolkua sen mukaan, mihin nuori on valmis ja halukas. Nuoren oma motivaatio ja sitoutuminen työskentelyyn nähtiin tärkeänä, mutta toisaalta kuvattiin työskentelyä motivaation kanssa, koska se ei aina ole valmiina. Ammattilaiset

kertoivat pyrkivänsä ”houkuttelemaan” ja ”ympäri puhumaan nuoria jäämään hoitoon”, ja joskus työskennellään alkuun tiiviimmin vanhempien kanssa.

Tapaamisia järjestetään nuoren kanssa sovitulla ajanjaksolla, jonka kesto vaihteli yksiköiden välillä. Yhdessä yksikössä tarjottiin 5–10 käyntikerran jaksoja, toisessa noin vuoden mittaisia hoitosuhteita ja suurin yksikkö oli jaettu kahteen tiimiin, josta ensimmäinen teki arviota ja lyhyitä, maksimissaan seitsemän käyntikerran interventiota ja toinen suunnitelmallista työskentelyä eli noin vuoden hoitoja. Lyhyemmillä hoitajaksoilla nuoria pyritään tapaamaan pääsääntöisesti kerran viikossa. Ammatillaisen kokemuksen mukaan hoito on vaikuttavaa silloin, kun se toteutetaan tiiviimpinä tapaamisina lyhyemmällä aikavälillä. Tutkimusnäyttö viittaa myös siihen, että mitä tiheämmin nuorella ja terapeutilla on tapaamisia, sitä todennäköisemmin nuoren vointi ja toimintakyky paranevat. Psykoterapiassa ensimmäiset kuusi kuukautta ovat tehokkaimpia nuorten hoidossa ja siksi alkuvaiheen kannattaa olla tiivis (Gergov 2022). Yksi työntekijöistä kertoo, että pyrkii tapaamaan nuorta heti alussa tiiviisti kaksi tai kolme kertaa, minkä tarkoituksena on tutustua puolin ja toisin ja arvioida nuoren tilannetta. Nuoren voinnin mukaan suunnitellaan jatkokäynnit yhden tai kahden viikon välein ja myöhemmin tilanteen rauhoittuessa kolmen tai neljän viikon välein.

Se riippuu vähä siitä, et mikä se on, että onko se miten akuutti se nuoren tilanne, onko siinä vaikka itsetuhosuutta paljon tai lääkityksen aloituksia, mitä tarvii tarkemmin seurata. Niin sitten joko jatketaan viikottain tai kahen viikon välein. Ja kun tilanne rauhoittuu, niin sitten pystytään aina kolmen, neljän viikon välein, mutta alkuun ne on kyllä tiiviitä ne käynnit. (H31)

Vaikka alkuvaiheen hoidon tiedetään olevan olennaista, haastatteluissa tulee esiin viiveitä hoidon käynnistymisessä. Yhdessä yksikössä ensiaika pyrittiin tarjoamaan tarvittaessa jo viikon päähän yhteydenotosta, mutta muissa yksiköissä oli muutaman kuukauden odotusaika ensimmäisen yhteydenoton ja ensikäynnin välillä. Jonotusaikojen venyminen useiksi kuukausiksi tarkoittaa ammattilaisten mukaan joillekin nuorille sitä, että heidän vointinsa heikkenee jonottaessa. Kun nuori lopulta pääsee ensiajalle, vointi voidaan todeta jo niin huonoksi, että nuorelle tehdäänkin suoraan lähete erikoissairaanhoidon puolelle. Tämä tarkoittaa tietysti nuorelle jälleen jonoon asettamista ja uutta jonotusaikaa erikoissairaanhoidon palveluihin.

Joskus, nyt varsinkin tämän vuoden puolella, meille on ohjautunut sellasii nuoria, jotka on hyvin huonossa voinnissa jo, että heistä tehdään melkein jo heti, joutuu varaamaan erikoislääkäriajan ja tekee lähete sitten erikoissairaanhoidon puolelle. Eli jonotusaikana vointi on mennyt huonoksi. (H30)

Perhekeskukseen siirtynyt nuorten mielenterveyspalvelu oli yksiköistä pahimmin ruuhkautunut ja jonotusajat työntekijöiden mukaan olivat vähintään kolme kuukautta. Haastatteluisia työntekijät kuitenkin korostavat, ettei ruuhkautuminen koske vain heidän palveluaan, vaan koko palveluketjua; niin ketjun alkupäässä opiskeluterveydenhuollossa kuin erikoissairaanhoidossa ollaan ”helisemässä”. Jonotilanne johtuu ammattilaisten mukaan laajemmasta mielenterveyspalveluiden kysynnän ja tarjonnan välisestä epäsuhdasta, joka on tukkinut hoitopolut kaikilla tasoilla. Ruuhkautumista aiheutti myös yksiköiden sisäiset ongelmat ja henkilöstöpula. Tutkimukseen osallistuneissa palveluissa henkilöstöpula ei näkynyt pelkästään työntekijöiden vaihtuvuutena ja alimiehityksenä, vaan täydellisinä puutoksina. Esimerkiksi yhdestä mielenterveysyksiköstä puuttui kokonaan lääkäriresurssi, minkä kerrottiin vaikuttavan potilasturvallisuuteen, hoitojen sujuvuuteen ja onnistumiseen. Ongelmia syntyi erityisesti, kun palveluun ohjautui resursseihin, palveluranteeseen ja organisaatiopaikkaan nähdessä liian vaikeahoitoisia asiakkaita. Tilanne kuormittaa henkilöstöä, koska se johti jatkuviin neuvotteluihin ja kiistoihin siitä, mihin yksikköön nuori ”kuuluu”.

Tänne ohjautuu edelleenkin liian vaikeahoitoisia. Ja kun meillä on tämä resurssi mikä on, meillä ei oo lääkäriä, niin sitä jatkuvasti joudutaan keskustelemaan erikoissairaanhoidon kanssa varsinkin siitä, että kuuluuko tämä tänne hoidon porrastuksen mukaan vai ei. [...] et me joudutaan koko ajan, palautetaan lähete ja sit me neuvotellaan, et kuuluuko tää tänne vai tuonne, vai minne tää kuuluu. (H26)

Psykiatrisen erikoissairaanhoidon ongelmista ja niiden heijastumisesta perustason palveluihin puhuttiin kaikissa haastatteluisissa. Ammatillaiset kertovat, että erikoissairaanhoidon pääsyn viivästyminen ja pitkät jonotusajat muodostavat yhden pullonkaulan hoitoprosesseihin. Ongelmaksi kerrottiin potilasturvallisuuden vaarantuminen, koska nuoret eivät saa tarvitsemiaan erikoissairaanhoidon palveluita ja asiaankuuluvia tutkimuksia. Erikoissairaanhoidon odottavat nuoret ovat jonotusajan perustason mielenterveyspalveluiden kannateltavana, mikä haastaa henkilöstöä ja vie tilaa palveluun odottavilta uusilta asiakailta. Yhden työntekijän mukaan yksikössä tehtävä työ on muuttunut radikaalisti ja asiakkuudessa olevien nuorten kerrottiin olevan ”täysin erilainen porukka” kuin aiemmin. Haastateltavan mukaan ongelma ei ole niinkään ”huonokuntoiset nuoret”, vaan että työntekijät kokevat, että heidän tulisi tehdä toisenlaista työtä kuin nykyinen työ on. Tämä aiheuttaa työntekijöissä neuvottomuutta, mikä puolestaan näkyy henkilöstön vaihtuvuudessa – työssä ei siis viihdytä tai jakseta yhtä hyvin kuin aiemmin.

Kaikki palvelut eivät olleet kuitenkaan ruuhkautuneita. Yhdellä yksiköllä ei ollut käytännössä lainkaan jonotusta palveluun. Yksikön tiimiesihenkilö kertoo, kuinka ”asiakastulvan” parissa on tehty valtavasti töitä, että on saatu homma rullaamaan

sujuvasti. Ruuhkautumista oli hoidettu aiemmin uudistuksilla, jotka liittyivät työtapoihin ja hoitoaikojen lyhentämiseen. Työntekijät korostivat puolestaan nopean arvon mahdollisuutta monialaisessa tiimissä ja että yhteistyö lääkärin ja sosiaalityöntekijän kanssa oli joustavaa ja nopeaa. Tiiviin ja kokeneen työryhmän kesken tuen tarvetta voidaan arvioida tarvittaessa paperikonsultaatioilla eli nuoren kohtaava työntekijä ei jää yksin, vaan saa tukea muilta ammattilaisilta hoidon käynnistämiseen. Nopea reagointi nuoren tarpeeseen nähtiin olennaisena tekijänä hoidon toimivuudessa. Tämä tarkoitti nuorten tapaamista ja ensikäynnin järjestämistä tarvittaessa ylityöajalle jonaan asettamisen sijaan. Käytäntö toimi koska työntekijät kokivat joustamisen toimivan molempiin suuntiin ja heillä oli vapaus hallita omaa työtään. Lisäksi ammattilaiset painottivat tiiviitä tapaamisia nuoren kanssa heti alkuun, jotta päästään nopeasti kiinni ongelmaan. Tämän koettiin myös lyhentävän hoitoaikoja.

Me tehtiin iso työ viime vuonna siinä, että me saatiin hallinta tähän asiakastulvaan ja joku tolkkua tähän, kun oli joskus, sanotaan vuosi sitten, ihan katastrofitilanne. Tosin jonot ei silloinkaan ollut hirveen pitkiä, mutta kuitenkin, et sitä asiakasmäärää oli tosi paljon. Ja me saatiin se hallintaan. Mä oon ollut hirveen ylpee siitä, et meille ei oikeestaan jonoja oo, et ei aikuisten eikä nuorten mielenterveyspalveluissa. Ja se on kyllä työntekijöitten ansiota, että asiakasvirtaa ollaan saatu tai asiakasmäärää pyörimään riittävän tehokkaasti ja nopeesti, että ihmiset tulee ja ihmiset menee. Et ne ei jää sinne loputtomiin. [...] Ne karsittiin ihan kertakaikkisesti aika kylmästäkin ne todella pitkät hoitosuhteet. (H31)

Nykyisten hoitojen lyhyttä myös kritisoitiin joissakin haastatteluissa ja oltiin huolissaan siitä, ettei kukaan pysty tarjoamaan pitkäaikaisempaa hoitoa sitä tarvitseville. Kriittisiä äänenpainoja esitettiin myös järjestelmää kohtaan, jossa ei ole onnistuttu eriyttämään matalan kynnyksen palveluita hoidollisista palveluista. Yhden ammattilaisen mukaan hoitopolut on käytännössä ihan samat huolimatta siitä, onko kyse vakavasta mielenterveyden häiriöstä vai muusta tuen tarpeesta. Ongelmaksi koettiin, että nuori voi vakavankin häiriön kanssa jäädä pyörimään pitkäksi aikaa erilaisiin matalan kynnyksen palveluihin. Eri toimijoiden tarjoamia lyhyitä keskustelutuki-interventioita herkästi ketjutetaan, sen sijaan, että tehtäisiin tarvittavat laajemmat tutkimukset ja tarjottaisiin hoitoa.

Musta on hirveen hyvä, et on tällasia matalan kynnyksen palveluja, ja musta niitten pitäis pysyä myös selkeemmin matalan kynnyksen palveluna, että ei lähdetä hirveesti diagnosoimaan [...] Musta me medikalisoidaan usein vähän liikaa, ja sen mä haluaisin pois. Ja tässä on riskinsä myös tämmösessä yksikössä, et kun tää on valunut tämmöseks, niin sit kaikista tulee supersairaita, eikä ne... ei ne kaikki ole. (H14)

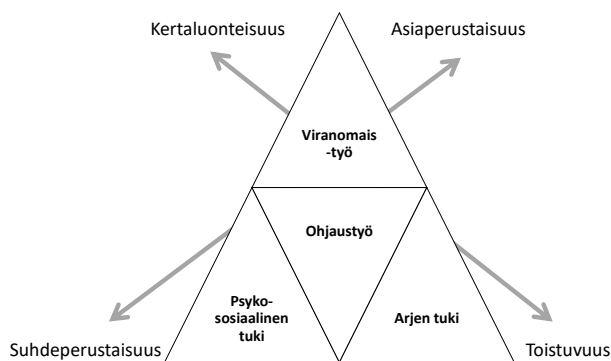
Matalan kynnyksen keskusteluavun ja hoidollisten palveluiden sekoittuminen nykytilanteessa nähtiin ongelmana myös siksi, että se johtaa toisaalta liialliseen ja tarpeettomaan medikalisoimiseen. Ammatilainen kritisoi oman hoidolliseksi valuneen matalan kynnyksen yksikön toimintaa siitä, että liian herkästi nuorista ”tulee super-sairaita”. Yksikön nykyisissä toimintakäytännöissä nuoria aletaan herkästi hoitaa lääkkeillä ja terapialla, vaikka myös normaaliin nuoruusiän kehitykseen kuuluu kriisejä, epävarmuuksia ja vaikeita tunteita.

3.7 Jäsennys nuorten palveluista – mihin palveluissa pyritään?

Kuten edelliset alaluvut osoittavat, nuorille aikuisille kohdennettuihin palveluihin sisältyy luonteiltaan ja tavoitteiltaan hyvin erilaisia palveluita. Palveluista voidaan erottaa kohtaamiseen vaikuttavia tekijöitä: aika, velvoittava lainsäädäntö ja asemoittuminen nuoren avun tarpeisiin. Ensinnäkin palveluiden ajalliset ulottuvuudet, kuten kuinka usein ja kuinka intensiivisesti nuorta tavataan, ovat olennainen palveluita jäsentävä tekijä. Nuoren kanssa muodostuu erilainen suhde, jos hänen kanssaan työskennellään päivittäin esimerkiksi työpajaympäristössä, kertaviikkoisesti seitsemän käynnin keskustelutukijaksolla, parin kuukauden välein sosiaalihuollossa tai vain yhden kerran arviointikäynnillä lääkärin vastaanotolla. Toiseksi eroja tuottavat ammattilaisten tehtäväkuvan ja lainsäädännön asettamat roolit sekä niihin liittyvät erilaiset mahdollisuudet työskennellä nuoren tarpeista lähtien. Esimerkiksi työllisyyspalveluiden työntekijät kokivat mahdollisuutensa auttaa nuorta yksilöllisen tarpeen pohjalta rajalliseksi ja järjestelmän pakottavan heitä toimimaan tietyillä tavoilla, pahimmillaan vastoin omaa näkemystään nuoren edusta. Etsivät nuorisotyöntekijät työskentelivät puolestaan joustavasti ja nuorten toiveiden pohjalta eli vähemmän järjestelmän rajoittamina, mutta toisaalta heidän pääasialliset keinonsa vaikuttaa nuoren tilanteeseen olivat opastus ja ohjaus. Nuorten palveluita voidaan siis jäsentää myös nuorilähtöisyysjärjestelmälähtöisyys-ulottuvuudella sekä arvioiden ammattilaisen valta-asemaa suhteessa nuoreen – esimerkiksi tekeekö ammattilainen päätöksiä tai niihin vaikuttavia lausuntoja nuoren palveluista tai etuuksista. Kolmanneksi palveluita voidaan tarkastella suhteessa nuoren asemaan palvelunkäyttäjänä: ajatellaanko hänen ensisijaisesti tarvitsevan apua vai kontrollia. Kaikki palvelut eivät sisällä pelkästään nuoren tukemisen ja auttamisen elementtejä, vaan mukana on myös valvontaa, velvoittavia toimenpiteitä ja niiden laiminlyömisestä koituvia sanktioita.

Tutkimuksessa on tällä tavoin kiinnitetty huomiota palveluiden työmuotoihin, ammattilaisten tärkeimpiin työtehtäviin ja rooleihin niin palvelujärjestelmässä kuin nuoren elämässä. Tämän perusteella aineistossa esiintyviä työmuotoja voi luokitella niiden funktioiden mukaan neljään kategoriaan 1) ohjaustyöksi, 2) viranomaistyöksi, 3)

psykososiaaliseksi tueksi ja 4) arjen tueksi (ks. kuvio 1). Kategoriat on muodostettu sillä perusteella, miten työntekijät luonnehtivat omaa työtään, ja mitä elementtejä he korostivat työnsä tärkeimpinä painopisteinä. Kuviossa oleva ajallista ulottuvuutta kuvaava jana jäsentää työmuotojen intensiivisyyttä ja kestoa. Toinen läpileikkaava jana kuvaa työskentelyn pääkohteen vaihtelua: keskitytäänkö siinä ensisijaisesti suhteeseen, jolloin nuoren ja ammattilaisen välinen vuorovaikutus ja keskustelu ovat keskiössä, vai onko asia keskiössä, jolloin olennaista on asioiden hoitaminen, tekeminen tai työskentelyn toiminnallisuus. Suhdeperustaisuus ja asiaperustaisuus eivät ole toisiaan poissulkevia kategorioita, vaan useimmiten palveluissa läsnä yhtä aikaa. Esimerkiksi monissa arjen tuen palveluissa hyvä suhde on tärkeä tai välttämätön osa työtä, vaikka suhdetta lähestytäänkin asioiden ja konkreettisen tekemisen kautta. Yhtä lailla on huomioitava, ettei kaikki viranomaistyö ole kertaluontoista, vaikka toistuvuus ei olisikaan palvelun onnistumisen kannalta aina välttämätöntä. Kuviossa ei siis arvoteta työmuotoja tai panna niitä järjestykseen, vaan pyritään hahmottamaan palveluiden monimuotoisuutta ja selventämään, miten erilaisiin tarpeisiin vastataan.

Kuvio 1. Nuorten palveluiden työmuodot

Ohjaustyö: Ohjaustyön muotoja esiintyi aineistossa kaikissa palveluissa (ks. tarkemmin luku 4.2.). Osa haastatelluista ammattilaisista, kuten etsivät nuorisotyöntekijät, oppivelvollisuutta valvovat viranhaltijat ja Ohjaamojen työntekijät, tekevät pääasiassa ohjaustyötä. Ohjauspalveluiden tavoitteena on selvittää nuoren tilannetta ja sen perusteella saattaa nuorta eteenpäin hänelle sopiviin palveluihin (tai koulutukseen tai töihin). Ammattilaisten käytössä olevina keinoina tukea nuorta on ottaa selvää alueella tarjottavista palveluista, ehdottaa niitä nuorelle ja auttaa tätä pääsemään

palveluihin esimerkiksi ottamalla nuoren kanssa yhteyttä tai lähtemällä mukaan asiomaan toimipisteessä. Ohjaus voi olla kertaluonteista tai pitkäkestoiseen suhteeseen perustuvaa riippuen nuoren tarpeesta ja mahdollisuudesta saavuttaa muita palveluita. Ohjauksen keskiössä on tiedon antaminen järjestelmän toiminnasta, palveluvaihtoehtoja ja nuoren auttaminen tarvitsemansa avun piiriin. Toisaalta tutustumiseen, kannatteluun ja kannustamiseen perustuva luottamuksellinen suhde nuoreen voi olla merkittävässä osassa ohjaustyötä. Ohjaustyössä ammattilaiset painottavat nuorilähtöisyyttä keskeisenä lähtökohtana, mutta toisaalta järjestelmän tunteminen on olennainen resurssi auttamisessa ja nuoren tilanteeseen vaikuttamisessa.

Viranomaistyö: Osa ammattilaisista, kuten lääkärit, sosiaalityöntekijät ja työllisyyspalveluiden työntekijät, edustavat tahoja, joissa toimitaan selkeään lakisääteiseen työnkuvaan, ammattirooliin ja organisaatiolle asetettuihin tehtäviin perustuen. Ammattilaisten keskeisenä tehtävänä on arvioida nuoren tilannetta oman alansa asiantuntijana ja tämän perusteella tehdä lausuntoja, läheteitä tai päätöksiä tarvittavista palveluista tai etuuksista. He voivat vaikuttaa nuoren oikeuksiin ja velvollisuuksiin palvelujärjestelmässä tai esimerkiksi työnhakuun ja opiskeluun liittyvissä asioissa. Järjestelmä määrittelee ammattilaisen toimintamahdollisuuksia, mutta samanaikaisesti heillä on käytössään harkintavaltaa. Viranomaistyön ammattilaiset ovat myös eräänlaisia portinvartijoita, seuloja ja valvoja, joilla on vaikutusvaltaa kontrolliviranomaisina. Viranomaistyöhön painottuvissa työmuodoissa ammattilaisilla on usein vähäisesti mahdollisuuksia itse työskennellä nuoren kanssa pitkäjänteisesti tai tiiviisti. Sen sijaan työ fokuoitetu sopivien palveluiden löytämiseen nuorelle kertakohtaamisten tai muutamien kuukausien välein toteutuvien seurantatapaamisten perusteella.

Psykososiaalinen tuki: Joissakin palveluissa, kuten mielenterveys- ja päihdepalveluissa ja jälkihuollossa, painottuvat psykososiaalisen tuen työmuodot. Psykososiaalisen tuen työmuotoihin keskittyvissä palveluissa asiakasta tavataan säännöllisesti tietyn väliajoin, esimerkiksi kerran viikossa, ja palveluiden kestot vaihtelevat yleensä muutamien viikkojen tuesta vuosiin. Psykososiaalisen tuki keskittyy nuoren hyvinvoinnin ja toimintakyvyn edistämiseen, mihin pääasiallisena keinona on keskustelutuki. Nuoren toimijuuden vahvistaminen ja omien tavoitteiden tarkastelu ovat keskeisessä roolissa työskentelyssä. Palveluissa olennaisinta on työn suhdeperustaisuus ja nuoren ja ammattilaisen välinen vuorovaikutus. Psykososiaalisen tuen palveluihin päästäkseen nuori on usein saanut tukea ohjaustyöstä tai viranomaistyöstä.

Arjen tuki: Osa ammattilaisista työskentelee pitkäjänteisesti nuoren kanssa ja lähellä nuoren arkea eli varsinaisina lähityöntekijöinä. Tällaiset työmuodot aineistossa painottuvat erityisesti työpajoihin ja joissakin tapauksissa etsivään nuorisotyöhön. Arjen tuen palveluissa työntekijä voi työskennellä nuoren kanssa useita kertoja viikossa tai jopa päivittäin – esimerkiksi työpajojen kontekstissa kaikkina arkipäivinä. Ammattilaiset tutustuvat hyvin nuoreen ja havaitsevat arjen toiminnan ohessa nuoren vahvuuksia, ongelmia ja palvelutarpeita. Arjen tuen sisällöt ovat konkreettisia: nuoren kanssa harjoitellaan esimerkiksi päivärytmiin, elämänhallintaan, omien asioiden

hoitamiseen ja sosiaalisiin tilanteisiin liittyviä taitoja käytännön toiminnan kautta. Olennaista on toisto ja asioihin keskittyminen. Arjen tukea pidetään usein nuorille tärkeänä, mutta tällaista tukea pystytään toteuttamaan melko harvoissa palveluissa. Haastateltavat mainitsivat useimmiten arjen tuen painottuvan ammatillisten tukihenkilöiden ja Nuotti-valmentajien työssä, eli arjen tukea tuottavat usein yksityinen ja kolmas sektori.

Työssä ammattilaiset tasapainottelevat useimmin kahden tai useamman kategorian rajalla. Painotukset vaihtelevat eri alueilla, muun muassa eri kokoisissa kunnissa, sekä eri työyksiköissä. Myös työn rakenteet ja organisaatiopaikka vaikuttavat siihen, mitkä työmuodot esiintyvät työssä mitenkään vahvana. Esimerkiksi etsivien nuorisotyöntekijöiden työ oli joillakin alueilla selvästi ohjauspalvelua, kun taas toisilla alueilla myös psykososiaalisen tuen ja arjen tuen elementit olivat olennainen osa etsivää nuorisotyötä. Sosiaalityöntekijöiden työ puolestaan kuvautui joillakin alueilla byrokraattisiin tekijöihin painottuvana viranomaistyönä ja toisaalla psykososiaalinen tuki oli vahva osa sosiaalityötä.

Jako neljään kategoriaan havainnollistaa sitä, millä tavoilla ammattilaisten tehtävät ja palveluiden funktiot ovat erilaiset ja miksi nuori tarvitse monesti useampia tukimuotoja usein myös yhtäaikaaisesti elämän eri osa-alueisiin. Palveluita olisikin syytä mieltää pikemminkin rinnakkaisuuksien kuin palvelupolun kautta, joihin liittyy ajatus alku- ja loppuvaiheen palveluista sekä siitä, että nuori siirtyy pääasiassa palvelu kerhollaan eteenpäin palvelupolulla, mitä käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa.

4 Nuorten palvelut monialaisena kokonaisuutena

Edellä avattiin yksittäisten palveluiden toimintatapoja ja -ympäristöjä ja tässä luvussa tarkastellaan nuorten palveluita monialaisesti kokonaisuutena, edelleen työntekijöiden näkökulmasta. Huomiota kiinnitetään asiakkuuden alkamiseen ja palveluiden toimivuuteen, palveluohjaamiseen, palveluiden saatavuuteen, saavutettavuuteen ja sopivuuteen sekä palveluiden yhteensovittamiseen.

Haastatteluiden alussa esitelty vinjetti eli kuviteltu esimerkkitarina yhden nuoren tilanteesta toimi haastattelutilanteissa keskustelun käynnistäjänä ja mahdollisuutena saada tietoa ammattilaisten arkityöstä. Ammatilliset tunnistivat vinjetissä kuvatun tilanteen hyvin ja kertoivat, että heidän palveluunsa tulee paljon vinjetin kuvauksen kaltaisia nuoria. Jotkut haastateltavat luonnehtivat vinjettiä jopa asiakkaidensa ”arkityypiksi” ja ”hahmoksi, joka tulee aina uudestaan eri tapauksena vastaanotolle”.

[Haastateltaville on annettu vinjetti paperilla luettavaksi, tauko 24 s]

Työntekijä 1: [hiljaisella äänellä:] Mä tunnen tän.

Työntekijä 2: Mä tunnen kuusi tämmöstä. [naurua]

Työntekijä 1: Tää on aika, niin, tää on perus. (H5, työpaja)

Haastatteluissa käytetty vinjetti auttoi konkretisoimaan työntekijöiden omia työtapoja – eli miten nuorta lähestytään ja miten hänen kanssaan työskennellään. Seuraavaksi kuvataan vinjetin synnyttämiä reaktioita, joiden avulla pyritään tavoittamaan sitä, mitä palveluissa tosiasiallisesti tehdään ja tavoitellaan, ja millaisia laadullisia eroja nuorten kohtaamiseen ja tukemiseen heijastuu eri toimintaympäristöissä. Ammattilaisten työ painottuu eri tavalla sen mukaan, millaisissa rakenteissa työtä tehdään. Eri aloilla tai työyksiköissä toimivilla ammattilaisilla muodostuu erilaisia suhteita nuoriin asiakkaisiin, mikä perustuu ammattilaiselle asetettuihin rooliodotuksiin ja lakien määrittämiin velvollisuuksiin (ks. luku 3.7).

4.1 Palveluiden käynnistyminen ja suhteen luominen nuoren kanssa

Ammattilaisten alkaessa purkaa tarkemmin työskentelyään vinjetin nuoren kanssa, monet kysyvät alussa vinjetin ikää. Täysi-ikäisyyden raja nostettiin esiin toimintatapoja erottavana tekijänä. Oppivelvollisuusikäisten ottaminen palveluihin oli lisäselvityksiä vaativa asia. Käytännössä etsivässä nuorisotyössä, työpajoilla ja

työllisyyspalveluissa oli pääosin yli 18-vuotiaita asiakkaita, kun taas alaikäiset koulutuksen ja työn ulkopuolella olevat kuuluivat kuntien oppilaitosten ja oppivelvollisuuden toteutumista valvovan ammattilaisen vastuulle. Sosiaalihuollossa alaikäiset kuuluivat pääasiassa lapsiperhepalveluiden sosiaalityön tai lastensuojelun sosiaalityön vastuulle ja täysi-ikäiset nuorten aikuisten sosiaalityön tai tietyissä tapauksissa lastensuojelun jälkihuollon sosiaalityön vastuulle. Mielenterveyspalveluissa hoidettiin nuoria täysi-ikäisyyden molemmin puolin, mutta ikä huomioitiin työntekijän velvollisuuksien, kuten lastensuojelulain mukaisten ilmoitus- ja tiedonvaihtovelvollisuuksien suhteen, ja nuoren itsemääräämisoikeus lisääntyi täysi-ikäistymisen myötä.

Nuorille kohdennettujen palveluiden käynnistymistavoissa oli eroja. Useimpiin palveluihin hakeuduttiin itsenäisesti. Joihinkin palveluihin tultiin toisen ammattilaisen ohjaamana, läheteellä tai ilmoituksen kautta, jolloin työntekijällä saattoi olla esitietoja nuoresta. Ammattilaiset kertoivat, että työskentely nuoren kanssa lähtee parhaiten käyntiin silloin, kun nuori itse on ottanut yhteyttä ja on halukas ottamaan tukea vastaan. Tätä kokemusta on hyvä peilata ilmoitusten toimivuuteen erityisesti niillä alueilla ja niissä palveluissa, joissa se on muodostunut yleisimmäksi tavaksi tavoitella mahdollisesti tukea tarvitsevia nuoria. Kuitenkin huolimatta palveluun tulon tavoista, kaikki ammattilaiset kuvasivat käynnistävänsä työskentelyn vinjetissä kuvaillun nuoren kanssa keskustelemalla ja hänen tilanteensa tarkemmalla kartoituksella.

Joissakin palveluissa keskeisenä työtä määrittävänä lähtökohtana mainittiin nuori-lähtöisyys, eli työskentelyn aloittaminen niistä asioista, joista nuori toivoo lähettävän liikkeelle. Etsivät nuorisotyöntekijät painottivat perustavansa työskentelyn nuoren kertomiin tietoihin elämäntilanteestaan ja tuen tarpeistaan. Etsivien nuorisotyöntekijöiden mukaan kuva nuoren tilanteesta on usein erilainen nuoren itsensä kuin ohjaavan tai ilmoituksen tehneen työntekijän kertomana. Siinä missä työntekijä saattaa ilmoittaa useita avun tarpeita ja kertoa nuoren olevan hyvin hankalassa tilanteessa, ei tilanne välttämättä näyttäydy samanlaisena nuorelle. Etsivät nuorisotyöntekijät korostivatkin luottamuksellisen kahdenvälisen työskentelysuhteen muodostamisen tärkeyttä nuoren kanssa ja työskentelyn aloittamista nuoren näkökulmasta käsin – ei muiden ammattilaisten. Etsivät nuorisotyöntekijät kertoivat, että heidän tehtävänsä on auttaa nuorta myös hänen perustarpeidensa toteutumisessa nuoren omien tavoitteiden lomassa.

Mut lähtökohtaisesti aina se asia, mikä nuorella itsellä on, mitä se haluaa työstää eteenpäin, niin sillä lähetään. On tullut joitain henkilöitä, kellä on perustarpeissakin ihan hirveesti työstettävää, mut sit heitä on kiinnostanut vaikka suorittaa joku avoimen opinto. Niin sit sillai, et ei oo rahaa ruokaan ja välttämättä asuntoo, ei kotii. Mutta jos sä haluat kattoo niitä avoimia opintoja alkuun, niin voidaan lähteä niistä ja katotaan tässä sivussa samalla näitä muita. (H3, etsivä nuorisotyö)

Haastatteluisissa kuvattiin monin tavoin sitä, ettei ole yksinkertaista tapaa arvioida nuoren palvelutarpeita ja selvittää nuoren omia toiveita työskentelystä. Vaikka työntekijät korostivat työskentelevänsä nuoren toivomista lähtökohdista käsin, he kertoivat vaikeudeksi sen, ettei nuori itse aina tiedä, millaista tukea hän kaipaisi. Näissä tilanteissa etsivät nuorisotyöntekijät kertoivat tekevänsä ehdotuksia sekä tarttuvansa herkästi esimerkiksi mielenterveysasioihin ja ohjaavansa nuorta mielenterveyspalveluihin – myös vinjetin tilanteessa. Työntekijän rooli kohtaamisessa on tilanteen aktiivinen selvittäminen ja vaihtoehtojen tarjoaminen nuorelle.

Mä varmaan kysyisin nuorelta ensimmäisenä, et mihin hän itse toivoisi, että tartuttas. Mä todennäköisesti piirtäisin mindmappia esimerkiksi niistä asioista [...] ja sit kysyisin, et mihin hän itse toivoisi, että me tartuttas. Toki toi mielenterveysjuttu, et miten ahdistunut hän on, et sitä vähä lähtisin kaivamaan lisää, että miten nopeesti nyt ois hyvä päästä sinne mielenterveyspalveluihin. (H23, etsivä nuorisotyö)

Nuoren tuen tarpeiden esiin saamisen kerrottiin vaativan aikaa ja hyvää kohtaamista nuoren kanssa. Etsivät nuorisotyöntekijät ja Ohjaamojen työntekijät kuvasivat, että nuori kertoo usein yhden häntä mietityttävän asian ensin ja lisää tuen tarpeita käy ilmi vasta myöhemmin. Esimerkiksi taloudellisten ongelmien arveltiin olevan asioita, joita nuoren on aluksi helppo sanoittaa, mutta monet muut haasteet aukeavat nuoreen tutustuessa ja luottamuksen karttuessa. Tämä paljastaa hankaluuden kertakohtaamiseen perustuvissa palveluissa – yhden kerran tapaamisen perusteella ei useinkaan voi saada selville nuoren elämäntilanteen kokonaisuutta ja siihen parhaiten vastaavia palveluita.

Tässä [vinjetissä] viitataan aika paljon siihen, että se nuori alkaa kertomaan niitä sen omia asioita. [...] Tässähän nää kaikki asiat on kirjattuna ylös. Mutta todellisuudessa nää asiat ei tuu samaan aikaan esiin. Nuorelta saattaa tulla yks asia esiin ja se ei oo silleen, et tän lisäksi on jotain muutakin, minkä takia yleensä saattaa olla, et tulee esiin toi, et vaikka taloudellinen tilanne on huono, ja sit se vähän loppuu siihen. Ja sit se keskustelu jatkuu siitä aika pitkäänkin välillä, kunnes on silleen, et itse asiassa se on huono sen takia, että et mä oon aika ahdistunut, ja mulla ollut mielenterveys huonoa ja näin. Niin tän koko tekstin [vinjetin] kerääminen on sellainen, mikä alkuun vaatii kokonaiskuvan kartoitusta. (H3, etsivä nuorisotyö)

Etsivässä nuorisotyössä on mahdollisuus muodostaa nuoren kanssa hyvä suhde ja toimia joustavasti nuoren tilanteen mukaan. Esimerkiksi yhteydenpito nuoren kanssa on mahdollista ajoittaa nuoren sen hetkisen tarpeisiin vastaavaksi. Eräs

nuorisotyöntekijä kuvasi, että hänellä on ollut mahdollisuus tavata nuorta jopa kolme kertaa viikossa, kun tämä tarvitsi tiiviisti tukea. Vaikka kaikilla alueilla ei ollut mahdollisuuksia näin useisiin tapaamisiin, nuoren kanssa pystyttiin kuitenkin pitämään yhteyttä esimerkiksi viestitse päivittäin. Yksi etsivä nuorisotyöntekijä kuvaili työnsä olevan pääasiassa keskustelutukea. Joissakin haastatteluissa myös kuvattiin, että etsivää nuorisotyöntekijää voi tulla tapaamaan ilman syytäkin: ”kukapa se nyt ei kävis välillä kahvilla ja vähän korttia pelaamassa ja siinä samalla sitten kertomassa, että mitä kaikkea siellä pään sisällä liikkuukaan”. Eräs etsivä nuorisotyöntekijä kuvasi työtilojaan paikaksi, jonne nuoret ovat tervetulleita tekemään muun muassa koulutehtäviä ja saamaan siihen tukea.

Me voidaan laittaa joka päivä viesti nuorelle, että mitä sulle kuuluu, miten menee, miks väsyttää, miks ei koulu maistu ja niin edelleen. [...] Ja pyydetään käymään ilman syytäkin, ei tarte olla mitään järkevää syytä, että voi käydä meidän juttusilla joskus. (H21, etsivä nuorisotyö)

Myös sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat korostivat asiakkaan kohtaamisen ja asiakkaaseen tuntemisen tärkeyttä. Kuitenkaan se, miten paljon ja usein asiakkaiden kanssa oli nuorten aikuisten sosiaalityössä tai jälkihuollossa mahdollista nykyisillä resursseilla työskennellä, ei usein vastannut ammattilaisten näkemystä parhaasta mahdollisesta sosiaalityöstä. Suhdeperustaisen työn, voimauttavan työtteen ja psykososiaalisen tuen sijaan monet sosiaalityöntekijät kokivat työn painottuvan liiaksi viranomais- ja byrokraatiatyöhön, kuten arviointien ja päätösten tekoon, akuuttien tilanteiden selvittelyyn sekä palvelupolkujen etsimiseen nuorelle.

Ihan mikä liittyy siihen sosiaalityöhön ja sosiaaliohjaukseen, niin vaan se nuoren kohtaaminenkin on tosi tärkeä, mitä voidaan tarjota. Monesti se on ehkä se, joka jää mieleen niille asiakkaillekin, että miten se on sujunut. (H34, sosiaalityö)

Kyllä se on sosiaalityön perustehtävä koota näitä verkostoja ja [...] ihana ois, jos ois pienempi asiakasmäärä, niin vois oikeesti nuoreen luoda sen suhteen. Mutta se on paljon sitä tulipalojen sammuttelua (naurahtaa) ja polkujen löytämistä sille nuorelle. (H35, sosiaalityö)

Monet ammattilaisista myös korostivat, että tarvitaan aikaa ja rauhaa työskentelyn aloittamiseen sekä sensitiivisyyttä arvioida sopivaa etenemisen tahtia ja tavoitteita. Maltillisten tavoitteiden asettaminen näkyy konkreettisesti esimerkiksi työpajalla osaaikatoiminnan tarjoamisena alkuun, jotta työskentelyssä päästään liikkeelle. Ammattilaisten mukaan nuoren luottamuksen kasvattaminen työntekijöihin ja toisaalta omiin

kykyihin on alussa tärkeää, ja monimutkaisempia asioita hoidetaan pikkuhiljaa asia kerrallaan.

Työntekijä 1: [M]ut meilläkin alotetaan kevyesti, ei me hyökätä heti kai-
ken arsenaalin kanssa, vaan että ruvetas tekee hommia, katottas vähän,
mikä on hänen ehkä alueensa, missä hän vois tuntea olonsa kaikkein
mukavimmaks, [...], mistä voitais lähteä liikkeelle. Kasvatetaan luotta-
musta ja ruvetaan pikkuhiljaa yks asia kerrallaan sieltä ottaa puheeksi.
Työntekijä 2: Ja mä luulen, [...] kun tässä näyttää olevan joka alueella,
mitä mekin siinä kysellään, vähän häikkää, niin jos meillä on niitä kol-
mepäiväsiä paikkoja, niin kyllä mä luulen, että me siinä tehtäis tämmö-
nen pieni työkykyisyysarviointi ja mietittäis sitä, että voisko se olla se
alotus kolmepäiväsenä. (H5, työpaja)

Opiskelu ja työ olivat nuorille kohdennetuissa palveluissa keskeisiä ammattilais-
ten esiin nostamia puheenaiheita. Ohjaamossa opiskelu- ja työasioista otetaan pu-
heeksi ammattilaisen aloitteesta aina jossakin vaiheessa. Useimmiten nuoria avuste-
taan ilmoittautumaan työttömäksi, jotta nuori saa käyttöönsä työllistymistä edistävät
palvelut. Koulutukseen tai työelämään hakeutuminen arvioitiin vinjetin tilanteessa
kuitenkin usein toissijaiseksi asiaksi, koska ensin nuori pitää saada koulu- tai työkun-
toiseksi. Eri palveluissa taloudellisen tilanteen järjestäminen nähtiin olennaisena
asiana, mutta sen kerrottiin järjestyvän käsi kädessä sen kanssa, että nuori saa jaksam-
ista arkeensa. Nuorten pohdittiin usein tarvitsevan tukea päivärytmin löytämisessä
ja sosiaalisten toimintakyvyn vahvistamisessa, mihin esimerkiksi nuorten työpajan
ajateltiin auttavan.

Siinä missä joissakin palveluissa, kuten Ohjaamoissa ja etsivässä nuorisotyössä,
nuoren kanssa lähdetään työskentelemään nuoren tuomilla tiedoilla ja niin sanotun
palvelupolun alkupäässä, toisiin palveluihin ohjaututaan useampien kontaktien ja
aiempien auttamisyritysten jälkeen. Tämä voi jo itsessään vähentää mahdollisuuksia
nuorilähtöisyyteen, kun palveluun tulo perustuu muiden ammattilaisten arvioihin. Esi-
merkkinä toimivat mielenterveys- ja päihdepalvelut, joiden käynnistymisessä tulee
esiin hoidon porrastus. Asiakkaaksi hakeutuvien nuorten sisäänottoa säädeltiin seulo-
malla palvelua tarvitsevia ja hoidosta hyötyviä nuoria sekä arvioimalla muiden palve-
luiden mahdollisuuksia tarjota nuorelle tukea. Niissäkin mielenterveys- ja päihdepal-
veluissa, jotka toimivat matalan kynnyksen periaatteella eli nuori pystyi itse oman
huolensa perusteella ottamaan yhteyttä, kerrottiin, että useimmiten hoito alkaa toisen
ammattilaisen työskentelyn jälkeen. Käytännössä tutkimukseen osallistuneita mielen-
terveys- ja päihdepalveluita kuvattiin järjestelmässä keskitason palveluiksi.

Mielenterveys- ja päihdepalveluiden yksiköiden käytännöt vaihtelivat nuorilähtöi-
sistä järjestelmälähtöisiin. Yhdessä yksikössä ensiaika annettiin nuorelle jo heti en-
simmäisellä yhteydenotolla, eikä tätä edeltänyt työryhmän sisäinen käsittely. Toisessa

yksikössä palveluun hakeutumiseen vaadittiin toisen terveydenhuollon ammattilaisen ohjaus ja keskeisenä seulontakriteerinä pidettiin sitä, että nuorta on yritetty ensin auttaa ensivaiheen universaaleissa palveluissa – siis usein opiskeluhuollossa. Päästäkseen palveluun nuoren tuli ensin käydä arvioissa jollakin terveydenhuollon ammattilaisella, joka asettaa nuoren ”virtuaalilistalle” jonoon. Tämän jälkeen nuoren tilanne ja hoidontarve arvioidaan tarkemmin tiimin sisällä ja (seulan läpäistyään) nuori asetetaan seuraavaan jonoon odottamaan ensikäyntiaikaa.

[T]änne ei voi tulla esimerkiksi, että soittas vaan, että mulla on tämmöstä ja et tuun hoitoon, vaan meillä aina tarvitaan hoidontarpeen tarkempi arviointi. Ja käytännössä tämä vinjetti ohjautuisi meille todennäköisesti [terveysaseman] tiimilääkärin kautta. Elikkä aina pitää olla hoidontarve selvitetty terveydenhuollon ammattilaisen toimesta. [...] Sitten hänet laitettas tänne meidän virtuaalilistalle. Elikkä se on ihan hirveä nimi, mutta meidän tietojärjestelmässä on semmonen hoitoonohjauksen paikka, minnekkä meillä voi laittaa jonoon, meille oottamaan. Me käsitellään siellä vielä tiiminä ne, että me arvioidaan tarkemmin hänen mielialaa ja hoidontarvettaan vielä tässä yksikössä ennen kuin me laitetaan meidän ensikäyntijonoon oottamaan. Elikkä se menee aika, joka syynin läpi, koska me ei voida ottaa kaikkia perustasolla. Pitää olla tietyt toimet tehtynä, ennen kun tulee meille. (H26, mielenterveys- ja päihdetyö)

Palvelupolkuajattelun mukaan nuori siirtyy palvelusta toiseen vaivattomasti ja seuraava työntekijä aloittaa työskentelyn siitä, mihin toinen on sen päättänyt, mutta käytännössä näin ei ole. Vaikka nuorelle olisi tehty ennen uuteen palveluun tuloa jo aiempia tilanekartoituksia, alkaa nuoren tilanteen käsittely seuraavassa paikassa ja seuraavan ammattilaisen kanssa aina ”alusta” – tutustumisesta, tilanteen selvittämisestä ja tarpeiden arvioinnista.

4.2 Eteenpäin ohjaamisen pyrkimys nuorten palveluissa

Haastatteluissa ammattilaiset kuvasivat vinjetin nuoren moninaisia tuen tarpeita, mutta useat ammattilaiset kokivat, että omat vaikutusmahdollisuudet nuoren tilanteeseen ovat rajalliset ja hän voi auttaa nuorta vain tietyssä pienessä ”palasessa”, minkä vuoksi monen tavoite oli löytää nuorelle muu palvelu. Osassa palveluita palveluohjaus kuvattiin ammattilaisten tärkeimmäksi tehtäväksi. Lisäksi useimmissa palveluissa työntekijän keskeisenä roolina pidettiin palveluiden kokonaisuuden koordinoimista ja nuoren ”managerina” toimimista.

Pyritään siihen, että se nuori myös tiedostaa sen, kun se tulee meille, että tää on tämmönen palveluohjauspalvelu, että yritetään olla niin kauan sun kanssa, että sä pääset sinne oikeeseen palveluun. (H10, etsivä nuorisotyö)

Palveluohjauksen tapoja oli erilaisia riippuen ammattilaisen tehtävästä ja asemasta palvelujärjestelmässä. Usein ohjaaminen oli neuvontaa, palveluista kertomista nuorelle ja kannustamista ottamaan yhteyttä. Toiset auttoivat konkreettisemmin esimerkiksi soittamalla nuoren kanssa yhdessä tai lähtemällä nuoren mukaan asioimaan palvelussa. Lisäksi joihinkin palveluihin pääsyyn vaadittiin ammattilaisen tekemä lähete, lausunto tai hallintopäätös. Osa palveluista mahdollistui nuorelle ammattilaisen hakeuman tai tekemän palvelusetelin kautta, mitä käytettiin esimerkiksi sosiaali- ja mielen-terveyspalveluissa.

Nuorten palveluista löytyy toimia ja virkoja, joissa ei ole mahdollisuuksia varsinaisesti auttaa nuorta, vaan päätarkoitus on ohjata eteenpäin. Esimerkiksi oppivelvollisuusikäisten lainsäädäntömuutosten myötä kuntiin on tullut uusia tehtävänkuvia, joihin kuuluu oppivelvollisten ohjaus ja neuvonta. Useimmissa kunnissa tehtävää hoiti yksi tai muutama opinto-ohjaaja. Lakiuudistus on muuttanut 16–17-vuotiaiden palveluohjausta: aiemmin heidät oli ilmoitettu etsivälle nuorisotyölle ja nyt asuinkunnan määrittämälle työntekijälle, joka heitä valvoo ja ohjaa. Ammattilaisen tehtäväkuva on yhdistelmä ohjaus- ja viranomaistyötä. Haastateltu opinto-ohjaaja kuvasi työssään olevan vahva viranomaisen valvontarooli, vaikka työote on muuten nuorilähtöinen. Valvontarooli näkyy esimerkiksi siinä, ettei työntekijää tarvita aina muuhun kuin varmistamaan järjestelmästä, että oppilaitokset kirjaavat oppivelvolliset sisään, jolloin vastuu siirtyy oppilaitokseen.

Joillakin alueilla etsivien nuorisotyöntekijöiden työnkuvaa oli muutettu viime vuosina palveluohjaukseen keskittyväksi, minkä kuvattiin olevan siirtymä kohti ”nykyaikaa”. Tavoitteena on, ettei nuori kiinnity pitkäaikaisesti etsivään nuorisotyöhön, vaan häntä ohjataan joutuisasti muihin palveluihin. Tällaisessa näkökulmassa nähtiin ongelmana, mikäli etsivä nuorisotyöntekijä on ”joutunu ite painimaan näitten [nuorten] asioitten kans, että ei oo saatu niitä jatko-ohjautumisia” – erityisesti mielen-terveyspalveluihin. Palveluohjauksellinen työtapa etsivässä työssä nähtiin sopivaksi myös vinjetin nuoren tapauksessa.

Myös esimerkiksi lääkärit ja sosiaalityöntekijät kertoivat palveluohjauksen olevan työssään keskeisessä roolissa. Terveyskeskuslääkäri kuvasi, ettei hänellä ole mahdollisuuksia auttaa nuorta kuin kertaluontoisesti, mikä tarkoittaa tarvetta saada nuori muiden palveluiden piiriin: ”käytännössä meidän massat on niin valtavat, että me ollaan enemmän erottelupiste, mistä [nuori] aina lähtee seuraavaan suuntaan.” Sosiaalityöntekijät taas nimesivät keskeiseksi tehtäväkseen verkostojen kokoamisen nuoren ympärille ja tämän palvelukokonaisuuden koordinoinnin, mihin liittyi olennaisesti

palveluohjaus muiden alojen palveluihin ja toisaalta ohjauksen sosiaalihuollon eri palvelutehtävien välillä.

Palveluohjaukselle oli ammattilaisten puheessa useita syitä: nuoren tuen tarpeisiin olisi mahdollista vastata muussakin palvelussa, nuoren tilanne ei kuulunut oman yksikön hoidettavaksi, nuoren ajateltiin tarvitsevan muunlaista tukea kuin mitä itse pystyi tarjoamaan, itse ei osattu auttaa nuorta tai arvioitiin, että nuori tarvitsee apua myös toisesta palvelusta oman palvelun lisäksi.

Sosiaali- ja terveystalveissa kuvattiin yksiköiden asiakkuuskriteerejä ja sitä, että palveluohjausta tehdään organisaation ohjeiden, ”sääntöjen” tai vähäisien resurssien takia. Erityisesti mielenterveyspalveluissa riittämättömien resurssien ja suuren kysynnän vuoksi kaikkia palveluun hakeutuvia nuoria ei voida ottaa asiakkuuteen, vaan ammattilaiset tekevät arviota, voisiko joku muu tukimuoto olla nuorelle riittävä. Karsintaa tehdään niiden nuorten kohdalla, joille olisi joku muu ”kevyemmän tason” vaihtoehto tarjolla, mikä voi tarkoittaa nuoren ”käännyttämistä” toiseen palveluun. Syy ohjata kevyempää tukea tarvitsevat muualle on toisin sanoen se, että ”asiakkaisiin meinataan hukkaa” ja palveluissa on ollut merkittävää ruuhkautumista ja jonoja.

Toisinaan kerrottiin, ettei omassa palvelussa voida auttaa nuorta riittävästi tai oikealla tavalla, vaan ammattilainen arvioi nuoren hyötyvän toisenlaisesta tai toisen ”taoisesta” palvelusta. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten eettinen velvollisuus on arvioida omaa mahdollisuuttaan auttaa nuorta ja etsiä nuorelle toimivin tukimuoto. Palveluohjausta tehtiin myös tapauksissa, joissa ammattilainen koki, ettei itsellä ole keinoja auttaa nuorta. Haastatteluissa mainittiin, että ammattilaisen tulee tunnistaa ammattitaitonsa rajat ja osata ”nostaa kädet pystyyn, että tässä kohtaa mulla ei ole taitoja auttaa”, ja ohjata nuorta eteenpäin palveluihin, joissa tuen tarpeisiin pystytään todennäköisemmin vastaamaan.

Periaattees olemme matalan kynnyksen perustason nuorten psykososiaalista palvelua, käytännössä kuitenkin nuorten tilanteet ovat haastavampia, että osin meiltä myöskin... paljon lähtee esimerkiksi erikoissairaanhoidon, että se kuvaa nuorten vointia. (H11, mielenterveys- ja päihdetyö)

Lisäksi aineistossa tuotiin esiin palveluohjaus tapauksissa, joissa nuori tarvitsee tukea ammattilaisen itse tarjoaman palvelun lisäksi toisesta palvelusta tai toisen alan ammattilaiselta. Esimerkiksi yksi mielenterveystyön ammattilaisista peilasi vinjetin tilannetta oman työnsä ydinalueeseen toteamalla, että ”meijän tehtävänä tässä ois selkeesti se mielialahoito ja -arviointi”. Hän perusteli nuoren tarvitsevan myös sosiaalihuollon palveluita, koska siellä nuorta olisi mahdollista auttaa arjen ja itsenäistymisen asioissa. Monet kiinnittivät huomiota myös vinjetin taloudelliseen tilanteeseen ja kommentoivat tämän vihjeen perusteella ohjaavansa nuoren sosiaalihuoltoon, mitä selitettiin vaihdellen sekä talousasioiden kuulumisena sosiaalihuoltoon että

puutteellisena omana osaamisena. Haastatteluissa kerrottiin omia näkemyksiä ja työyksikön linjauksia siitä, mitkä asiat kuuluvat itselle hoidettavaksi ja mitkä jonnekin muualle. Osin työnjakoja selittävät ammattilaisten lakisääteiset tehtävät.

Lähes kaikki ammattilaiset mainitsivat, että vinjetin nuori tarvitsee aivan erityisesti konkreettista arjen tukea ja psykososiaalista tukea, mutta harva ammattilaisista (muutamia etsiviä nuorisotyöntekijöitä ja sosiaaliohjaajia lukuun ottamatta) koki pystyvänsä tarjoamaan sen tyyppistä palvelua nuorelle itse varsinkaan kovin suurella taapaaamistiheydellä. Avuksi vinjetin nuoren arjenhallinnan haasteisiin ehdotettiin lähes kaikissa haastatteluissa Kelan Nuotti-valmennusta ja joissakin ostopalveluna hankittavaa ammatillista tukihenkilöä.

Vaikka osa etsivistä nuorisotyöntekijöistä toi esiin keinoja tukea nuorta omassa arjessaan, jotkut halusivat tehdä selvää pesäeroa tukihenkilötoimintaan. Palveluohjausta painottavat puheenvuorot liittyivät harmitukseen siitä, että ajoittain muista palveluista ohjattiin nuoria etsiville nuorisotyöntekijöille nimenomaan saamaan arjen tukea. Osa etsivistä nuorisotyöntekijöistä halusi liittää työnsä keskeisen sisällön ja ammatti-identiteetin pikemminkin palveluohjaukseen kuin arjen tukeen ja irtisanoutua ”tukihenkilön” roolista.

Työntekijä 1: Tärkein tarkoitus on palveluohjaus. Että löydetään se oikea palvelu, jossa hän saa sitä tukipalvelua sen verran, että pärjää ja pystyy elämään hyvin. Et tavallaan se, että se ero tehdään siihen, että me ei olla tukihenkilöitä, joka ehkä monesti ajatellaan, kun tulee niitä ilmoituksia joistakin sosiaalitoimestakin, niin ajatellaan, että no nämähän tukee sitä –

Työntekijä 2: Ja meistä saatetaan puhuukin jopa, et nää on tämmösiä tukihenkilöitä. (H10, etsivä nuorisotyö)

Arjen tuen järjestäminen tarkoitti usein sosiaalityöntekijän tekemää hallintopäättöstä ostopalvelun, esimerkiksi ammatillisen tukihenkilön, hankkimisesta nuorelle. Varsinainen käytännöllinen tuki nuorelle ostettiin ”ulkopuolelta” sen sijaan, että joku jo nuoren kanssa työskentelevistä ammattilaisista olisi pystynyt toteuttamaan palvelua. Monissa sosiaalihuollon ammattilaisten haastatteluissa toistui kuvaus siitä, että hyvinvointialueet hankkivat sosiaalityötä ja sosiaaliohjausta lukuun ottamatta lähes kaikki muut nuorten sosiaalipalvelut ostopalveluina. Joissakin haastatteluissa ostopalveluiden kerrottiin vähentävän sosiaalityöntekijöiden ja -ohjaajien suurta työmäärää, sillä esimerkiksi nuorelle ostettu ammatillinen tukihenkilö pystyi toteuttamaan nuorelle palvelua sen määrän kuussa, kuin oli katsottu tarvittavaksi, ja hoitamaan nuoren asioita yhdessä nuoren kanssa.

Ostopalveluiden käyttöä myös kritisoitiin. Ostettavat ”tuotteet” olivat usein määrääkäsia kertarajattuja paketteja, joita ketjutettiin tuen tarpeen ollessa pidempikesktoista, ja toisaalta nuoren tuen tarpeiden muuttuessa kesken palvelupäätöksen

voimassaolon ei palveluntuottajan kanssa sovittuja käyntimääriä voitu joustavasti muuttaa. Hyvinvointialueen itse tuottamia palveluita pidettiin monissa haastatteluissa joustavampina, laadukkaampina, kustannustehokkaampina ja yhteistyön koettiin olevan niiden kanssa helpompaa.

Työntekijä 1: [M]ikä se nuoren halu ja tahto on [...] ostetaanko me heti alkuun kauheesti tukee sille nuorelle, vaikka me ehkä tiedetään, et se tarvitsee löysyyttä. Et sen takiahan meidän omaohjaus, mä aattelen, että se on meidän etu, et meillä on sitä. Me pystytään paremmin joustamaan, et se ei oo niin rahaan sidottua.

Työntekijä 2: Sepä se. Mä promoon tätä omaa palvelua. Mä oon [2000-luvun alusta] asti tehnyt sossun alan töitä niin kyllä mä vaan oon sitä mieltä, et oma palvelutuotanto on parempaa ja voi olla monessakin tapauksessa kustannustehokkaampaa.

Työntekijä 1: Ja se laatu on vaihtelevaa, se on vaihtelevaa kerta kaikkiaan. (H17, sosiaalityö)

Mielenterveys- ja päihdepalveluissa ostopalveluita käytettiin puuttuvan lääkäriresurssin lisäksi pääasiassa täydentämään hyvinvointialueen itse tuottamien mielenterveys- ja päihdepalveluiden keinovalikoimaa. Mielenterveyspalveluiden työskentely perustuu keskustelukäynteihin ja kaikissa tilanteissa sitä ei nähty riittäväksi keinoksi auttaa nuorta. Ostopalvelut toimivat parhaimmillaan muiden palveluiden lisänä olevina täsmäpalveluina, joiden kautta nuorelle voidaan hankkia juuri hänen tilanteeseensa sopivaa erityistä tukea.

Meillä on ostopalvelut täällä, et niitä voidaan aina käyttää täydentävinä palveluina. Että jos ei oo tämä, mitä me voidaan tarjota, nii onko ostopalveluissa jotakin semmosta. Esimerkiks siellä on tämmösiä toiminnallisia: musiikkiterapiat... Et semmosia mitä me ei täällä pystytä tarjoamaan, niin me aina lähetään mieltä, että onko joku siellä valikossa semmonen, mikä auttas tätä paremmin. (H26, mielenterveys- ja päihde-työ)

On paljon tilanteita, joissa palveluohjauksen keinoin voidaan auttaa nuorta saavuttamaan tarvitsemansa palvelut. Ohjaamojen kaltaiset neuvonta- ja ohjauspisteet itsenäistyville ja työelämään siirtyville ovat nykyisessä palvelujärjestelmässä tarpeellisia, koska nuorelta asiakkaalta ei voida vaatia järjestelmän eri osa-alueiden tunteamista, mitä tarvitaan oikeanlaisen tuen saamiseksi. Ohjaamo-toiminnan vaikutukset syntyvät ennen kaikkea tehostuneen palveluihin ohjauksen ja tästä seuraavien palvelujatkumoiden kautta (Valtakari ym. 2020). Joskus kuitenkin nuorta ohjataan yhdestä ohjauspalvelusta toiseen ohjauspalveluun. Haastatellut Ohjaamojen työntekijät

pohtivat esimerkiksi tarjoavansa vinjetin nuorelle ensisijaisesti etsivän nuorisotyöntekijän tukea, joka voisi puolestaan auttaa nuorta eteenpäin muihin palveluihin.

Aineistossa keskeiseksi määrittyvä palveluohjaus- ja koordinoititehtävä tarkoittaa, että monet ammattilaiset on valjastettu kartoittamaan nuoren kokonaistilannetta ja etsimään tälle sopivaa palvelua. Tämän toimintalogiikan mukaan työ on onnistuneesti tehty, kun nuori on seuraavassa palvelussa. Monen ammattilaisen työskentely nuoren kanssa päättyy, kun nuori on saatettu seuraavalle ammattilaiselle, jonka tehtävänä on jälleen miettiä polkua eteenpäin. Lisäksi palveluissa voi olla epäselvyyksiä siitä, milloin vastuu nuoren asioiden hoitamisesta päättyy: loppuuko työskentely silloin, kun nuoren asiakkuus on alkanut jossakin muualla vai odotetaanko työskentelyn jatkuvan edelleen.

Ohjauspalveluiden kasvavaa tarvetta voi tulkita myös kriittisesti oireena niin sosi-aali- ja terveyspalveluiden kuin Kelan ja TE-palveluiden ongelmista, ja palveluiden tehostamisen vaikutuksista palveluiden käytäntöihin ja laatuun. Kuntaliitto (2022) on kiinnittänyt huomiota nuorten palveluissa toistuviin arviointeihin ja niihin liittyviin esteisiin edetä varsinaisiin palveluihin. Lisäksi eteenpäin ohjaamisen logiikka vaikuttaa vähentävän ammattilaisten toimintamahdollisuuksia pysähtyä työskentelemään nuoren kanssa. Kaikki haastateltavat tunnistivat nopeaan arviointiin liittyvät haasteet ja sen, että tarpeet ilmenevät kokonaisuudessaan nuoren ja ammattilaisen pidemmässä suhteessa. Yksinkertaistettuna voidaan sanoa, että työn fokus on asetettu nuoren siirtämiseen palvelusta toiseen – mikä oli usein työlästä – sen sijaan, että ammattilainen keskittyisi itse nuoren tilanteen tukemiseen.

Aineisto herättää pohtimaan, kuka ehtii tukea nuorta ja antaa jotain muuta kuin ohjausta seuraavaan osoitteeseen. Eteenpäin ohjaamisen korostuessa toiminnan tavoitteena voidaan myös pohtia, tehdäänkö ohjaamista suhdeperustaisen auttamistyön kustannuksella. Mitä enemmän työskennellään sen eteen, että nuoria pyritään siirtämään palvelusta ja hoitoportaalta toiselle, asiakasvolyymit pysyvät isoina, ja sitä vähemmän voidaan tarttua nuoren vaikeuksiin suoraan ja seurata työskentelyn toimivuutta.

4.3 Palveluiden saatavuus, saavutettavuus ja sopivuus

Kuten edellisessä alaluvussa kuvattiin, monen ammattilaisen pääasiallinen tehtävä on saattaa nuori asiakkaaksi muuhun palveluun. Haastatteluaineistossa nuorten palvelupoluissa nousivat esiin ongelmat niiden palveluiden saatavuudessa, saavutettavuudessa ja sopivuudessa, joihin nuoria usein ohjattiin. Aineisto sisältää kuvauksia palvelujärjestelmän aukoista ja puutteista, mikä estää nuorten palvelutarpeisiin vastaamista. Erityisesti mielenterveyspalveluiden saatavuus ja saavutettavuus koettiin ongelmaksi. Monet ammattilaiset kokivat paikkaavansa muiden palveluiden puutteita tai toimimattomuutta, mikä aiheutti turhautumista.

Me kannatellaan, ei me oikein mitään muuta voida tehdä. Yritetään tsemppata, että koita jaksaa, ootetaan ja kysellään perään. Ollaan käyty uudelleen lääkärissä hakee uudelleen [psykiatrian palveluun] aikoja ja lähetteitä ja soitettu virastoihin asioiden hoitamisen perään. (H21, etsivä nuorisotyö)

Palvelujärjestelmässä tunnistettiin aukkokohtia esimerkiksi vinjetin tilanteeseen liittyen. Yksi ammattilaisista kuvaa vinjetin nuorta mielenterveyspalveluiden ”väliinputoajaksi”. Tällä hän viittaa nuoren hankalaan asemaan suhteessa alueensa mielenterveyspalveluiden saavutettavuuteen, koska nuorella ”ei ole opiskelupaikkaa, niin hän ei oo myöskään opiskeluterveydenhuollon listoilla”. Tämä tarkoittaa, että nuoren tilanteesta vastaava hoitotaho löytyy vain terveyskeskuksesta, mutta kaikissa terveyskeskuksissa ei ollut mielenterveyspalveluita saatavilla. Nuorilta on joissakin kaupungeissa rajattu pääsy terveyskeskuksen psykiatrisen sairaanhoitajan vastaanotolle 20-vuotiaaseen saakka, koska nuorten oletetaan kuuluvan joko opiskeluhuollon piiriin tai nuorille kohdennettuihin mielenterveys- ja päihdepalveluihin. Mielenterveys- ja päihdepalveluilla on kuitenkin oma kriteeristönsä asiakkaiden valinnassa (joita luvussa 3.6 kuvataan tarkemmin) ja usein palvelu käynnistetään vasta jonkun muun ensivaiheen hoidon ja muutaman kuukauden odotukseen jälkeen. Erityiset mielenterveyspalveluiden aukkokohtat koskevat siten koulutuksen ja työn ulkopuolella olevia nuoria, joilla ei ole opiskeluhuollon tai työterveyshuollon palvelut käytössä.

[P]itäs olla myöskin sellasii paikkoja, mihin sä voit vaan mennä ja kävellä sisään niitten asioitteesi kanssa. Ja minusta se, mä aattelen, et se pitäs olla terveyskeskuksen yhteydessä, siellä ihan niissä peruspalveluissa, että tällä hetkellähän siellä esimerkiks on psykiatrisia sairaanhoitajia työssä. Mutta tän ikäset nuoret esimerkiks, niin kuin hän on, niin ei kuulu heidän sen palvelun piiriin ollenkaan. (H30, mielenterveys- ja päihdetyö)

Toisella hyvinvointialueella matalan kynnyksen mielenterveystukea oli tarjolla enemmän, mutta saatavuuden ongelmia oli jatkopolkujen järjestämisessä silloin, kun lyhyt keskusteluapu ei ole nuorelle riittävää. Erään mielenterveyspalveluissa toimivan ammattilaisen mukaan ”nuori voi pyöriä tämmösis matalan kynnyksen palveluissa iät ajat, ja siin on valtava ongelma”. Ammattilaisen mukaan nuorille tulisi tarjota nopeasti lyhyttä keskustelutukea, mutta tarvittaessa laajempi arvio ja hoidollisia palveluita toisaalla. Ammattilainen peräänkuulutti tarvetta eriyttää palveluita, koska tehtäviin tarvitaan erilaisilla toimintaperiaatteilla toimivia palveluja: lääkärijohtoisia terveydenhuollon palveluita ja toisaalta nuorilähtöistä, nopeasti saatavilla olevaa keskustelutukea.

Molemmilla hyvinvointialueilla mielenterveyden häiriöiden tutkimusten ja hoitojen puutteet olivat ammattilaisten mukaan huomattava ongelma. Ammatillaiset olivat huolissaan siitä, etteivät nuoret saa tarvitsemiaan palveluita, kuten erikoislääkärin palveluita tai tutkimuksia. Tilanne kuormittaa henkilöstöä, ja sen kerrottiin johtavan jatkuviin neuvotteluihin ja kiistoihin perus- ja erikoistasoisten palveluiden välillä siitä, mihin nuori ”kuuluu”. Ongelmia kerrottiin syntyvän erityisesti silloin, kun perustason palveluihin ohjautui resursseihin ja palveluranteeseen nähden liian vaikeahoitoisia asiakkaita, mutta joiden kohdalla erikoissairaanhoidon kriteerit eivät täyty.

Meillä on huoli siitä, että se nuori ei saa niitä palveluita ja erikoislääkärin palveluita ynnä muita, mitä hän tarvitsee, ja mitä meillä ei oo tarjota. [...] Et me joudutaan koko ajan, palautetaan lähete ja neuvotellaan, et kuuluuko tää tänne vai tuonne, vai minne tää kuuluu. (H26, mielenterveys- ja päihdetyö)

[N]juorisopsykiatria tällä hetkellä ottaa vastaan ne nuoret, jolla on ilmeinen suisidiriski. (H14, mielenterveys- ja päihdetyö)

Ammattilaiset puhuivat myös neuropsykiatristen ominaisuuksien yleisyydestä ja siitä, että niiden tutkimiseen ja hoitoon liittyvät käytännöt laahaavat perässä. Esimerkiksi eräässä nuorille kohdennetussa mielenterveyspalvelussa ei tehdä neuropsykiatrisia tutkimuksia, vaan ne on määritelty muiden palveluiden, kuten opiskeluhuollon, tehtäväksi. Tällöin on riski, ettei mielenterveyspalvelua pidetä nuorelle sopivana tai riittävänä, vaikka muitakaan vaihtoehtoja ei ole nuorelle saatavilla.

[S]e on nämä neurologiset, niin ne on yks iso, todella iso asiakasryhmä. Ja nykyäänhän niitä on ruvettu hirveesti tutkimaan. Ja hirveen monella meidän nuorella varmaan on joku nepsy. [...] Nää on just semmosia, mitkä pitää ottaa huomioon, kun me ruvetaan miettimään niitä hoitoja, et mikä on se oikee paikka, taho ja hoito, [...] et jos tarvii esimerkiksi tutkimusta niitten neuropsykiatristen ongelmien takia, niin tavallaan niitä laajoja tutkimuksia ei ruveta täällä. (H26, mielenterveys- ja päihdetyö)

Paikoitellen palveluiden saatavuuden ongelmissa oli kyse työntekijäpulasta. Tutkimuksen kohdealueilta kerrottiin puuttuvan henkilökuntaa monista eri tehtävistä ja syyksi kuvattiin, että alue tai tehtäväkuva ei ole ammattilaisille vetovoimainen. Ainakin lääkäreitä, psykologeja, sosiaalityöntekijöitä ja mielenterveystyöntekijöitä puuttui ja jotkut ammattilaiset kuvasivat, että joutuvat itse omilla taidoillaan paikkaamaan puuttuvia palveluita. Rekrytointiongelmiensa epäiltiin johtuvan ainakin joissakin tapauksissa työn mielekkyyden puutteesta ja jatkuvuuden ongelmista. Esimerkiksi

terveydenhuollon tehokkuusvaatimusten kerrottiin heikentävän työn mielekkyyttä. Jos lääkäri joutuu suuressa asiakaspaineessa lähinnä tekemään ensikäyntejä, eikä saa seurata työnsä vaikuttavuutta, se syö pitkällä tähtäimellä ammatillista kehittymistä.

[M]ä en muista tarkkaan, mut mä luulen, et heillä on kahdeksan lääkä-rinvirkaa, joista tällä hetkellä, onks se nyt 0,25 on täytetty. Ja sit siel on kaks ostopalvelulääkäreä. [...] Se on ehkä erikoissairaanhoidossa se yks ongelma, et ne ei saa lääkäreitä rekrytoitua, et sulla on vaan ensikäyn-tejä. Eikä mitään semmosta, et sulla ois tuttu nuori, jolta sä saisit kysyä, miten menee. (H14, mielenterveys- ja päihdetyö)

Samanaikaisesti haastatteluissa tuli esiin myönteisiä kehityssuuntia ja sitä, että eri-laisia palveluita on runsaammin tarjolla. Esimerkiksi päihdepalveluita arvioitiin ole-van paremmin saatavilla. Päihdeongelman ei myöskään koettu rajoittavan muiden pal-veluiden käyttömahdollisuuksia kuten aiemmin.

Kyllä voisi sanoa, että meillä on semmoinen valtavan iso tarjotin, jos se nuori vaan on yhtään altis ottamaan apua vastaan, niin kyllä täältä jär-jestelmästä sitä löytyy. (H2, työllisyyspalvelut)

Kyl mun mielestä on ainakin parantunut ne palvelut, mitä joskus on ol-lut. Jos ajatellaan, että joskus päihteiden käyttö on ollut vähän kaikelle este [...] niin ehkä siihen verraten näen kyllä, että ihan erilaisista mah-dollisuuksista tänä päivänä puhutaan. (H20, mielenterveys- ja päihde-työ)

Toisaalta palveluiden valikoiman lisääntyminen ja vaihtoehtojen runsaus nähtiin myös ongelmana. Mitä laajempi on palveluiden valikoima, sitä vaikeampi ammatti-laisten on kokonaisuutta hallita ja nuorten ymmärtää, ja palveluohjaukseen syntyy epätasaisuutta. Ongelmaksi voi muodostua se, että tarjolla olevat palvelut ovat mää-räaikaisia paketteja, kuten kymmenen kerran valmennusta, ryhmätoimintaa tai kes-kustelutukea, jonka loppuessa monet tarvitsevat seuraavan tukimuodon. Pitkäjäntei-syyden sijaan erilaisia aikarajattuja palveluita ketjutetaan, ja pahimmillaan nuori saa joka vaiheessa uuden työntekijän, jolloin työ käynnistyy tavallaan alusta.

Mielenterveyspalveluiden saatavuuden vajeita on ratkottu lyhentämällä hoitoai-koja ja ottamalla käyttöön perustasolle kehitettyjä hoitomalleja. Osa haastatelluista ammattilaisista kritisoi tarjolla olevia palveluita ja nykyisiä kehittämishankkeita, joissa painotetaan ohjattuja omahoitoja ja lyhyitä strukturoituja interventioita. Am-mattilaisen mukaan nämä ”kevyet hoidot” eivät sovi hänen kohtaamalleen nuorten aikuisten kohderyhmälle, jolla on pitkäaikaista mielenterveyden häiriöitä ja paljon

palvelutarpeita. Toisin sanoen järjestelmän tarjoamat mallit ovat epäsopivia osalle nuorista, jotka kärsivät vaikeista, pitkäaikaisista tai moninaisista ongelmista.

[M]ä olin siinä kokouksessa, niin totesin, että mulla ois teille läjä asiakkaita, jotka tarvii palvelua. Mut nyt tän hankkeen kriteerit ja se, mitä ne asiakkaat tarvii, ei kohtaa. Musta tuntuu ihan kamalalta ajatella, et mä pistäsin edes näitä nuoria sinne, et antasin luvan edes ohjata, koska se on ihan kauhee tilanne sille nuorelle, et jos sä oot tosi syvissä vesissä ollut jo monta vuotta, ja sit sulle ruvetaan puhua jostain, et ootsä hengitelly, niin mä en haluu antaa sitä kokemusta. (H15, muu palvelu)

Haastatteluissa kerrottiin yhden ongelman olevan nuorten vaikeus ottaa yhteyttä palveluihin. Nykyjärjestelmässä osa nuorista aikuisista tarvitsee paljonkin palveluohjausta, kannattelua ja tukea palveluihin hakeutumiseen. Jotkut työntekijät kuvasivat nuorten tavoittamisen vaikeutta ja etteivät nuoret tule sovituille tapaamiselle. Toteutumattomat käynnit nostettiin esiin erityisesti työllisyyspalveluiden haasteena. Nuorten tavoittamisen vaikeuksien kerrottiin selittyvän järjestelmälähtöisillä tavoilla olla nuoriin yhteydessä, mikä tarkoitti nuorten reagoivan yhteydenottoihin huonosti. Työntekijöiden kommentteja voi tulkita niin, että osa toteutumattomista käynneistä ei ollut tarkoituksellisia laiminlyöntejä vaan nuorilähtöisten käytäntöjen puutteita. Esimerkiksi tekstiviestien lähettäminen ja soittaminen iltapäiväaikaan aamun sijaan oli havaittu paremmiksi keinoiksi tavoittaa nuoria.

[S]e ei auta, että annetaan nuorelle vaan joku puhelinnumero, et soita tänne, mitä se valitettavasti nykysin on, tai että varaa tästä itsellesi aika sinne ja tuonne. Se ei onnistu. (H27, Ohjaamo)

[S]e on havaittu hyväksi, että jos pystytään niin tekemään, että yritetään soittaa, sitten laitetaan tekstari perään, tämä on se mun asia, täältä mä soitan, niin usein sen jälkeen vastataan. Ja vähän nuorten kohdalla kelloaikakin, että jos aamulla aikaisin yrität soittaa, niin todennäköisesti et saa vastausta, mutta iltapäivällä voi tullakin. (H2, työllisyyspalvelut)

Monissa palveluissa nuorelle tarjotaan ammattilaisen tukea muihin palveluihin hakeutumiseen. Haastatteluissa puhuttiin nuorten vaikeudesta ”tunnistaa omaa palveluverkostoaan” ja ymmärtää, mikä kuuluu kenenkin ammattilaisen vastuualueelle, mikä heijastuu siihen, millaisia asioita nuori ymmärtää tuoda ammattilaisille esiin. Joissakin palveluista nuoren kanssa täytetään hakemukset yhdessä tai soitetaan palveluun yhdessä, sillä nuorilla on monesti haasteita soittaa puhelimella ja saada kerrottua asioitaan täysin omatoimisesti. Ammattilaiset kertoivat lisäksi, että sähköisten palveluiden käyttö on osalle nuorista vaikeaa. Sähköisten palveluiden arveltiin toisaalta

helpottavan joidenkin asiointia ja toimivan hyvänä vaihtoehtona puhelinpalvelulle. Ammattilaisten mukaan myös tapaamispaikalla ja sen pysyvyydellä on iso merkitys nuoren mahdollisuuteen asioida. Suuret sote-keskukset koettiin luotaantyydyttävä ja haastavina nuorille asioida.

[S]itten työntekijä yrittää tavata häntä tuolla hyvinvointikesku[ksessa], niin nuorille se on tosi usein riskitekijä siinä, et se työhuone vaihtuu joka kerta. Että siel ei oo aina samassa tilassa se tapaaminen, vaan se saattaa olla vaikka eri käytävälläkin. Niin ne on nuorille haastavia. Mutta me ollaan myös siihen pyritty tässä Ohjaamalla auttamaan sitä, että he saavat käyttää näitä meidän tiloja niihin tapaamisiin, niin nuorelle se on helppotus, kun tietää, että se on aina tässä samassa tilassa se tapaaminen. (H24, Ohjaamo)

Vaikeuksia tunnistettiin myös perustason terveydenhuollon palveluiden aikana esimerkiksi, kun nuorelle suunnitellaan hoidoksi lyhytpsykoterapiaa, mikä toteutetaan palvelusetelillä. Yksi työntekijä kertoo, ettei nuori saa riittävästi tukea palvelusetelin käyttöön ja nuori jätetään oman onnensa nojaan hoitamaan asiaa. Suunniteltu terapia jää helposti toteutumatta, kun nuoren pitäisi itse hankkia itselleen terapeutti.

Siinä on ehkä ollut terveysasemien kaa se ongelma, et kun heillä ei ihan hirveesti oo tämmöstä tuettua palvelua, ne aika usein totee sille nuorelle: tos on sulle palveluseteli, ja onnee jatsoon. Niin sit tosi monella on se ongelma, ne ei saa otettua yhteyttä, niitä ahdistaa se, mitä mä sanon... [...] sit me ruvetaan sieltä kattoo: nonni, kenelle ruvetaan laittaa näitä, ja sovitaan joko puhelu tai kontrollikäynti, että oliko kukaan yhteydessä, saitsä alkaa sen. Niin tätä tehtiin tosi paljon, kun terveydenhuollossa ei ne järjestä tämmöstä. (H15, muu palvelu)

Myös aikuisten päihdepalvelussa työskentelevä ammattilainen kuvasi, kuinka palvelussa asiointi vaatii paljon taitoja, joita ei kaikilla vielä ole. Palveluiden käytännöt olivat paikoitellen nuorille vaikeita, eikä ohjausta ja tukea ollut riittävästi palveluissa saatavilla tai se oli muutettu sähköiseksi, minkä vuoksi on ymmärrettävästi syntynyt tilaus palveluiden ulkopuoliseen ohjaus- ja tukityöhön.

Se onnistuminen niin sanotusti tässä aikuisten puolella tuottaa tosi monelle haasteita. Että kun on ollut niin tiiviin avun ja tuen piirissä, ja sitten kun pitäis itsenäisesti toimia ja huolehtia niinkin vaativasta hoidosta, tuo siihen omat pulmansa kyllä. Et on paljon sellasta toiminnanohjauksen vaikeutta ja ei ehkä ihan asetu tälläisiin palveluihin niin helposti. [...]

Että halua ja tahtoo on, mut ei sit ihan sellasia taitoja, mitä se vaatis.
(H20, mielenterveys- ja päihdetyö)

Järjestelmässä tulee esiin epäsuhtaisuus erilaisten palveluiden välillä. Toisaalla nuoria yritetään ”löytää” ja ”tavoittaa” sekä ohjata saavuttamaan tarvitsemiaan palveluita, mutta siitä huolimatta nuori joutuu odottamaan kuukausia, eikä aina sittenkään pääse palveluun, johon hänet on yritetty ohjata. Syntyy kuva, että koska palveluista itsestään on karsittu elementtejä niiden saavuttamiseksi – kuten sähköistetty perinteistä asiakaspalvelua tai supistettu työntekijöiden ohjaukseen ja neuvontaan käytettäviä aikaresursseja – on syntynyt kokonaan uusia palveluita (esim. Ohjaamot) ja joidenkin ammattiryhmien toimenkuva on painottunut uudella tavalla (esim. etsivät nuorisotyöntekijät) sitä varten, että muita palveluita onnistutaan käyttämään.

[M]eil on aina siellä marginaalin sisällä niitä marginaaleja, jotka tippuu palveluista, et meillä pitäis olla... tätäkin mä olen yrittänyt tuoda esille ja saada, et meillä ois yks päivä viikossa vaikka, et meille voi kuka tahansa tulla asioittensa kanssa, ja meillä ois joku työntekijä, joka auttaa niissä asioissa. Tämmöstä ihan perinteistä walk-in, tule sisään, ei tarvii varata, ei tarvii mitään, tuu tänne niin hoidetaan sun asiat. Et sillon ne nuoret, jotka tippuu näistä meidän palveluista, et heillä ois mahdollisuus, et maanantaisin ovi on auki, mä voin mennä sinne, siellä mua jeesataan, autetaan. (H17, sosiaalityö)

Eri palveluista saatu apu muiden palveluiden saavuttamiseksi ei yksin riitä, jos riittävää panostusta ei suunnata niihin palveluihin, minne nuorta yritetään saattaa. Osa ammattilaisista toi esiin, että kynnyksiä pitäisi pyrkiä madaltamaan peruspalveluissa itsessään sekä luoda mahdollisuuksia joustavuudelle ja kiinnipitäville käytännöille palveluiden sisällä.

4.4 Palveluiden yhteensovittaminen

Monialaista yhteistyötä sosiaali- ja terveydenhuollossa on tarkasteltu viime vuosina melko paljon työntekijä- ja organisaatiotasolla. Monialaisen yhteistyön onnistumisen ehtoiksi on tunnistettu muun muassa positiivinen suhtautuminen yhteistyöhön, avoin keskusteluilmapiiri, jaettu ymmärrys työskentelyn päämääristä, tietämys muiden työstä ja arvostus sitä kohtaan sekä riittävä aika yhteistyön tekemiselle (esim. Hujala ym. 2019). Monialaisen yhteistyön haasteiksi on kuvattu erilaisia työorientaatioita, tietoperustoja ja toimintakulttuureja, eroavia käsityksiä työnjaoista ja omasta työstä suhteessa muiden työhön sekä lainsäädännön asettamia erilaisia vaatimuksia työlle (esim. Mönkkönen & Kekoni 2020).

Myös tämän tutkimuksen aineistossa edellä kuvattuja tekijöitä tunnistettiin yhteistyötä edistäviksi tai haittaaviksi tekijöiksi. Haastatteluissa selvitettiin vinjetin avulla, mitä muita palveluita kuin omaansa työntekijä ajattelisi tarpeelliseksi vinjetin nuorelle sekä keiden kanssa ammattilainen tekisi yhteistyötä. Kaikki haastateltavat kertoivat ehdottavansa tai hakevansa nuorelle lisätukea muistakin palveluista omansa lisäksi. Osa ammattilaisista luonnehti monialaista yhteistyötä toimivaksi ja toisaalla sitä pidettiin olemattomana tai hyvin vaikeana toteuttaa. Aineisto viittaa siihen, että pienemmissä kunnissa verkostot ovat tiiviit ja yhteistyö on mutkatonta, kun taas isommissa kaupungeissa muita ammattilaisia ei tunneta, mikä estää yhteistyötä. Toisaalta pienissä maaseutumaisissa kunnissa ongelmana oli, ettei monialaista yhteistyötä voinut tehdä, koska tietyt yhteistyötahot puuttuivat kokonaan. Joissakin haastatteluissa kerrottiin, että yhteistyötä tehtiin paikoitellen vähän, koska yhteisille tapaamisille ja monialaisille yhteistyölle ei ollut aikaa. Lisäksi puutteelliset tiedot nuoren ympärillä toimivista ammattilaisista, ammattilaisten jatkuva vaihtuminen tai tavoittamisen ongelmat ja konkreettisten yhteystietojen vajeet mainittiin yleisinä esteinä yhteistyölle.

Ainakin selvitettäis sitä, kuka olisi se sosiaaliohjaaja tai kuka olisi se sosiaalityöntekijä... eli autettais sitä nuorta löytämään se palvelu tai saamaan sinne ajanvaraus. Mutta sitten se, että pitäisikö se sosiaalityö tänne yhteyttä, niin ei varmaan kovin aktiivisesti. (H1, muu palvelu)

Se on aina tuo suora puhelinyhteys ja yhteistä palaveriaikaa [...] Et se on hirveen nopeeta, että pystyy saada yhteyden ihmisiin ja pystyy järjestämään palaverit. On ollut mutkatonta. (H38, työpaja)

Nuorten aikuisten sosiaalityössä ja jälkihuollossa verkostot olivat laajat ja tapauskohtaiset. Sosiaalityön roolia kuvattiin verkostojen kasaajana ja palveluiden koordinoijana, joten yhteistyökumppaneita olivat potentiaalisesti kaikki nuoren elämään kuuluvat ammattilaiset niin hyvinvointialueelta, kunnista, järjestöistä kuin yksityiseltä sektorilta. Haastateltavat mainitsivat esimerkiksi yhteistyön työllisyyspalveluiden ja mielenterveys- ja päihdepalveluiden kanssa olevan tavallista. Mielenterveys-työn ammattilaiset puolestaan mainitsevat haastatteluissa keskeisiksi yhteistyökumppaneikseen vanhempien lisäksi lastensuojelun, nuorten aikuisten sosiaalityön ja koulun. Monet pohtivat hakevansa nuorelle kotiin vietävää tukea sekä tukea koulunkäyntiin sosiaalihuollosta tai Kelan Nuotti-valmennuksesta ja vapaa-aikaan erityisesti nuorisopalveluista. Etsivät nuorisotyöntekijät kulkivat nuoren rinnalla niissä palveluissa, joita nuori tarvitsi tuekseen ja joihin olisi valmis etenemään. Tärkeimpiä etsivien nuorisotyöntekijöiden yhteistyökumppaneita olivat Ohjaamot, työpajat ja esimerkiksi opilaitokset, joiden kanssa yhteisiä toimintamalleja oli kehitetty yksilökohtaista yhteistyötä laajemmin. Työpajan työntekijöiden mainitsemiin sidosryhmiin kuuluivat työllisyyspalvelut ja sosiaalityö. Ohjaamojen ja nuorten työllisyyspalveluiden

yhteistyökumppanit koostuivat paikallisesta Ohjaamo-verkostosta eli Ohjaamon sisälle rakennetuista palveluista (ks. tarkemmin luvut 3.1 ja 3.2).

Haastatteluja voi tulkita myös siten, että verkostoyhteistyö on niin itsestään selvä osa jokaisen ammattilaisen työtä, ettei kaikkia yhteistyömuotoja edes tunnisteta yhteistyöksi. Yhteistyön käytännöt vaihtelevat asiakkaalle tiedon antamisesta tai toisen palvelun ”markkinoinnista” toiseen palveluun ohjaamiseen ja jalkautumiseen yhteisiin verkostopalavereihin. Paikoitellen tulee kuitenkin vaikutelma, että ”yhteistyötä” luonnehtii pikemminkin ilmoitukset sähköisiin järjestelmiin kuin että ammattilaiset olisivat suorassa vuorovaikutuksessa keskenään. Toisaalta toisen ammattilaisen konsultointi tai epävirallisempi neuvojen kysyminen moniammatillisessa työryhmässä olivat tyypillisiä ja tärkeitä yhteistyön muotoja, vaikka eivät aina nuorelle suoraan näkyviä.

Paikoitellen yhteistyötä kuvattiin melko vähäiseksi tilanteissa, jossa siitä voisi olla merkittävää etua nuorelle. Toisen hyvinvointialueen haastatteluissa esimerkiksi kuvattiin, kuinka työpajoilla tehdään yhteistyötä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa vain vähän. Näin oli siitä huomatta, että nuorilla kerrottiin esiintyvän merkittäviä mielen-terveyden haasteita sekä puutteita opiskelu- ja työkyvyssä. Työpajalla nuorta nähdään päivittäisessä arjessa, jolloin työpajojen ammattilaisilla olisi hyvä mahdollisuus tunnistaa nuoren haasteita ja toimia niiden sanoittajana muiden ammattilaisten suuntaan. Alueellista vaihtelua ilmeni siinä, kuinka paljon suoraa yhteistyötä muiden palveluiden kanssa esimerkiksi yhteistyöpalaverien muodossa oli.

Yks mikä on kätevää, että voidaan koota se MOTI-tiimi. Elikkä se on useitten palveluntarjoojien ja ammattilaisten tiimi, et nuori saa itse valita, et ketä sinne tulee. Esimerkiks siellä vois olla palvelukoordinaattori, etsivä nuorisotyö, lääkäri, sairaanhoitaja, työllistymispalveluilta, tai ihan kuka vaan. Ja että nähdään kaikki saman pöydän äärellä ja mietitään yhdessä kattavasti se nuoren tarve ja et mitä se halua. (H24, Ohjaamo)

Yhteistyön tavoilla voidaan ajatella olevan iso merkitys siinä, miten nuori tulee kohdatuksi palveluissa ja millä tavoin hän on osallisena omiin asioihinsa. Ammattilaiset kertoivat suosivansa usein yksilötyöskentelyä isompien monialaisten tiimien sijaan, koska se on nuorilähtöisempää. Ammattilaisten keskinäistä yhteistyötä tai tietojen vaihtoa ei nähty kaikissa tilanteissa olennaisena, mitä monet perustelivat sillä, että haluavat ensisijaisesti kuulla nuorelta häntä koskevia tietoja, eivätkä niinkään toiselta ammattilaiselta. Kääntöpuolena on se, että eri ammattilaiset arvioivat nuoren tilannetta aina uudestaan ja nuoren vastuulle jää kertoa olennaiset asiat elämäntilanteestaan ja aiemmista palveluistaan työntekijälle.

Yhteistyön rakentaminen nuoren kanssa kahdenvälisessä suhteessa koettiin tärkeämpänä kuin käynnistää työskentely monialaisessa yhteistyöpalaverissa useampien ammattilaisten ja nuoren kesken. Kahdenvälisyys nähtiin tärkeäksi luottamuksellisen

suhteen muodostamisen kannalta ja jotta työskentelyn lähtökohtana on nuoren omat tavoitteet. Viralliset palaverit, etenkin isot verkostopalaverit, saattavat olla jännittäviä tai jäykkiä, ja nuoren on vaikeampi tuoda omia ajatuksiaan esille näissä tilanteissa. Ammatillaiset pohtivat, että usean ammatillaisen ollessa mukana, nuori jää helpommin ”alakynteen” ja tilanteet ovat nuorille ahdistavia. Osin näistä syistä suoraa yhteistyötä ja yhteisiä suunnitelmia nuoren asioissa tehtiin paikoitellen vähän.

Kyllä mä väitän, että välillä aloituspalaverit ja muut, et jos nuorella saattaa olla siinä tilanteessa joku kymmenen työntekijää plus vanhemmat ympärillä ja sit se nuori, et no mikä se sun mielipide, kaikki alkaa hirveesti kattoo silmiin ja sit se nuori on siel tälleen ”joo, ihan sama”. (H17, sosiaalityö)

Nuoria yleensäkin ahdistaa se, et jos on liian paljon työntekijöitä, niin se on hyvä, et on se yks työntekijä, joka pysyy kärryillä ja sit pystytään menemään työparina mukaan siihen nuoren tukena ja myös sen toisen työntekijän tukena. (H24, Ohjaamo)

Yleensä palveluiden yhteensovittamista ja tietojen vaihtoa tarvittiin silloin, jos nuorella oli merkittäviä vaikeuksia asioida palveluissa tai saada omaan tilanteeseen liittyviä tarpeellisia asioita tuotua esiin. Tällöin lähityöntekijän aktiivisempi ohjaus koettiin tarpeellisena, jotta työntekijä voi toimia nuoren ”äänitorvena” ja ”tulkkina” tai auttaa yhteydenotoissa muihin palveluihin, mikäli se ei nuorelta itsenäisesti onnistu. Esimerkiksi etsivät nuorisotyöntekijät suosivat asetelmia, joissa he lähtevät nuoren mukaan tapaamaan toisen alan ammattilaista. Etsivistä nuorisotyöntekijöistä suuri osa kertoi, että nuoren kanssa pystyttiin käymään tutustumassa muissa palveluissa ja nuorta voitiin lähteä saattamaan toiseen palveluun. Etsivät nuorisotyöntekijät pitivät palveluihin saattamista tärkeänä yhteistyön muotona, jotta hän saa autettua nuorta palvelun kannalta olennaisten asioiden esiintuonnissa.

Ohjaamoä käytettiin joillakin alueilla monialaisten palaverien järjestämiseen ja nuorten asioiden hoitamisen tehostamiseen. Yksi työntekijä kertoi haastattelussa esimerkin nuoresta, joka sai Ohjaamon kautta ”kaikki asiat hoidettua kerralla” ja ilman erillisiä tapaamisia eri ammattilaisten kanssa. Tässä asioiden hoitaminen viittaa oleettavasti sellaisiin konkreettisiin tuen tarpeisiin, jotka liittyvät tukemiseen ns. viranomaisasioinnissa – ehkäpä tarvittavien hakemuksien ja asiakirjojen täyttämiseen jonkin palvelun tai etuuden saamiseksi. Ohjaamo vaikuttaakin olevan hyvä paikka viranomaisasioinnissa tukemiseen ja viranomaispalveluiden yhteensovittamiseen. Monet nuorten asiat kuitenkin vaativat pidempiaikaista työskentelyä eikä esimerkiksi mielenterveysongelmia, koulunkäynnin vaikeuksia tai yksinäisyyttä voida hoitaa kertaisumalta kuntoon. Monialaisen yhteistyön lisääminen tai kehittäminen vaatii siten

tarkempaa ymmärrystä siitä, keiden tulisi toimia yhteistyössä, missä tilanteissa ja millä tavoin.

Monet ammattilaiset korostivat, ettei nuoren ympärillä olevien ammattilaisten määrä korvaa tuen laatua, ja että yksi laadukas, pitkäaikainen suhde voi olla parempi kuin monta lyhyttä. Esimerkiksi eräs ammattilainen oli huolissaan nivelvaiheista, joissa usein nuoren ympäriltä vaihtuu kaikki ammattilaiskontaktit, ja hänen mukaansa palveluissa tulisi satsata pysyviin ”tukihenkilöihin ja rinnalla kulkijoihin”. Hän korosti luottamuksellisen ja pitkäjänteisen tuen merkitystä, jossa nuoren rinnalla kuljetaan, etsitään mielenkiinnon kohteita, vahvistetaan itsetuntoa ja kuuluvuutta johonkin harrastusten tai muun mielekkään tekemisen kautta. Tämä onnistuu vain luottamuksellisessa suhteessa, jossa työntekijä tuntee nuoren.

Mua huolettaa se, että kun näitten nuorten elämässä voi olla vaikka kuinka monta eri ohjaajaa, hoitajaa, valmentajaa, mitä tahansa, mut kun se määrä ei korvaa sitä laatua ja et ois jollain kokonaisvastuu siinä ja luottamuksellinen suhde. Niin joskus voidaan pärjätä paljon pienemmäläkin, kun siellä ois se joku, joka pysyis. [...] Enemmän sellasia, jotka pystyy olemaan nuorten kanssa siitä teini-ikästä sinne mieluiten siis vaikka kahteenkymmppiin asti. Kulkemaan pitkään rinnalla, olemaan niitä tukihenkilöitä, mitkä lähtee eri paikkoihin, etsii mielenkiinnon kohteita, vahvistamaan ja tuottamaan semmosta... lisäämään itsetuntoa. Ja myös kuuluvuutta jonnekin. Että myös se, että auttaa löytämään harrastuksia tai muuta sellasta, et missä on mielekästä tekemistä ja kuuluu jonnekin. (H18, muu palvelu)

Toisaalta haastatteluissa tuotiin esiin, ettei kenenkään ammattilaisen ole mahdollista toimia roolissa, jossa hänen vastuullaan olisi kaikki nuoren asiat. Ala- ja palvelukohtaiset erot, vastuut ja lainsäädäntö esimerkiksi sosiaalityöntekijän, lääkärin ja työllisyyspalveluiden viranhaltijoiden välillä ovat sanomattakin selviä, eikä toinen ammattilainen voi paikata toisen työtä.

Hyvin harvoin löytyy työntekijää, joka olisi vastuussa koko paletista. Johtuen siitä, että kaikki lähestyy nuorta omasta lainsäädännöstään käsin, jotka asettaa omat velvoitteensa ja velvollisuutensa, eikä oikein voi olla ketään, joka ottaa muiden prosesseista koppia. (H1, muu palvelu)

Monien sektoreiden sisällä, kuten toisen mukana olevan hyvinvointialueen sosiaalihuollossa, pyrittiin noudattamaan yhden työntekijän mallia. Tämä tarkoittaa sitä, että nuoren asiakkuus on vain yhdessä sosiaalityön yksikössä kerrallaan. Yhden työntekijän periaate kerrottiin haastatteluissa osin hyväksi, mutta siihen liittyi myös ongelmia. Ammattilaiset kuvasivat melko tavalliseksi tilannetta, jossa nuorten aikuisten

sosiaalityöhön tulee yhteydenotto, jonka jälkeen asiakas siirretään toiseen yksikköön – esimerkiksi vammainen nuori siirretään vammaissosiaalityön yksikköön tai mahanmuuttajanuori kotouttavan sosiaalityön yksikköön. Eräässä haastattelussa tuotiin esiin, että mikäli nuorella aikuisella on sosiaalityön asiakkuus ja hänellä on lapsi, voi lapsen olla vaikeampaa päästä tarvittaessa lastensuojelun asiakkaaksi. Aikuisen asiakkuus yhdessä yksikössä toimi siis perusteena sille, ettei sosiaalityön työskentelyä helposti aloiteta toisaalla.

Aika paljon on alaikäisiä lapsia meidän asiakkailla, ja on se yhden työntekijän periaate, se on hyvä mutta ehkä [...] välillä on vähän sillä tavalla, et vois olla lastensuojelun keissi, mut sit se on meillä ja meillä ei ois oikeestaan siihen lapseen liittyen minkäänäköstä valtaa. Joskus tuntus siltä, että mitenköhän tää vanhemmuus onnistuu ja tehdään ilmoituksia, lastensuojeluilmoituksia, mut ei niille sit välttämättä oikein tapahdu mitään, kun ajatellaan, et kun kerran aikuisella on työntekijä, niin kyllähän se siellä jotenkin suttaantuu se asia. (H12, sosiaalityö)

Toisaalta haastatteluissa kerrottiin myös toisen suuntaisia esimerkkejä tilanteista, joissa hankaluuksia aiheuttaa yhtäaikaisten palveluiden koordinoimattomuus. Nuorten aikuisten tilanteet ovat monisyisiä ja useita yhtäaikaista asiakasprosesseja voi olla käynnissä perheen sisällä, jolloin ongelmaksi voi muodostua se, ettei eri perheenjäsenten palveluista ole kokonaiskuvaa.

[Hyvinvointialueen] sisällä mä oon kokenut nyt jo, et voi vitsit blääh, miks tää menee näin. Että mulla on yks perhe missä mulla on äiti, äidille on ostettu [yksityiseltä] tukityö, sit perheessä on iskä, jolla on mun kollega sossuna jälkihuollossa. [...] Tuli ilmi, et näillä on alkamassa joku perhetyö, jostakin yksiköstä on menossa sossu ja jotain perhetyöntekijöitä. Mä yritän kysyy, et onks nää lastensuojelusta, onks nää perhesosiaalityöstä, ei se nuori oikein osannut sanoo, eikä tukihenkilökään. [...] Kukaan ei kysellyt multa tai siltä mun kollegalta, et tällä äiskällä näyttää olevan jälkihuolto, et tehdäänkö jotain yhteistyötä, tällä on tukihenkilö, mitä tehdään, kuka tekee mitäkin. (H17, sosiaalityö)

Mikäli joillakin sektoreilla nähdään, ettei nuorella pidä olla useampaa yhtäaikaista työntekijää, se voi aiheuttaa hankausta yhteistyöhön. Haastatteluissa pohdittiin, että isot asiakasmäärät ja palveluiden keskittämiset tuottavat ristiriitoja eri palveluiden välille ja aiheuttavat ”taistelua asiakkuuskriteereistä”. Useimmat haastatellut työntekijät toivat esiin kokemustaan, että muut ammattilaiset teettävät omia töitään heillä resursien puutteen vuoksi. Yksi ongelma-alueista koski sosiaalihuollon ja nuorisotyön

välisiä tonttia. Etsivät nuorisotyöntekijät kokivat, että heille valuu työtä, joka heidän mukaansa kuuluisi sosiaalihuoltoon.

[S]osiaalitoimesta tulee, aikuissosiaalityöstä semmosia nuoria, kun heillä ei oo itsellä aikaa hoitaa. Ja sit etsivässä nuorisotyössä mietitään, että onko tää meidän kuitenkaan, että kun tää ois ehkä nuori, joka me ohjattas oikeesti sosiaalitoimeen. Mut sieltä tuleekin meille ilmoitus niistä nuorista sen takia, kun ne ei kerkee hoitamaan. (H10, etsivä nuorisotyö)

Samanaikaisesti sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat kertoivat nuorten oikeuksia poljettavan tilanteissa, joissa esimerkiksi jälkihuollon asiakkuudessa olevia nuoria koitetaan rajata kaikille nuorille tarkoitetuista palveluista, tässä tapauksessa kunnan nuorisotyöstä, jälkihuollon asiakkuuden perusteella. Toisin sanoen asiakkuus on ollut tulla esteeksi nuorisotyön palveluihin pääsyyllä, vaikka jälkihuolto-oikeus ei ole peruste heikentää nuoren pääsyä muihin palveluihin.

Törmätään siihen edelleenkin, et moni meidän jälkihuoltonuori [...], heille ei suoda samanlaisii palveluita kun [muille] nuorille, koska aina sanotaan, että kun sulla on toi jälkihuolto. [...] Me joudutaan vääntää vieläkin, et se ei tarkota, et hän on jälkihuollossa, et me tarjotaan hänelle päivätekeminen, kaikki, et he on nuorii. Ja heillä on oikeus tulla nuorten palveluihin, vaikka heillä ois mikä. (H17, sosiaalityö)

Sosiaalihuollon haastatteluissa puhuttiin ristiriidoista niin eri palvelutehtävien kuin myös kuntien välillä (ennen hyvinvointialueuudistusta). Esimerkiksi jälkihuollon palveluiden ja vammaispalveluiden yhdistämisen ongelmista puhuivat kummankin hyvinvointialueen sosiaalihuollon ammattilaiset. Ammattilaiset toivat esiin tilanteen, jossa nuorelle asiakkaalle olisi periaatteessa mahdollista järjestää hänen tarvitsemansa palvelu kumman tahansa, joko jälkihuollon tai vammaissosiaalityön, kautta. Tällöin ei ollut itsestään selvää, kumpaako palvelutehtävää sääntelevää erityislakia on ensisijaista soveltaa ja kummanko kautta asiakas saa hänelle sopivimmat palvelut. Asiakkaalla voi olla palveluita yhtä aikaa kummankin lain perusteella, mutta esimerkiksi asumispalveluiden järjestämis- ja kustannusvastuu koettiin vaikeaksi neuvotella.

Käytännössä koko ajan on sitä kissanhännän vetoa, et kumpi maksaa. Mulla on tällä hetkellä yks nuori, joka on kehitysvammainen, ja on tais-teltu vammaispalveluitten kanssa siitä, että kun hän asuu siis asumisyksikössä, että kuka maksaa sen asumisen, koska se vammaisuus ei tule häneltä häviämään silloin, kun hän täyttää 25. Mut hyvin helposti se

tulee sit sinne jälkihuollon maksettavaksi, valitettavasti. Se on haastava yhdistelmä. (H33, sosiaalityö)

Myös entisistä kuntien välisistä maksukiistoista keskusteltiin, mitkä tällä hetkellä voivat näyttäytyä hyvinvointialueiden välisinä kiistoina. Nuori voi asua eri paikkakunnalla, missä hänen jälkihuolto-oikeutensa on syntynyt. Tämä tarkoittaa sitä, että asiakas käyttää palveluita asuinpaikkakunnallaan, mutta jälkihuollon kustannusvastuu on tavallisimmin sillä hyvinvointialueella, jossa sijaishuollon järjestämisen tarve on syntynyt. Alueiden sosiaalityöntekijöiden keskinäinen yhteistyö nuoren asioissa on tärkeää. Haastateltavien mukaan näissä tilanteissa tulee kuitenkin herkästi kiistaa siitä, millaisia palveluita nuorelle voidaan tarjota ja missä.

[J]os nuori asu toisella paikkakunnalla kuin missä se jälkihuolto-oikeus on ja tartti vaikka päihdepalveluita [...] niin sit tuli hirveen vääntö näitten kuntien välille siitä, että mihin laitokseen me laitetaan tää ja ettekä laita teidän laitoksiin, jos meitä laskutatte, vaan meillä on nää ja nää sopparit ja se oli hirveen show. Ja sitä oli aina, että herra mun vereni, kun yhdenkin kerran yhden asiakkaan sais kuntoutukseen, kun niitä oli ziljoona suurin piirtein ja kukaan ei halunnu lähtee, kun ne pämpäs elämänsä. Niin sen kerran, kun joku halua lähtee, niin voidaanko pliiis tehdä yhteistyötä. Ja ei missään nimessä sillai, et se näkyis asiakkaan suuntaan se saakelin sota, mitä silloiset kunnat kävi keskenään tässä. (H17, sosiaalityö)

Haastatteluaineistosta käy ilmi, että ammattilaisten mielikuvat muista palveluista, toisten ammattilaisten työstä ja resursseista arjessa voivat erota tosallisesta tilanteesta. Esimerkiksi sosiaalihuollossa puhuttiin siitä, että toisinaan nuoren asioissa työskentelevillä yhteistyökumppaneilla on odotuksia siitä, että nuori saa ikään kuin automaattisesti sosiaalityöstä taloudellista tukea taloudellisiin ongelmiin. Kun palvelun tai etuuden myöntämisperusteet eivät täyttyneet eikä sosiaalihuollossa toimittu yhteistyökumppaneiden olettamalla tavalla, se saattoi johtaa ristiriitoihin yhteistyössä.

Haasteet ehkä tai (naurahtaa) mistä on tullut haasteita noissa tilanteissa, on verkostot. Että verkosto on olettanut tai odottanut, että meidän pitäis vaan maksaa jotkut laskut, tai tehdä maksusitoomus johonki lääkkeisiin nuorelle, kun nuorella ei oo rahaa, mutta me ei olla nähty sitä tarkoituksemukaisena ja niistä on tullut enemmänki semmosia ristiriitoja. (H32, sosiaalityö)

Osin virheellisetkin mielikuvat toisten työstä koskivat erityisesti isoilla alueilla työskenteleviä, missä palveluita oli runsaasti, eivätkä ammattilaiset tunteneet

yhteistyökumppaneitaan tarkemmin. Tietoisuuden kasvattaminen toisten työstä ja tarjolla olevista palveluista alueella koettiin tärkeäksi keinoksi parantaa yhteistyötä: ”se yhteistyö on niin hyvää, kuin tietoisuus toisest yksiköst on”. Esimerkiksi oman toiminnan esittely verkostoissa ja palvelun infopäivät nimettiin tärkeiksi tavoiksi lisätä tietoisuutta.

Osa yhteistyöstä oli siten asiakastyön ulkopuolella tapahtuvaa yleisempää verkostotyötä ja tietojen vaihtoa paikallisesti. Yhteistyöverkostojen ylläpitoon suhtauduttiin osassa haastatteluita kriittisesti. Yhdessä haastattelussa ammattilaiset kertoivat kokemuksistaan, että yhteistyöverkostoissa ja yleisissä palavereissa tulee herkästi ristiriitoja eri palveluyksiköiden välillä. Työntekijöiden mukaan yhteisistä toimintatavoista esimerkiksi yhteydenpidon ja asiakkaiden siirron suhteen on vaikea päästä yhteisymmärrykseen. Tästä huolimatta yksilötasolla tapahtuva yhteistyö nähtiin toimivana, eikä ristiriitoja työntekijöiden kesken esiintynyt.

Työntekijä 1: Et sit näissä isoissa yhteistyöverkostoissa, niin niissä tulee enemmän ongelmia ja sanomista ja hankaluuksia [...] Jotenkin siellä tuntuu aina nousevan esille haasteita ja ongelmia siinä, et missä asioissa ollaan yhteydessä ja mitä sitten tehdään ja jotenkin ne ei tunnu osuvan yhteen. Mut sit oikeesti kun sä olet yhteydessä johonkin työntekijään siinä palvelussa, niin asiat sujuu ihan hyvin. Et tosi harvoin mulla on ongelmia kenenkään yhteistyökumppaneiden kanssa, mutta siitä huolimatta näissä eri yhteistyöpalavereissa aina nousee esille jotain kummallista hankaluutta.

Työntekijä 2: Niin no se kulttuuri on vähän semmonen, et ajatellaan, et toiset työntää omia töitään meille tai tämmöstä, niin sit siinä on aina vähän skismaa, mut sit kun yksittäiset työntekijät tekee keskenään, niin siinä on luottamussuhde, että tässä ollaan nyt ihan oikeella asialla. (H12, sosiaalityö)

Ammattilaiset kokivat usein asiakaskohtaisen monialaisen yhteistyön mielekkäämmäksi kuin laajemmat verkostot. Esimerkiksi kuntien nuorisolain mukaiset nuorten ohjaus- ja palveluverkostot ja kokemukset niiden hyödyllisyydestä vaihtelivat ammattilaisten puheissa: joissakin kunnissa koettiin, että verkostossa onnistutaan jakamaan ajankohtaista tietoa palveluista ja toimimaan yhteistuumin alueen nuorten tarpeiden pohjalta, kun taas toisaalla verkostoa kuvattiin lähinnä ammattilaisten mukavana muttei tavoitteellisena kokoontumisena pari kertaa vuodessa. Osa työntekijöistä kritisoi alueensa ohjaus- ja palveluverkostoa ”isojen kihojen konklaaviksi”, johon pääsevät mukaan vain palveluiden johtajat. Joillakin alueilla nuorten kanssa toimivat ammattilaiset, erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijät tai esihenkilöt, eivät tienneet nuorten ohjaus- ja palveluverkoston olemassaolosta tai kokeneet sen liittyvän omaan työhön.

5 Hyvinvointialueille siirtymisen vaikutukset työhön

Ammattilaisten kokemukset hyvinvointialueuudistuksesta olivat vaihtelevia. Haastatteluissa siirtymästä puhuttiin useimmiten joko neutraalisti tai sen aiheuttamaa stressiä ja huolta korostaen. Stressipuhetta esiintyi erityisesti kunnista hyvinvointialueille siirtyneiden sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten haastatteluissa. Ammatillaiset kokivat, että siirtymä hyvinvointialueelle oli alkuvuonna tarkoittanut heidän työyksikössään kuormittumista ja kaaosta. Osa heistä koki uudistuksen tuottaneen pääosin negatiivisia muutoksia työhön. Joissakin haastatteluissa esiintyi toiveikkuutta eli uudistuksen ajateltiin tuovan parannuksia palveluihin tulevaisuudessa. Useimmissa haastatteluissa erilaisia puhetapoja esiintyi rinnakkain, mutta niiden painotuksissa oli eroja ammattikunnittain, työyksiköittäin ja alueittain. Toisin sanoen muutokset vaikuttivat eri tavoin eri palveluihin. Kahdella hyvinvointialueella oltiin myös eri vaiheissa uudistuksen kanssa: toisaalla yhteisiä suunnitelmia oltiin vasta käynnistelmässä, kun toisaalla monia uudistuksia oli jo toteutettu.

Haastateltavien joukossa oli ammatillaisia, joille hyvinvointialueelle siirtyminen oli merkittävä muutos oman työn sisällön ja rakenteiden kannalta, ja he luonnehtivat siirtymän muuttaneen oikeastaan ihan kaikkea. Suurin muutos oli tapahtunut heillä, joiden toimintaympäristö tai organisaatiopaikka oli muuttunut siirtymän myötä. Näiden ammattilaisten haastatteluissa oli ominaista se, että muutos koettiin kielteisenä tai kaoottisena, ja ammatillaiset arvelivat muutoksen tuovan tullessaan heikennyksiä. Ammatillaiset toivat esiin kokemuksiaan epäselvyyksistä ja tiedonpuutteista hyvinvointialueella, esihenkilömuutoksia ja johtamisen pulmia, kokemuksia vähäisistä vaihtamismahdollisuuksista sekä huolia työyhteisön kuormittumisesta. Kokemukset muutoksen haitoista heijastivat myös laajemman mittakaavan stressiä omista työoloista, mikä kertoo sosiaali- ja terveydenhuollon pitkäaikaisista ongelmista, kuten heikosta työhyvinvoinnista, riittämättömistä resursseista, työntekijäpulasta ja työntekijöiden vaihtuvuudesta. Siirtymän aiheuttama stressi vaikutti kärjistävän ammatillaisen kuormittumista.

Mä oon esimiestasolla, niin on ollut erittäin, erittäin kuormittavaa, erittäin vaikeaa, oon tehnyt todella paljon ylitoita, ja koko mun ympäristö on erittäin uupunutta, kireyttä on paljon ja tiuskintaakin on sitten. (H36, muu palvelu)

Toisaalta jotkut haastateltavista suhtautuivat muutokseen toiveikkaasti ja odottivat palveluiden kehittyvän parempaan suuntaan. Positiivinen puhetapa oli harvinaisin haastattelujen puhetavoista liittyen hyvinvointialuemuutokseen. Toiveikkaaseen puheeseen kytkeytyivät muun muassa toiveet palveluiden yhtenäistämisestä ja tasalaa-tuistamisesta, joita pidettiin hyvinä asioina. Toiveikkuutta oli myös palveluiden laa-dun, saatavuuden ja saavutettavuuden parantumista kohtaan.

Palvelut on varmasti nyt tässä hyvinvointialueella tasalaatuisempia. Pal-veluiden saavutettavuus on parempi. Tietysti sitähän tällä hyvinvointi-alueuudistuksella on haettukin, että taataan yhtäläiset palvelut riippu-matta siitä, että missä asiakas asuu. (H29, sosiaalityö)

Osalle siirtymä oli ollut suhteellisen huomaamaton, eikä sen arveltu tarkoittavan isoja muutoksia palveluihin. Toiset korostivat, ettei muutos ole vaikuttanut työhön mitenkään ja kaikki on ennallaan – vain palkan maksaja on vaihtunut. Neutraaliin puheeseen liittyi kokemus siitä, ettei hyvinvointialuesiirtymä ole juurikaan koskettanut itseä tai tuonut konkreettisia muutoksia omaan työhön. Osa kunnissa työskentelevistä ja myös hyvinvointialueelle siirtyneistä työntekijöistä kuvasi olevansa odotusvai-heessa ja vasta seuraavansa, miten muutos tulee vaikuttamaan nuorten palveluiden kokonaisuuteen. Heidän mukaansa vaikutuksia ei voinut vielä alkuvuodesta arvioida, eikä tiedot konkreettisista muutoksista olleet vielä tavoittaneet työntekijöitä.

5.1 Konkreettiset muutokset työssä

Joissakin haastatteluissa kuvattiin, että siirtymässä vaikeinta olivat tekniset ongelmat. Joillakin työpaikoilla hyvinvointialueille siirtyminen tarkoitti uusia arkisia ongelmia työhön. Vakaviakin puutteita, kuten asiakastietojen häviämistä, oli esiintynyt tietojär-jestelmissä siirtymän myötä. Yksi haastateltava kertoi, että alkuvuodesta asiakastieto-järjestelmässä näkyivät vain asiakkaiden nimet, jolloin työntekijöiden piti alkaa ra-kentamaan asiakkaiden tietoja tietojärjestelmään itse. Joissakin sosiaalityön yksi-köissä asiakkaiden palvelupäätökset eivät näkyneet asiakastietojärjestelmässä, vaan heille piti tehdä uusia päätöksiä.

No itse hyvinvointialueeseen siirtyminen on sujunut ihan ok. Haasteita varmaan tuottaa tekninen... työvälineet, tekninen toteutus, HR-toiminta, työajan seuranta on mulla sekasin, joka nyt on päällimmäisenä mielessä tässä. Se alku, hyvinvointialueeseen siirtyminen, niin me hukuttiin sem-mosiin 10–30 sivua oleviin ohjeisiin, liittyen tietotekniikkaan ja tällä-siin, että lue ohjeisto, laita kännykkään toi, mene tonne, kirjaa toi ja niin edelleen. [...] Ja kaikkee hulluu: kollegoilta on hävinnyt puhelinliitty-mät ja sähköpostit ja niin edelleen. Sillain tää ollut rankkaa, kun oli ne

palkkasotkut silloin syksyllä. [...] Se syö paljon työntekijöiden voimavaroja. Mutta jos pohditaan perustyötä, yhteistyötä, kollegojen kanssa työskentelyä, niin se on sujunut. Ja mun mielestä [potilastietojärjestelmä] on sujunut. Et ei kaikki oo huonoo. Rankkaa tää on ollut. (H11, mielenterveys- ja päihdetyö)

Haastatteluissa tuotiin esiin, että eri kuntien työyksiköissä on ollut erilaisia toimintakäytäntöjä ja hyvinvointialueille siirtymisen myötä työprosesseja uudistetaan ja yhtenäistetään. Aineiston keräämisen aikaan monella alueella yhteiset käytännöt hakivat vielä muotoaan. Ammatillaiset kuvailivat, että on perustettu kehittämisverkostoja, joissa tarkoituksena on yhdenmukaistaa palveluita hyvinvointialueen sisällä, mutta arveltiin vievän aikaa ennen kuin yhteiset toimintatavat muotoutuvat ja saadaan käyttöön.

Monet konkreettiset muutokset koskettivat erityisesti sosiaalityön yksiköitä. Uusiksi asioiksi mainittiin muutokset työskentelyalueissa, asiakas- ja henkilöstömäärissä, esihenkilöjärjestelmässä sekä joissakin työprosesseissa. Muutokset työskentelyalueissa tarkoittivat Pohjois-Savossa sitä, että sosiaalityötä keskitettiin hyvinvointialueuudistuksen yhteydessä, eikä sosiaalityöntekijöitä työskentele enää joka kunnan alueella, minkä vuoksi työntekijöille kuuluu nyt asiakkaita laajemmilta alueilta. Alkuvuodesta joillekin sosiaalityöntekijöille tuli uusia nuoria asiakkaita pienemmistä lähikunnista. Sosiaalityöntekijät kokivat, ettei asiakkaiden siirtymistä ollut valmisteltu hyvin, vaan nuoret tulivat ”könttänä” ilman tarpeellisia ennakkotietoja. Vaikka asiakkaita tuli lisää, henkilöstöresurssia ei ollut siirtynyt mukana. Haastateltavien mukaan vielä keväällä on ollut jäsentymätöntä, kuinka henkilöstöresurssija päädytään kohdentamaan hyvinvointialueen sisällä.

Hyvinvointialueuudistus on tuonut näkyväksi alueiden erilaisia toimintatapoja. Sosiaalihuollon ammatillaiset kuvasivat, että kunnissa on ollut erilaisia tapoja arvioida nuorten aikuisten palvelutarpeita ja vaihtelevia ohjeistuksia palvelupäätöksien tekemiseen. Eroja oli myös sosiaalihuollon palveluvalikoimassa eli siinä, mitä palveluita ja taloudellisen tuen ”tukilajeja” alueella on ollut käytössä. Samoin vaihtelua on ollut ammatilaiden mukaan päätösprosessien byrokraattisuudessa. Ammatillaiset kertoivat, että erilaiset päätöstyypit ja hakemusten käsittelykäytännöt ovat näkyneet asiakkaille siten, että toiset niistä ovat nuorelle kevyempiä ja toisissa päätöksenteko kiertää useamman tahon kautta, mikä vaatii asiakkaalta isompaa työtä hakemuksen tekemisen ja työntekijöiltä sen käsittelemisen kanssa.

Eräänä sosiaalihuollon ammatilaiden kuvaamana esimerkkinä kuntien erilaisista toimintatavoista on se, että kunnassa, jossa on ollut käytössä jälkihuollon taloudellinen tuki, on jälkihuollon asiakkaana oleva nuori toimittanut kuitenkin ostoksestaan ja sosiaalityöntekijä tehnyt päätöksen. Niissä kunnissa, joissa ei ole ollut jälkihuollon taloudellista tukea, asiakkaan on täytynyt hakea etuutta täydentävänä toimeentulotukena. Täydentävän toimeentulotuen hakeminen edellyttää nuorelta hakemuksen

kierrättämistä Kelan kautta, jonne hänen tulee toimittaa kirjallisen hakemuksen lisäksi tositteita tuloistaan. Kun hakemus on käsitelty Kelassa, se siirretään käsiteltäväksi taloudellisen tuen yksikköön (joka on eri yksikkö kuin missä sosiaalityöntekijä työskentelee).

Kun taas [tässä kaupungissa] tekstiviesti ”moi, tässä kuitti junalipusta” ja mä oon silleen: okei, mä reititän vaan tän päätöksen täältä. Se kesti mulla neljä minuuttia tehdä. Reititin sen sihteerille, sihteerä yleensä samana päivänä hoiti sen, se oli päivän, vuorokauden, kahden juttu. Ja se ei vionyt nuorelta aikaa, hän pysty keskittyy opiskeluun tai mihin ikinä hän keskittykään elämässään. Se ei vionyt työaikaa. [...] Että yhden bussilipun hinta on [toisen kaupungin asukkaille] ollut jätävä siihen nähden kuin monta ihmistä ensin Kelassa sitä hakemusta pyörittää, kuin monta ihmistä sitä pyörittää tuolla täydentävän tuen yksikössä. Kun taas [täällä] se on ollut enemmän kustannustehokasta, jos mietitään resursien näkökulmasta. Ja kaiken ytimessä tietenkä se nuori. (H17, sosiaalityö)

Osa sosiaalityöntekijöistä kertoi, että heidän päätöksenteko-oikeuksiaan on rajattu yhtenäistämisen myötä. Aiemmin sosiaalityöntekijä on tehnyt palvelupäätökset asiakkaalleen tarpeelliseksi arvioimistaan palveluista. Toisella tutkimuksen kohteena olleella hyvinvointialueella yhteiseksi käytännöksi on valittu se, että sosiaalityöntekijä ei voi tehdä kaikkia palvelupäätöksiä itse, vaan hän ehdottaa nuorelle tarpeellisen palvelun myöntämistä johtotasolla toimivalle ammattilaiselle. Sosiaalityöntekijät siis kirjoittavat ”lähetteitä” niistä palveluista, joita he arvioivat oman asiakkaansa tarvitsevan, ja ne menevät johtoportaalte hyväksyttäväksi.

Tässä on käynyt sillä tavalla, mä sanoisin, että meille [tämän kaupungin] sossuille tää muutos on ollut valtava. [...] Meiltä on lähtenyt päätäntävalta. Et nyt semmosista asioista, mistä me ennen päätettiin, päättää meidän johtava tai siitä seuraava johtoportaan ihminen. (H17, sosiaalityö)

Toisella alueella osa sosiaalityöntekijöistä kertoi, että muutoksia on tullut tiettyjen laskujen ja asiakkaiden taloudellisen tuen päätösten maksatuksiin, mikä on lisännyt byrokratiaa ja hankaloittanut työtä. Muutos tarkoitti, että maksatukset kierrätetään toimiston kautta, mikä vaatii prosessiin yhden työntekijän lisää. Tämä oli sosiaalityöntekijöiden mukaan turhaa ja hidasti prosessia.

Osalle sosiaalihuollon ammattilaisista hyvinvointialueelle siirtyminen siis tarkoitti päätöksenteko-oikeuden huomattavaa kaventumista, työhön liittyvän byrokratian lisääntymistä ja päätöksentekoprosessin jäykistymistä. Rutiininomaisiakin työtehtäviä kierrätetään organisaation sisällä useamman ihmisen työpöydällä. Lisäksi joillakin

alueilla sosiaalityöntekijät kertoivat, että työhön oli hyvinvointialueen myötä tullut uusia ohjeita yhdenpitoon nuorten kanssa. Aiemmin heidän käytössään oli voinut olla esimerkiksi WhatsApp, mutta hyvinvointialueelle siirtymisen myötä sitä ei saanut enää käyttää nuorten kanssa viestimiseen.

Työpajojen asema sote-uudistuksessa kuohutti haastatteluissa. Osa työpajoista oli jakautunut uudistuksessa kahtia kunnan työpajaksi ja hyvinvointialueen työpajaksi, eikä työpajojen välisen yhteistyön jatkosta ollut vielä päästy sopimaan. Erityisesti niillä nuorten työpajoilla, joiden toiminta oli siirretty kokonaan tai osin hyvinvointialueelle, oli huolta käytäntöjen muuttumisen lisäksi nuorierityisten työpajojen tulevaisuudesta ja siitä, että paikalliset hyväksi havaitut toimintamallit hävitetään organisaation yhdenmukaistamispyrkimyksissä. Toisaalta hyvinvointialueen tuoma positiivinen muutos oli verkostoituminen. Aiemmin alueen työpajat eivät olleet yhteydessä toisiinsa, mutta toiselle hyvinvointialueista oli perustettu työpajojen verkosto, jossa ammattilaiset olivat päässeet tutustumaan toisiinsa, vaihtamaan ajatuksia työpajojen toiminnasta ja sopimaan yhteisiä käytäntöjä sille, kuinka hyvinvointialueen työpajoilla toimitaan.

5.2 Kokonaisuuden johtaminen

Osassa haastatteluista tuotiin esiin, että hyvinvointialue ja sen valmistelu on näyttänyt työntekijöille hitaana ja se on edelleen hyvin keskeneräinen. Ammattilaiset kokivat, että hyvinvointialueen valmistelussa olisi ollut tarpeen kiinnittää enemmän huomiota perustyön ja siihen tulevien muutosten – esimerkiksi asiakasjakojen, alueellisesti yhtenäisten käytäntöjen ja palveluvalikoiman – suunnitteluun, sillä nyt useat työntekijät kokivat, että huomiota on kiinnitetty lähinnä uudenlaisen esihenkilöjärjestelmän rakentamiseen.

Tää organisaation valtava isous, että kun puhuttiin, et nyt on isot hartiat, jotka hoitaa asioita, niin ne hartiat on nyt jossakin ehkä siellä johtoportaisissa, missä lie. Mutta on semmonen tunne itselle tullut, että se perustyön tekeminen on jotenkin tässä jäänyt, että on rakennettu sitä organisaatiota, viisiportainen esimiestaso. Siellä on rakenneltu ja puuhasteltu. Mut se, että miten käytännön työtä tehdään, niin se on sitten, jota nyt on alettu vasta miettimään. (H33, sosiaalityö)

Haastatteluissa esiintyi huolta isosta organisaatiosta, jossa viestit eivät kulje ja tavoita oikeita henkilöitä, eikä työntekijöiden ääntä kuulla. Lisäksi tuotiin esiin kokemuksia siitä, ettei hyvinvointialueella tunnuta ottavan vakavasti työntekijöiden näkemyksiä tai työntekijäpulaa.

Nyt tuntuu, että mikään asia ei oikein liikahta eteenpäin, että ongelmakohdat työn teossa ja puutteet, mitä meillä täällä on, niin ne on tiedossa, mutta niille ei vaan tapahdu mitään. Kaupungin puolella se oli ehkä vähän lyhyempi viestikanaava sitten (naurahtaa), koska musta tuntuu, et silloin meitä kuultiin jotenkin, tai meidän kutsu kuultiin paremmin kuin mitä nyt. (H30, mielenterveys- ja päihdetyö)

Huoleen siitä, että työntekijöiden ääntä ei kuulla, liittyi muutamissa haastatteluissa myös pelko, että omaa työtä sanellaan ylhäältä päin ja työhön tehdään merkittäviä muutoksia työntekijöitä kuulematta.

Itse näen isoimpana pelkona ja haasteena sen, että meidän työn sisältöön mennään muuttamaan ja suunnittelemaan joissain työryhmissä, joissa ei oo mukana ketään työntekijöitä ja tietämättä, mitä tapahtuu kentällä. (H35, sosiaalityö)

Osa ammattilaisista toi esiin organisaatiomuutoksen ylipäänsä ja siihen liittyvät muutokset esihenkilöjärjestelmässä. Yksi haastatelluista kuvasi, että organisaatio on niin iso, ettei kukaan tiedä käytännössä, kuka mitäkin asioita hoitaa. Hän kertoi aikaa kuluvan selvittelyihin, kenen työtehtäviin kuuluu hoitaa mitäkin, eikä tästä välttämättä tiedä ”esimies eikä esimiehen esimies”. Lisäksi lähiesihenkilötehtävissä toimiva ammattilainen kuvasi keskijohdon ja hallinnon asiantuntijoiden määrän kasvaneen, mutta tämä ei näkynyt lähijohtajien työkuorman helpotuksina.

[K]yllähän tässä hyvinvointialueella näkyy tosi vahvasti jo siiloutuminen, ja jokainen on keskittynyt sen oman palikan tekemiseen. Meillä on aika paljon uusia esihenkilöitä, meillä on aika paljon uusia asiantuntijoita, meillä ei oo yhtään uusia lähiesihenkilöitä, meillä on tosi paljon isommat työryhmät kuin viime vuonna. Elikkä meidän lähiesihenkilöitten työkuorma on kasvanut huomattavasti. Kellään ei oo vielä ainakaan käsitystä, mitä meidän asiantuntijat tekee. Kellään ei oo mitään käsitystä, et mitä tarkoittaa... onko meillä mitään yhteensovittavaa johtamista, et aika alusta lähtee palikat kyllä tässä. (H9, sosiaalityö)

Ylätason hallinnon ja tavoitteiden tason sekä toisaalta palveluyksiköiden todellisuuden ja käytäntöjen välillä oli huomattavissa epäviereisyyttä. Palveluiden johtaminen ja erilaisten kehittämistoimenpiteiden suunnittelu eivät tuntuneet osuvan yhteen palveluyksiköiden arjen toiminnan kanssa. Ammattilaisilla oli kokemuksia siitä, että hyvinvointialueita on rakennettu ja yhdenmukaistamista tehty isompien kuntien ehdoilla, mikä on heikentänyt muiden alueiden palveluita. Monilta osin pienten ja keskisuurten kuntien palvelut ja käytännöt on koettu toimivammiksi kuin keskitetyt

palvelut isommissa kaupungeissa, ja ammattilaiset esittivät huolensa, ettei näistä toimivista käytännöistä pidetä huolta muutoksessa. Lisäksi erityisesti maaseutumaisilla alueilla oltiin huolissaan lähipalveluiden ja nuorille etäisyksien näkökulmasta saatavutettavien palveluiden tulevaisuudesta, sillä ammattilaiset kertoivat nuorilla olevan hankaluuksia saavuttaa keskitettyjä palveluita.

Haastatteluissa tuotiin esiin terveydenhuollon palveluiden tehokkuusajattelua ja sen vaikutuksia palveluiden laatuun. Niukat resurssit ja tiukat rakenteet, joissa työntekijöillä on vähän joustomahdollisuuksia, eivät sovi kaikkien asiakasryhmien – kuten vaikeissa tilanteissa olevien nuorten – auttamiseen. Hyvinvointialueelle siirtyneet työntekijät kuvasivat haastatteluissa huoltaan siitä, että terveydenhuollon peruspalveluissa ajetaan alas asiakaslähtöisyyttä ja heikennetään palveluiden laatua.

On joutunut puolustamaan tätä tosi kovaa tässä, kun tultiin hyvinvointialueen puolelle, näkyy... terveysasemalla on tosi vahva tehokkuusajattelu. Katsotaan niitä kalentereita silleen, et sinne ei saisi suurin piirtein... Miks täällä on kymmenen minuuttii hukkaa nyt tullut näissä ajanvarauksissa?! Niin se on ollut semmonen, mitä mä oon tosi paljon puolustanut, et sillä samalla asenteella ei voida näitä [työttömien nuorten kanssa toimivia] työntekijöitä katsoa. [...] Terveydenhuollossa on resurssit tiukassa, ja siellä on aika strukturoidut rakenteet ja muut, et miten meidän käy, et ei me pystytä tätä työtä tekee asiakaslähtöisesti enää, jos meille tykitetään, et sä vedät viis terveystarkastusta päivässä. (H15, muu palvelu)

Uusi organisatorinen jako perhekeskukseen ja sote-keskukseen aiheuttaa haasteltavien mukaan sekavuutta ja epätietoisuutta siitä, mitä toiset tekevät ja mikä kuuluu omaan tehtävänkuvaan. Haasteltavien mukaan uusi johtoporras tuntee huonosti, minkälaisia toimintoja heidän palveluissaan on, saati alueellisella tasolla kokonaisuudessaan. Tietopuutteet selittyvät osin organisaatiomuutoksella, mikä on tuonut uusia johtajia hallintoon ja sekoittanut perinteisiä palveluiden välisiä työnjakoja. Toisaalta vastaavat puutteet strategisen johtamisen tasolla ovat pitkäaikaisia ja ne on esimerkiksi todettu mielenterveyspalveluiden selvityksessä jo vuonna 2006 (Harjajärvi ym. 2006).

[K]un on perhekeskustoiminta, sote-keskus ja nää, niin ei tiedetä, mitä toinen tekee, miten se eroaa, mitä meidän perhekeskuksen pitää tietää. Meidän ylin johto on muuttunut. Ja ne on tullut eri puolilta ja nyt tuntuu, et ne ei tiedä, mitkä heidän alla olevat perustoiminnat on. Että moni asia on aika sekaisin tuolla. [...] tuntuu, että ei oo mietitty niitä tehtävänkakoja, että kukaan ei oikein tiedä. Ja sitten ne ihmiset, ketä siellä on, niin

eivät välttämättä tunne niitä alueita, mitä heille kuuluu, perustehtävää. (H26, mielenterveys- ja päihdetyö)

Ja nythän on tämä minunkin tehtävä tienhaarassa, kun perhekeskuksen puoli eli ne [lasten ja nuorten] palvelut ja perheneuvola eriytyy perhekeskukseen, ja sitten taas aikuisten mielenterveyspalvelut sote-keskukseen, niin mä vähän nyt joudun suhaamaan molempien keskusten väliä tässä niin kauan, kunnes asiat selkiytyvät, tai ne esihenkilökuviot selkiytyy. (H31, mielenterveys- ja päihdetyö)

[M]inulle näyttäytyy semmosena, että sote-keskuksessa kehitetään tiettyjä asioita omassa aikataulussa, ja perhekeskuksessa tiettyjä asioita omassa aikataulussa, ja niitä sitten joutuu tässä lähiesimiehenä ymppäämään yhteen ja tekemään työtä molempiin suuntiin. (H31, mielenterveys- ja päihdetyö)

Mielenterveyspalveluiden osalta hyvinvointialueelle siirtyminen on joillakin alueilla tuottanut hallinnollista jakautumista. Mielenterveyspalvelut ovat monimutkainen kokonaisuus ja jakautuneet sosiaalihuoltoon ja terveydenhuoltoon. Organisaatiomuutoksessa vanhojen rakenteiden hajotessa ajatus integraatiosta ei kaikilta osin tunnu toteutuvan, vaan onkin käänteisesti tuottanut mielenterveyspalveluiden eriytymistä ja hajottamista, minkä ammattilaiset kokevat heikennyksenä vanhoihin rakenteisiin. Eräs ammattilainen kuvaa, kuinka vanhassa mallissa heillä oli pienessä kunnassa integroitu samaan yksikköön perheneuvola ja mielenterveysneuvola, ja yksikössä onnistuttiin tukemaan sujuvassa yhteistyössä koko perhettä ja auttamaan niin vanhempia parisuhde- ja kasvatushaasteissa kuin myös tarjoamaan kaikille perheenjäsenille mielenterveyspalveluita. Yhteistyö tällaisessa rakenteessa kuvattiin luontevana ja mutkattomana.

Tosiaan meillä on tää perheneuvola ja mielenterveysneuvola yhtä ja samaa yksikköä ollut ja saman esihenkilön alaisuudessa. Mutta nyt hyvinvointialueen tultua sitten eriytyy. Että toki se on ollut aika luontevakin yhteistyö, kun ajatellaan sitä, että perhe-, tai kasvatus- ja perheneuvolassa paljon niitten parisuhde- ja kasvatushaasteiden kanssa painiskellaan, niin monesti ne vanhemmat tarvii mielenterveyspalveluja ja ehkä jopa ne lapset nuorten mielenterveyspalveluita. Että se on aika mukava pyhä kolminaisuus kuitenkin ollut. Ja se yhteistyö toki, kun on pieni yksikkö, niin on tosi helppoa ollut ja mutkatonta. (H31, mielenterveys- ja päihdetyö)

Jotkut ammattilaisista epäilivät, että palvelukokonaisuuden johtaminen on mahdollonta hyvinvointialueen kaltaisessa isossa järjestelmässä ja laajalla alueella. Liian isojen rakenteiden luominen hyvinvointialueen mittakaavassa tarkoittaa ammattilaisen mukaan sitä, ettei ”kukaan voi hallita kokonaisuutta” ja sen ”monia liikkuvia osia”.

Mä pelkään tässä hyvinvointialueella sitä, että on tehty liian isoja rakenteita, että kukaan ei voi hallita tätä kokonaisuutta, koska nyt se näkyy ainakin tällä hetkellä. Kukaan ei pysty hallitsemaan tätä kokonaisuutta. Et nää on niin isoja nää meidän alueet. Että itselle on ainakin, että mun kapasiteetti riittää suurin piirtein (naurahtaa) hallita tätä [yhtä palveluyksikköä]. Ja tässäkin on niin monta liikkuvaa osaa, et saati sitten, että siinä pitäisi miettiä koko tää palvelurakenne. Nii tää on minusta aika keskeinen asia, et kuka pystyy siihen. Että toivottavasti semmonen superihminen tai superihmiset löydetään sinne. Mutta mä ajattelen, et tässä voi olla, että moni yllättyy. Et se voi näyttää paperilla laatikoilta, mutta kun isketään ne laatikot todellisuuteen... (H26, mielenterveys- ja päihdetyö)

Vaikka kuntarajat eivät enää vaikuta sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten sijoittumiseen hyvinvointialueella, ja työntekijät voivat periaatteessa siirtyä tarvittaessa hyvinvointialueen sisällä, osa esihenkilöistä kertoi, etteivät he näe järkevänä lähtemään oman yksikkönsä ammattilaisia paikkaamaan toisten yksiköiden henkilökuntavajeita ja purkamaan palveluiden jonoja. Esimerkiksi eräässä haastattelussa kerrottiin, että hyvinvointialueelta on alkuvuodesta kysely, voisiko mielenterveyspalvelusta, joka ei ole ruuhkautunut, antaa apua muihin alueen mielenterveyspalveluihin. Tällöin esihenkilö ”joutuu kylmän viileesti sanomaan, että ei voida antaa”. Suhtautumistapa on ymmärrettävä, sillä esihenkilö tahtoo pitää yksikössään riittävät resurssit ja hyvät toimintakäytännöt, joiden eteen yksikössä on tehty kovasti töitä, ja työntekijän sijoittaminen muualle hyvinvointialueella voisi aiheuttaa palvelun heikentymistä yksikössä. Samalla tämä kertoo siitä, että vaikka palveluyksiköt ovat nyt yhteistä hyvinvointialuetta, on kuntakohtainen ajattelu edelleen vahvaa.

5.3 Kuntien ja hyvinvointialueiden yhteistyö

Kunnissa työskentelevät ammattilaiset kertoivat, että isoin muutos on yhteistyökumppaneiden sähköpostiosoitteiden ja puhelinnumeroiden vaihtuminen, ja yhteistyökumppaneita on siirtymän aikaan ollut entistäkin vaikeampi tavoittaa. Yhteydenpidon vaikeuksien kerrottiin liittyvän organisaatioiden eriytymiseen ja siihen, ettei työntekijöillä ollut enää yhteisiä alustoja tietojen vaihtoon. Sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiden tavoittaminen oli hankaloitunut myös siksi, että heitä ei enää löydy

kunnan sisäisestä puhelinluettelosta. Osa kunnan työntekijöistä oli huolissaan siitä, osaako hän ohjata nuorta tarvittaessa hakemaan sosiaali- ja terveystalvueluita, kun yhteishenkilöihin ja palveluiden toimintatapoihin on voinut tulla muutoksia.

Ohjaamoissa käytettäviin sosiaali- ja terveydenhuollon resursseihin oli tehty muutoksia joillakin alueilla ammattilaisten hyvinvointialueelle siirtymisen myötä. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten aiemmin Ohjaamossa käytettyä työaikaa oli saatettu vähentää tai työntekijäresurssi oli poistettu Ohjaamon käytöstä kokonaan, minkä Ohjaamon työntekijät kokivat heikentävän Ohjaamon palveluvalikoimaa. Hyvinvointialueilta on viestitty, ettei enää ole mahdollista osoittaa työntekijöitä Ohjaamoille tiukkojen resurssien takia. Ohjaamossa koettiin, ettei sen arvoa nähdä, kun keskitytään ainoastaan lakisääteisten palveluiden järjestämiseen, mikä huolestutti työntekijöitä myös Ohjaamon tulevaisuuden näkökulmasta.

Työntekijöiden mukaan työntekijäresurssien poisvetäminen Ohjaamo-toiminnasta voi johtua myös alueellisista muutoksista ja yhdenmukaisuuteen pyrkimisestä. Kun sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiden vastuualueet ovat laajentuneet, ne eivät enää sovi yhteen Ohjaamoiden alueiden kanssa. Koska työntekijöiden uusiin asiakasjakoihin kuuluu nuoria useamman kunnan alueelta, voi yksittäisen paikkakunnan Ohjaamo-toimintaan olla käytännössä vaikeaa sitoutua.

Ohjaamon näkökulmasta vaikuttaa paljonkin, et meillä on ennen ollut terveydenhoitaja kerran viikossa, niin hän ei oo enää kuin silloin tällöin toisinaan, et ei saa tehdä viikoittaista Ohjaamon työtä. Ja sitten se sosiaalityön puute nyt, että he eivät kerkeä olemaan täällä Ohjaamolla päivystämässä. Ja se on kuitenkin tähän asti ollut Ohjaamolla ehkä käytetty palvelu. (H24, Ohjaamo)

Kuntien työntekijät kokivat neuvottelun hyvinvointialueen kanssa hankalaksi ja kaiken kaikkiaan tilanne työntekijöiden mukaan on epäselvä. Moni asia oli haastattelujen aikaan auki, eikä tulevista yhteistyömalleista ollut sovittu. Vanhat yhteistyökumppanit olivat vaihtuneet eikä hyvinvointialueiden hallintoa vielä tunnettu. Toisaalta epäiltiin, että hyvinvointialueen suuri koko vaikeuttaa neuvottelua yksittäisten ammattilaisten kanssa. Työntekijät kertoivat, ettei yksittäisillä työntekijöillä ole enää mahdollisuutta sopia paikallisista käytännöistä ja työmalleista, vaan suuressa organisaatiossa käytännöt ovat jäykistyneet ja lupa yhteistyölle pitää pyytää yhä ylempää. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten harkintavallan ja autonomian koettiin kaventuneen, mikä oli heijastunut myös monialaisen yhteistyön mahdollisuuksiin.

Usein sitä, että osa nuorten palveluista on edelleen kuntien järjestettävänä ja osa siirtyi hyvinvointialueille, ei pidetty merkittävänä muutoksena palveluissa tehtävälle yhteistyölle. Jotkut ammattilaisista korostivat, että vanhat käytännöt jatkuvat yhä samanlaisina, vaikka organisaatioiden nimet ja hallinto olisivatkin muuttuneet – osan kanssa yhdistyneet ja osan kanssa eriytyneet. Monet kokivat, ettei muutos ole

yhteistyön kannalta merkittävä, koska jo aiemmin yhteistyötä on tehty yli sektorirajojen eri toimialojen välillä. Kääntäen jotkut ammattilaiset totesivat, ettei yhteistyötä ole ollut ennenkään, vaikka on oltu saman organisaation sisällä, joten muutoksen ei ajateltu vaikuttavan tilanteeseen.

[E]t jos ajatellaan, et ollaan saman tämmösen otsikon alla, niin ne käytänteet on kuitenkin entiset, että ei ne oo mihinkään siitä muuttunut. Ei meillä ainakaan tähän perustyöntekijöille mitään semmosta viestiäkään tullut, että muutettaisi näitä toimintamalleja. Että on vaan nyt se otsikko eri ja sitten kaikki toiminnat on ennallaan. (H30, mielenterveys- ja päihdetyö)

Ei meillä oo terveysasemien kaa ollut ikinä mitään yhteistyötä tässä [kaupungissa] ollessani. Mä oon siis 20 vuotta ollut [kaupungissa]. Hetken olin tossa [toisessa kunnassa] kolmisen vuotta, eikä sielläkään mitään terveysasemayhteistyötä näyttänyt olevan, etten mä nää tässä mitään varsinaista heikennystä enkä parannusta, et ihan yhtä erillään ollaan. (H9, sosiaalityö)

Alueittain vaihteli se, oliko hyvinvointialueuudistus tarkoittanut muutoksia alueen laajempiin verkostoihin, lähinnä nuorisolain mukaiseen nuorten ohjaus- ja palveluverkostoon. Suurimmassa osassa kuntia kerrottiin, ettei sosiaali- ja terveystalveluiden ammattilaisten siirtyminen kunnista hyvinvointialueille vaikuttanut kunnan ohjaus- ja palveluverkoston kokoonpanoon. Toisaalta eräästä kunnasta kerrottiin, että muutoksen myötä sosiaali- ja terveystalveluiden ammattilaiset ovat toistaiseksi poistuneet kunnan ylläpitämästä verkostosta. Ammattilaiset kertoivat, että nuorten ohjaus- ja palveluverkostoon liittyminen edellyttää nimeämisprosessia, ketkä sosiaali- ja terveystalveluiden ammattilaiset ovat jatkossa verkostossa mukana.

Vaikka sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuun siirtyminen hyvinvointialueille on palvelujärjestelmän näkökulmasta iso uudistus, se asetui ammattilaisten puheissa osaksi muutosten jatkumoa. Sekä yleisesti palvelujärjestelmää että nuorille kohdennettuja palveluita ja etuuksia tarkasteltaessa on jatkuvasti meneillään uudistuksia. Sote-uudistuksen lisäksi haastatteluissa nostettiin esiin muita ajankohtaisia muutoksia palveluiden sisäisten organisaatiouudistusten lisäksi, kuten oppivelvollisuusiän piteneminen, TE-palvelut 2024-uudistus ja siihen liittyvä työllisyysalueiden muodostaminen sekä jälkihuollon ikärajan muutos. Siirtymä hyvinvointialueille ei siis ollut ammattilaisten puheissa arkityöstään niin erityinen asia kuin miten se yhteiskunnallisissa keskusteluissa näyttäytyy, vaan yksi muutos monien merkittävien organisaatiouudistusten joukossa. Sote-uudistuksen jälkeen varauduttiin jo uusiin uudistuksiin sen sijaan, että nykyisten toimintatapojen kehittämiseen ja juurruttamiseen olisi organisaatioissa työrauhaa.

6 Johtopäätökset

Tässä raportissa on kuvattu nuorten palveluiden erilaisia työmuotoja ja -ympäristöjä, nuorten tuen tarpeisiin vastaamista ja jäsenetty kokonaiskuva palvelujärjestelmässä toimimisesta ammattilaisten näkökulmista. Raportissa on tarkasteltu palveluiden kehittämistarpeita useasta eri näkökulmasta. Näkökulmat olivat palveluiden käynnistyminen ja suhteen luominen, eteenpäin ohjaaminen, palveluiden saatavuus, saavutettavuus ja sopivuus, palveluiden yhteensovittaminen sekä hyvinvointialueelle siirtyminen. Seuraavaksi pohditaan vielä päätuloksia.

6.1 Päätulosten pohdinta

Palveluohjaus korostuu nuorten palveluissa

Nuorten palveluissa ohjauksen elementit korostuvat ja palveluohjaus (eteenpäin ohjaus palveluissa) näyttää olevan huomattavan tärkeässä roolissa eri ammattilaisten työssä. Useimmissa palveluissa työntekijän roolina oli ohjata nuorta eteenpäin, auttaa nuorta hakemaan ja saavuttamaan muita palveluita sekä koordinoida palveluiden kokonaisuutta. Kaikki ammatillaiset tunnistivat pikaisen nuoren kokonaistilanteen arvioinnin ja luokittelun riskit sekä sen, että monet nuoren tarpeet ilmenevät vasta nuoren ja ammatillaisen tutustuessa toisiinsa. Tutustuminen vaatii luottamusta ja jatkuvuutta, mikä ei aina tehokkaan palveluohjauksen logiikassa toteudu. Toistuvat arvioinnit voivat johtavat kokemukseen ”arviointikarusellista”, josta ei pahimmillaan tunnuta koskaan etenevän varsinaiseen palveluun (Kuntaliitto 2022), eikä ammatillisella ole mahdollisuuksia keskittyä nuoren tukemiseen ja ongelmien ratkomiseen hänen kanssaan. Järjestelmä, jossa nuoria pyritään siirtämään palvelusta toiseen, vähentää paikkoja, jossa voidaan tarttua nuoren kanssa hänen vaikeuksiinsa ja seurata ratkaisujen toimivuutta. Herää kysymys, kuka ehtisi tukea nuorta pitkäjänteisemmin ja antaa muutakin kuin arviointeja ja ohjausta seuraavaan osoitteeseen.

Ohjaus on tarpeellista, mutta ei usein vastaa varsinaisiin palvelutarpeisiin

Palvelujärjestelmässä tulee paikoitellen esiin epäsuhtaisuutta erilaisten palveluiden saatavuuden välillä. Toisaalla nuoria yritetään etsiä ja löytää käyttämään palveluita, kun taas toisiin palveluihin – joihin nuoria tyypillisesti ohjataan – jonotetaan kuukausia, eikä niihin välttämättä päästä sittenkään. Vaikka merkittäviäkin panostuksia on tehty nuoria aktiivisesti eteenpäin ohjaaviin palveluihin, ne eivät kuitenkaan vastaa esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluiden tarpeeseen, jolloin aktiivisista toimista huolimatta nuorten palvelutarve jää tyydyttymättä.

Toisaalta on tärkeää huomata, että Ohjaamojen kaltaiset ohjaus- ja neuvontapisteet itsenäistyville ja työelämään siirtyville nuorille ovat nykyisessä palvelujärjestelmässä tarpeellisia. Osa nuorista aikuisista tarvitsee paljon palveluohjausta, kannattelua ja tukea palveluihin hakeutumisessa. Asiointi aikuisten palveluissa vaatii taitoja, joita kaikilla nuorilla ei vielä ole. Palveluiden käytännöt olivat paikoitellen nuorille vaikeita, eikä ohjausta ja tukea ollut riittävästi palveluissa saatavilla tai se oli muutettu sähköiseksi, minkä vuoksi on ymmärrettävästi syntynyt tilaus palveluiden ulkopuoliseen ohjaus- ja tukityöhön. Osa ammattilaisista toi esiin, että sosiaali- ja terveydenhuollossa itsessään pitäisi toimia palveluiden saavutettavuuden parantamiseksi, jotta nuori ei tarvitsisi ohjausta vain saadakseen yhteyden tarvitsemiinsa peruspalveluihin. Olenaista siis olisi luoda mahdollisuuksia joustavuudelle ja kiinnipitäville käytännöille palveluiden sisällä.

Lisääntynyt ohjauksen tarve liittyy palveluiden asiakaslähtöisyyden ongelmiin

Lisääntynyttä ohjauspalveluiden tarvetta siinä, että nuori pääsee tarvitsemiinsa palveluihin, voi tulkita kriittisesti oireena niin sosiaali- ja terveystalouden kuin Kelan ja työllisyyspalveluidenkin ongelmista ja tehostamisen vaikutuksista palveluiden käytäntöihin ja laatuun. Näennäinen nopeus ja tehokkuus – muun muassa isot asiakaiden läpivirtausvolyymit – on tehty suhdperustaisen auttamistyön kustannuksella. Tehostamisen nimissä palveluista on karsittu elementtejä – kuten sähköistetty perinteistä asiakaspalvelua tai vähennetty työntekijöiden ohjaukseen ja neuvontaan käytettäviä joustavia aikaresursseja – minkä seurauksena on syntynyt tarve kokonaan uusille palveluille (esim. Ohjaamot) ja uusille ammatillisille painotuksille (esim. etsivillä nuorisotyöntekijöillä). Nämä palvelut tähtäävät opastamaan ja tukemaan nuoria käyttämään muita palveluita. Esimerkiksi etsivät nuorisotyöntekijät kertoivat hoitavansa nuorten kanssa paljon Kelan asioita, mikä tuntuu kertovan siitä, ettei Kelasta saa riittävästi ohjausta ja neuvontaa. Työntekijöiden mukaan sähköisten lomakkeiden täyttö oli monelle nuorelle vaikeaa, eikä tietoa tarvittavista palveluista ja etuuksista osattu etsiä verkosta. Ammattilaisetkin kokivat palveluiden ja etuuksien hakemiseen liittyvien ohjeiden tulkinnan ajoittain vaikeaksi.

Henkilöstöpula estää nuorten palvelutarpeisiin vastaamista

Paikoitellen palveluiden (saatavuuden) ongelmissa on kyse työntekijäpulasta. Tutkimuksen kohdealueilta kerrottiin puuttuvan henkilökuntaa monista eri tehtävistä ja syyksi kuvattiin, että alue tai tehtäväkuva ei ole ammattilaisille vetovoimainen. Ainakin lääkäreitä, psykologeja, sosiaalityöntekijöitä ja mielenterveys- ja päihdetyöntekijöitä puuttui. Jotkut ammattilaiset kuvasivat, että he joutuvat itse paikkaamaan puuttuvia ammattilaisia, heidän palveluitaan tai palveluiden toimimattomuutta. Paikkaamista voi kuitenkin tehdä vain rajoitetusti: esimerkiksi tiettyjä nuorten tarvitsemia lausuntoja, hallintopäätöksiä, toimenpiteitä ja interventioita voivat tehdä vain tietyt ammattilaiset – juuri ne, joista oli pulaa.

Rekrytointihankaluuksien epäiltiin johtuvan monissa tapauksissa työn mielekkyyden puutteesta ja jatkuvuuden ongelmista. Esimerkiksi tehokkuusvaatimusten kerrottiin heikentävän työn mielekkyyttä. Jos ammattilainen joutuu suuressa asiakaspaineessa lähinnä tekemään ensikäyntejä tai arviointeja, eikä voi seurata työskentelyn toimivuutta, se hidastaa ajan myötä ammatillista kehittymistä. Hyvinvointialueelle siirtyneet työntekijät kuvasivat huoltaan siitä, että erityisesti terveydenhuollon peruspalveluissa ajetaan alas asiakaslähtöisyyttä ja heikennetään palveluiden laatua. Osa haastatelluista ammattilaisista oli huolissaan siitä, että hyvinvointialueilla sosiaali- ja terveyspalveluita tehostetaan yhä enemmän.

Palveluiden määrä ei korvaa niiden laatua

Ammattilaiset kertoivat nuorten aikuisten runsaan palveluvalikoiman olevan sekä etu että haitta. Kaikki haastateltavat eivät puhuneet vain sosiaali- ja terveyspalveluiden ongelmista, vaan toivat esiin myös myönteisiä muutoksia, erityisesti erilaisten kohdennettujen palveluiden suurempaa tarjontaa. Vaihtoehtojen runsaus mahdollistaa parhaimmillaan yhä yksilöllisemmän tuen. Toisaalta haasteeksi tunnistettiin palveluvalikoiman laajuus ja hajanaisuus, jolloin on vaikea hallita kokonaisuutta ja olla tietoinen kaikista palveluista. Jotkut ammattilaisista kritisoivat sitä, että erilaisia matalan kynnyksen palveluita tarjotaan toistuvasti arvioimatta huolellisesti nuorten tarpeita tilanteissa, joissa tuen tarve on pitkäaikaista. Ongelmaksi voi muodostua se, että palveluvalikoimasta löytyvät ”tuotteet” ovat määräaikaista ja kapea-alaisia paketteja, joiden loppuessa monet nuoret tarvitsevan seuraavan tukimuodon. Erityisesti sosiaalihuollossa käytettiin paljon yksityisten palveluntuottajien tuottamia palveluita. Usein arjen tuki ja psykososiaalinen tuki hankittiin nuorelle osto- ja palvelusetelipalveluna. Pitkäjänteisyyden sijaan aika- ja määrärajoitukset ostopalveluita ketjutetaan, jolloin joka vaiheessa työ käynnistyy tavallaan alusta ja pahimmillaan nuori saa jatkuvasti uuden työntekijän.

Pienissä ja keskisuurissa kunnissa on paljon toimivia käytäntöjä

Pienten ja keskisuurten kuntien palvelut ja toimintatavat vaikuttivat monessa mielessä toimivammilta ja nuorilähtöisemmiltä kuin isommissa kaupungeissa. Pienissä ja keskisuurissa kunnissa yhteistyö koettiin toimivaksi ja työntekijät sitoutuivat itse nuorten auttamiseen sen sijaan, että fokus olisi nuoren eteenpäin ohjaamisessa. Monenlaisten ja yhä erikoistuneempien palveluiden tarjonta saattaa luoda isompiin kaupunkeihin työskentelykulttuuria, jossa nuoren kohtaava ammattilainen kokee, ettei itse kykene riittävästi auttamaan nuorta ja että muualla olisi parempaa apua saatavilla. Tämä näkyi joltain osin myös ylimitoitetuissa mielikuvissa toisten ammattilaisten mahdollisuuksista auttaa nuorta samalla, kun omat vaikutusmahdollisuudet nähtiin rajallisina. Vaikuttaa siltä, että pienten ja keskisuurten paikkakuntien ammattilaisten parempi tietoisuus alueen muiden palveluiden tilanteesta, puutteista ja muiden ammattilaisten mahdollisuuksista auttaa nuorta saa ammattilaisen työskentelemään

pitkäjänteisemmin ja omin keinoin nuoren kanssa. Esimerkiksi etsivien nuorisotyöntekijöiden työtavoissa ja asiakkuuksien kestoissa oli havaittavissa merkittäviä eroja riippuen paikkakunnan koosta.

Ammattilaiset arvioivat, että isot asiakasmäärät ja palveluiden keskittäminen isoihin yksiköihin tuottavat palveluiden välille ristiriitoja. Työntekijät kokivat muiden ammattilaisten teettävän omia töitään heillä resurssien puutteen vuoksi. Esimerkiksi etsivässä nuorisotyössä kuvattiin sosiaalihuollon siirtävän heille asiakkaitaan ja perustason mielenterveyspalveluissa kerrottiin hoidettavan nuoria, jotka todellisuudessa kuuluisivat erikoissairaanhoidon palveluihin. Monet kokivat heille nykyisin tulevan asiakaskunnan ”liian huonokuntoiseksi” oman palvelun rakenteisiin, tehtävään ja työotteeseen nähden. Ammattilaiset tasapainottelevat yhä enemmän työhön liittyvien ristiriitojen ja ammattitaitonsa rajojen kanssa.

Osa ammattilaisista luonnehti nuorten palveluissa tehtävän monialaisen yhteistyön toimivan hyvin, kun toiset pitivät sitä olemattomana tai vaikeana toteuttaa. Aineisto viittaa siihen, että pienempien kuntien verkostot ovat tiiviit ja yhteistyö toimii, kun taas isommissa kaupungeissa ja organisaatioissa yhteistyötä vaikeuttaa se, että muita ammattilaisia ei tunneta tai tavoiteta. Pienissä ja keskisuurissa kunnissa tunnistettiin paljon hyviä käytäntöjä niin asiakastyössä kuin monialaisessa yhteistyössä. Näistä kunnista hyvinvointialueille siirtyneet ammattilaiset kantavat huolta toimivien käytäntöjen hukkaamisesta, kun palveluita on yhtenäistetty isompien kuntien ehdoilla. On tärkeää huomata, että alueellisen yhdenvertaisuuden edistäminen ei vaadi hyväksi todetuista alueellisista käytännöistä ja palvelumalleista luopumista yhdenmukaisuuden nimissä.

Monialainen yhteistyö ei usein ollut keskeisin panostamisen kohde tai ongelma-kohta

Osa monialaisesta yhteistyöstä oli asiakastyön ulkopuolella tapahtuvaa yleisempää verkostotyötä ja tietojen vaihtoa paikallisesti. Yhteistyöverkostojen ylläpitoon suhtauduttiin osin kriittisesti ja joskus vain asiakastasolla tapahtuva yhteistyö nähtiin tarpeellisena tai toimivana. Yleisemmän verkostotyön nähtiin ajoittain olevan päälleliimattua tai se tuotti ristiriitoja yleisistä linjauksista, kun taas asiakaskohtaisessa työssä oli selvää, että kukin ammattilainen tekee parhaansa nuoren tuen tarpeisiin vastaimiseksi.

Monet perustelivat kahdenvälisen kontaktin käynnistymistä nuoren kanssa tarpeellisenä ja halusivat ensisijaisesti kuulla nuorelta häntä koskevia tietoja, eivät niinkään toiselta ammattilaiselta. Suora yhteys nuoreen nähtiin tärkeäksi luottamuksellisen suhteen muodostamisen kannalta. Kaikki ammattilaiset korostivat nuoren kanssa tehtävän, kahdenkeskisen yhteistyön tärkeyttä, jotta työskentelyn lähtökohdaksi saadaan nuoren omat tavoitteet ja hänen määrittelemänsä tuen tarpeet. Monet ammattilaiset totesivat, että usean ammattilaisen ollessa mukana nuori jää helpommin alakynteeseen ja tilanteet voivat olla nuorelle ahdistavia. Osin näistä syistä monialaista yhteistyötä

tehtiin paikoitellen vähän. Joissakin tapauksissa yhteisille tapaamisille ja monialaiselle yhteistyölle ei ollut aikaa. Lisäksi puutteelliset tiedot nuoren kanssa toimivista ammattilaisista, ammattilaisten jatkuva vaihtuminen ja tavoittamisen ongelmat mainittiin yleisinä esteinä yhteistyölle.

Haastatteluaineistoa voi tulkita niinkin, ettei monialaisen yhteistyön haasteita pidetty aivan yhtä merkittävänä ongelmana nuorten palvelupoluille kuin sektorikohtaisia ongelmia palveluiden saatavuudessa, saavutettavuudessa ja sopivuudessa. Jopa hieman yllättäen haastatteluissa ei niinkään puhuttu ylisektorisen yhteistyön ongelmista, vaan enemmän oman alan tai organisaation sisäisistä pulmista: siis esimerkiksi asiakkaiden siirtelystä sosiaalihuollon eri palvelutehtävien kesken tai terveydenhuollon eri yksiköiden kesken. Paljon puhuttu monialaisen yhteistyön kehittäminen, sote-integraation edistäminen ja palveluiden yhteensovittaminen eivät täysin vastaa kentällä koettuja haasteita.

Ammattilaiset kritisivat järjestelmän käytäntöjä ja ajoivat nuorten asiakkaiden asiaa

Ammattilaisten rooli oli paikoitellen toimia puskurina nuoren ja järjestelmän välissä, nuoren edustajana tai sosiaalisena asianajajana suhteessa palvelujärjestelmään. Työllisyyspalveluissa työskentelevät omavalmentajat puhuivat turhautuneesti ”työnhakuvaikeuksien väkäämisestä alemmas”, millä viitattiin oman organisaation byrokratian ja työtä koskevan lainsäädännön aiheuttamiin irrationaalisiin käytäntöihin. Perusterveydenhuollossa työskentelevät puhuivat ongelmista saada nuorelle järjestettyä asianmukaiset psykiatriset tutkimukset ja hoidot. Terveydenhuollon palveluiden sisällä kerrottiin käytävän ”jatkuvaa neuvottelua” siitä, minne nuori ”kuuluu” ja kenen vastuulla on järjestää hoito. Tässä eräänlaiseksi taistelupariksi määrittyivät usein perustasoiset ja erikoissairaanhoidotasoiset terveydenhuollon palvelut ja perusongelmana nähtiin resurssien tai työntekijöiden puuttuminen. Sosiaalihuollossa työskentelevät toivat puolestaan esiin yhteistyön pulmia eri sosiaalityön yksiköiden välillä (ja kuntien välillä ennen hyvinvointialueille siirtymää) liittyen siihen, minkä yksikön vastuulle nuoren palveluiden järjestäminen tai kustannusvastuu kuuluu. Hankauksia aiheutti paikoin se, minkä lain perusteella nuoren tulisi mikäkin palvelunsa saada. Tunteikkaimmat purkaukset haastatteluissa liittyivät oman sektorin toimimattomiin käytäntöihin, niiden aiheuttamaan ylimääräiseksi koettuun työhön ja vääntöihin omien kollegoiden kanssa.

Jatkuvuutta kaivattiin paitsi palveluissa, myös laajemmin nuoren eri elämäntilanteiden välille, kuten työelämään siirryttäessä. Ammattilaiset toivat esiin, että yksinään yksilöille tarjottujen palveluiden keinot ovat riittämättömiä, jollei työelämässä ja muissa yhteiskunnan rakenteissa tapahdu muutoksia. Esimerkiksi pelkkä työpajajakso ei auta, jos nuorelle ei ole sopivaa jatkoa sen jälkeen, tai kevennettyjä vaihtoehtoja työhön.

Sote-uudistusta ei pidetty palvelujärjestelmää mullistavana uudistuksena

Sote-uudistuksen suhteen se, kuinka paljon uudistus toi konkreettisia muutoksia ammattilaisten työhön, vaihteli huomattavasti: osa ammattilaisista koki, ettei omassa työssä mikään ole muuttunut, mutta toisessa ääripäässä kokemus oli, että kaikki on muuttunut. Ennen kaikkea sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisuudistus oli monelle vain uudistus muiden joukossa. Monialaisen yhteistyön näkökulmasta ns. hallinnollisen kuilun eli sen, että nuorisopalvelut ovat nyt kuntien järjestämistä vastuulla ja sosiaali- ja terveystalvet hyvinvointialueiden, ei nähty tuovan suurta muutosta monialaiseen yhteistyöhön, sillä nuorisotyön ja sosiaali- ja terveystalvet välinen yhteistyö kuvautui jo ennestään suhteellisen ohueksi.

6.2 Tutkimuksen anti, rajoitukset ja jatkotutkimusehdotukset

Tutkimuksen aineisto on tarjonnut hyödyllisen ja rikkaan katsauksen nuorten palveluihin, monialaiseen yhteistyöhön ja sote-uudistukseen sosiaali-, terveys-, nuoriso- ja työllisyyspalveluiden ammattilaisten näkökulmista. Useissa selvityksissä ja tutkimusraporteissa käytetyt metaforat palvelupoluista, palveluiden pirstaleisuudesta, vaikeaselkoisuudesta ja monialaisen yhteistyön puutteista näyttäytyvät osin vanhentuneilta tämän tutkimuksen havaintoihin nähden. Esimerkiksi nuoren ”luukulta toiselle pommittelun” sijaan monet ammattilaiset kokivat toimivansa palveluiden koordinaattoreina, joiden tehtävänä on pyrkiä löytämään nuorelle sopivia tuen muotoja. Palveluiden kokonaisuudessa korostui erilaisten työmuotojen (ohjaustyö, viranomaistyö, psykososiaalinen tuki ja arjen tuki) kirjavuus, eikä palveluiden välille ole hahmotettavissa hierarkiaa, etenemisjärjestystä tai toimintamallia, jossa yhdestä palvelusta seuraa toinen.

Ideaali palvelupoluista ei siis vastaa ammattilaisten kuvaamaa palveluiden kokonaisuutta, vaan puhetapa johtaa pikemmin palveluohjauksen logiikkaan kuin mielekkääseen palveluiden yhteensovittamiseen. Tutkimuksessa ei tullut esiin ongelmaa päällekkäisistä nuorten palveluista, vaan ennemmin palveluiden aukoista ja puutteista – tilanteista, joissa nuoren tarpeisiin ei onnistuta vastaamaan. Erityisesti psykososiaalisen tuen ja arjen tuen palveluiden jatkuvuudessa oli puutteita, joita pyrittiin paikkaamaan monenlaisilla ohjauspalveluilla. Hyvinvointialueilla tukea nuorille ostettiin usein ulkopuolelta. Sote-uudistus tutkimuksen ajankohtana ei ollut johtanut merkittäviin muutoksiin ammattilaisten monialaisen yhteistyön käytännöissä, eikä se ollut lisännyt palveluiden välistä integraatiota – pikemminkin suuren muutoksen aiheuttama kuormitus on kärjistänyt aiemmin todettuja monialaisen yhteistyön ongelmia.

Tutkimuksessa ja sen aineistossa on omat rajoituksensa. Ensinnäkin aineisto koostuu vain tietyistä nuorten palveluista, ja monet sinänsä nuorten ja nuorten aikuisten kannalta tärkeät palvelut, kuten oppilaitosten opiskeluhoolto, YTHS ja Kelan palvelut

rajautuivat tutkimuksen ulkopuolelle. Palveluiden esihenkilöt toimivat portinvartijoina ja heidän kautta tutkimuskutsua välitettiin työntekijöille, mikä on osaltaan voinut vaikuttaa tutkimukseen osallistuneiden joukkoon. Haastatelluiksi on valikoitunut joukko ammattilaisia, jotka ovat halunneet esittää näkemyksiään tutkimuksen kohteena olleista aiheista. Aineistonkeruu ajoittui hyvinvointialueiden käynnistymisvaiheeseen, minkä vuoksi organisaatioissa monet asiat ovat haastatteluhetkellä olleet keskeneräisiä ja työntekijöillä on ollut siihen liittyvää stressiä ja epätietoisuutta. Alkuvuodesta 2023 kerrotuista hyvinvointialueiden ongelmista ei voi (täysin) päätellä, että käynnistymisvaiheen haasteet olisivat hyvinvointialueiden pysyviä ongelmia. Toisaalta monet esiin tuoduista epäkohdista olivat pitkäaikaisia ongelmia erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa. Aineistonkeruumenetelmän vinjetti on osin muotoillut sitä, millaista aineistoa saatiin. Vinjetin myötä ammattilaiset ovat osin kuvanneet työtään ja toimintatapojaan tietynlaisessa kuvitteellisessa tilanteessa, mikä on rajannut kerrontaa toisenlaisista tilanteista. Sekä vinjetissä kuvaillut tuen tarpeet että yksi haastattelujen teemoista, monialainen yhteistyö, on voinut osin ohjata ammattilaisia kertomaan korostuneesti tekemästään palveluohjauksesta. Kuitenkaan palveluohjaus itsessään ei ollut osa haastattelurunkoa, vaan haastateltavat nostivat itse sen esiin keskeisenä yhteistyömuotona.

Sosiaali- ja terveydenhuollon integraatiota, nuorten aikuisten palvelukokonaisuuksia ja monialaista yhteistyötä nuorten palveluiden kontekstissa olisi tarpeen tutkia uudelleen muutaman vuoden kuluttua, kun hyvinvointialueet ja niiden toimintakäytännöt ovat vakiintuneet. Lisäksi jatkossa olisi tärkeää vertailla hyvinvointialueen itse tuottamien palveluiden ja ostopalveluiden laatua, vaikuttavuutta ja kustannusvaikuttavuutta sekä nuorten ja ammattilaisten kokemuksia eri tavoin tuotetuista palveluista. Tällaisessa tutkimuksessa olisi olennaista huomioida tämänkin tutkimuksen tuottama ymmärrys palveluiden keskinäisistä sidoksista ja riippuvuuksista, ja siitä, kuinka yhdessä palvelussa tehty tai tekemättä jätetty työ heijastuu muihin palveluihin. Kuten edellä on kuvattu, merkittävä ostopalveluiden käyttö edellyttää muissa palveluissa tehtävää laajamittaista ohjaus-, selvittely- ja viranomaistyötä. Lisäksi ostopalvelut voivat haitata sujuvaa monialaista yhteistyötä ja palveluiden jatkuvuutta.

Lähteet

- Aaltonen, S., Berg, P. & Ikäheimo, S. (2015) Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Aaltonen, S., Hästbacka, N. & Kivijärvi, A. (2017) Vaimeita, epämääräisiä ja häiritseviä ääniä - nuorten kuuntelemisen taito hyvinvointipalveluissa. Teoksessa Aaltonen, S. & Kivijärvi, A. (toim.) Nuoret hyvinvointipalveluissa (s. 199–220). Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Aaltonen, S. & Kivijärvi, A. (2017) Hyvinvointipalvelut ja nuoret aikuiset – Ohjausta monimutkaistuneissa siirtymissä. Teoksessa S. Aaltonen & A. Kivijärvi (toim.) Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina (s. 7–24). Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Ahonen-Walker, M. & Salenius, M. (2021) Nuorten palvelut pelaavat - erityisesti kun tarve on lyhytaikainen tai kertaluonteinen <https://www.kuntaliitto.fi/blogi/2021/nuorten-palvelut-pelaavat-erityisesti-kun-tarve-lyhytaikainen-tai-kertaluonteinen> Viitattu 25.10.2023.
- Alahuhta, M. & Niemelä, E. (2017) Paljon sosiaali- ja terveyspalveluja käyttävien asiakkaiden palvelujen toteutuminen – työntekijöiden ja johtavien viranhaltijoiden haastattelututkimus. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 54 (1), 6–17. <https://doi.org/10.23990/sa.60620>
- Berg, P. & Myllyniemi, S. (2021). Palvelu pelaa! Nuorisobarometri 2020. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.
- Finch, J. (1987) The Vignette Technique in Survey Research. *Sociology*, 21 (1), 105–114. <https://doi.org/10.1177/0038038587021001008>
- Gergov, V. (2022) Psychotherapeutic Interventions for Adolescents With Mental Disorders: Effectiveness and Predictors of Treatment Outcome. Academic Dissertation. Faculty of Medicine, University of Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-8546-4>
- Haikkola, L., Määttä, M., Toiviainen, S. & Uusikangas, S. (2021) Työllistymistä edistävien palvelujen yhdenvertaisuus nuorten näkökulmasta. Palvelu pelaa! Nuorisobarometri 2020 (s. 111–132). Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.
- Harjajärvi, M., Pirkola, S. & Wahlbeck, K. (2006) Aikuisten mielenterveyspalvelut muutoksessa: MERTTU-tutkimuksen palvelukatsaus. Suomen Kuntaliitto 187. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204193568>
- Hirschovits-Gerz, T., Heino, T., Laine, T. & Weckroth, N. (toim.) (2023) Kohti laadukasta aikuistumisen tukea. Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä eteenpäin -hankkeen loppuraportti. Raportti 5/2023. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-078-1>
- Holopainen, E., Nyyssölä, A., Karvonen, S., Aaltonen, S., Hästbacka, N., Lipponen, O. & Pitkänen, T. (2023) Monialainen yhteistyö nuorille suunnatuissa palveluissa on vaihtelevaa – katsaus kirjallisuuteen. Tutkimuksesta tiiviisti 23/2023. Suomen sosiaalinen tila 2/2023. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-087-3>
- Huhta, H., Tourunen, J., Kaskela, T., Takala, J., Helfer, A., Jurvanen, S., Laine, R., Larivaara, M., Suurpää, L. & Pitkänen, T. (2023) Matala kynnyks ymmärrettävä laajasti nuorten palveluissa. Policy brief 2023:9. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta.
- Hujala, A., Taskinen, H., Oksman, E., Kuronen, R., Karttunen, A., Lammintakanen, J. (2019). Sote-ammattilaisen monialainen yhteistyö: paljon palveluja tarvitsevat asiakkaat etusijalle. Yhteiskuntapolitiikka 84 (5–6), 592–600. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019112744444>
- Hujala, A. & Taskinen, H. (2020) Esipuhe. Teoksessa A. Hujala & H. Taskinen (toim.) Uudistuva sosiaali- ja terveysala (s. 7–14). Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-022-9>
- Karjalainen, P., Metteri, A. & Strömberg-Jakka, M. (2019) Tiekartta 2023: Aikuisten parissa tehtävän sosiaalitoiminnan tulevaisuus selvitys. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:41. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4076-5>
- Karvonen, S., Kestilä, L. & Kauppinen, T. (2017) Kokevatko nuoret saavansa tarvitsemiansa sosiaali- ja terveyspalveluja? Tuloksia väestötutkimuksista. Teoksessa Aaltonen, S. & Kivijärvi, A. (toim.) Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina (s. 27–52). Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Kontrimiene, A., Blazevičienė, A., Liseckienė, I., Gediminas, R., Valius, L. & Jarusevičienė, L. (2021) Partnership between Primary Health and Social Care Services in the Long-Term Care of Older People with Dementia: A Vignette Study. *INQUIRY A Journal of Medical Care Organization, Provision and Financing* 58 (7). <https://doi.org/10.1177/00469580211011933>
- Kuntaliitto (2022) O 41/2020 vp Nuorten syrjäytymisen ehkäisyn palvelujärjestelmän toimivuus ja palveluiden vaikuttavuus. <https://www.kuntaliitto.fi/lausunnot/2022/o-412020-vp-nuorten-syrjaytymisen-ehkaysyn-palvelujarjestelman-toimivuus-ja-1> Viitattu 25.10.2023.
- Känkänen, P., Kekkonen, M. & Gissler, M. (2019) Nuorten palvelusolmut auki. Tutkimuksesta tiiviisti 9/2019. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-310-6>

- Leskelä, R-L., Käsmä, L., Jokiranta, V., Salonen, N., Valtakari, M., Yli-Koski, M. & Määttä, M. (2022) Nuorten syrjäytymisen ehkäisyn palvelurakenne, rahavirrat sekä seurannan haasteet. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2022.
- Mönkkönen, K. & Kekoni, T. (2020). Monitoimijaisuus työntekijän haasteena ja voimavarana. Teoksessa A. Hujala & H. Taskinen (toim.) Uudistuva sosiaali- ja terveysala (s. 215–240). Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-022-9>
- Määttä, A. & Keskitalo, E. (2014) Ulkoringiltä sisärinkiin. Kumuloituneista ongelmista kärsivät nuoret aikuiset pirstaleisessa palvelujärjestelmässä. Yhteiskuntapolitiikka 79 (2), 197–207. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014061729300>
- Määttä, M. & Määttä, A. (2015) Parempia ratkaisuja koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten tukemiseen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-197-8>
- Palola, E., Hannikainen-Ingman, K. & Karjalainen, V. (2012) Nuorten syrjäytymistä on tutkittava pintaa syvemmin. Yhteiskuntapolitiikka 77 (3), 310–315. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117950>
- Pitkänen, T., Tourunen, J., Huhta, H., Kaskela, T., Takala, J., Helfer, A., Jurvanen, S., Laine, R., Larivaara, M. & Suurpää, L. (2022) Nuorten mielen terveyden tukeminen sosiaalihuollossa ja matalan kynnyksen toiminnassa. Työntekijöiden ja nuorten näkemyksiä tarpeista ja toimintatavoista. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:65. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-169-8>
- Penttinen, P. & Ronkainen, J. (2018) Itä-Suomen maakuntien nuoret – palveluiden paitsiossa vai paalupaikalla? Teoksessa Teoksessa: Gissler, M., Kekkonen, M. & Känkänen, P. (toim.) Nuoret palveluiden pauloissa. Nuorten elinolot -vuosikirja 2018 (s. 34–45). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-200-0>
- Przeperski, J. & Taylor, B. (2022) Cooperation in Child Welfare Decision Making: Qualitative Vignette Study. Child Care in Practice 28 (2), 137–152. <https://doi.org/10.1080/13575279.2019.1701412>
- Ristolainen, H., Roivas, P., Mustonen, E. & Hujala, A. (2020) Asiakaslähtöinen palveluohjaus. Teoksessa A. Hujala & H. Taskinen (toim.) Uudistuva sosiaali- ja terveysala (s. 241–266). Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-022-9>
- Taskinen, H. & Hujala, A. (2020) Integraatio – sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistamisen ydintä. Teoksessa A. Hujala & H. Taskinen (toim.) Uudistuva sosiaali- ja terveysala (s. 47–76). Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-022-9>
- TEM (2018) Ohjaamon perusteet. TEM esitteet 6/2018. <https://tem.fi/documents/1410877/2934378/Ohjaamo-toiminnan+perusteet> Viitattu 25.10.2023.
- TEM-blogi (2021) Ohjaamot uudistusten äärellä. <https://tem.fi/blogi/-/blogs/ohjaamot-uudistusten-aarella> Viitattu 25.10.2023.
- THL (2023) Palveluintegraatio. <https://thl.fi/fi/web/sote-palvelujen-johdaminen/kehittyva-palvelujarjestelma/palveluintegraatio> Viitattu 25.10.2023.
- THL (2022a) Tiedosta arviointiin: tavoitteena paremmat palvelut. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestäminen Pohjois-Savon hyvinvointialueella. Päätösten tueksi 25/2022. Alueellinen asiantuntija-arvio, syksy 2022. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-960-3>
- THL (2022b) Tiedosta arviointiin: tavoitteena paremmat palvelut. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestäminen Vantaan ja Keravan hyvinvointialueella. Päätösten tueksi 28/2022. Alueellinen asiantuntija-arvio, syksy 2022. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-963-4>
- THL (2021a) Tiedosta arviointiin: tavoitteena paremmat palvelut. Sosiaali- ja terveyspalvelut Pohjois-Savon hyvinvointialueella 2020. Päätösten tueksi 20/2021. Alueellinen asiantuntija-arvio. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-724-1>
- THL (2021b) Tiedosta arviointiin: tavoitteena paremmat palvelut. Sosiaali- ja terveyspalvelut Vantaan ja Keravan hyvinvointialueella 2020. Päätösten tueksi 23/2021. Alueellinen asiantuntija-arvio. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-727-2>
- Valtakari, M., Arnkil, R., Eskelinen, J., Mayer, M., Nyman, J., Sillanpää, K., Spangar, T., Ålander, T. & Yli-Koski, M. (2020) Ohjaamot – monialaista yhteistyötä, vaikuttavuutta ja uutta toimintakulttuuria. Tutkimus monialaisen yhteistyön vaikuttavuudesta nuorten työllistymistä edistävissä palveluissa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisuja 2020:13. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-932-5>
- Wrede-Jäntti, M. (2018) Suhdetyön merkitys nuoren onnistuneen työpajajakson taustalla. Teoksessa Nuoret palveluiden pauloissa. Nuorten elinolot -vuosikirja 2018 (s. 82–93). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-200-0>
- Yliruka, L., Kantoluoto, A., Heino, T., Laine, T. & Hipp, T. (2020) Itsenäistymistä ja hyvinvointia tukeva jälkihuolto ja nuorten aikuisten sosiaalityön mallinnus: Osana lastensuojelun VIP-nuoren palvelupolkua. Työpaperi 32/2020. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-552-0>

Liitteet

Liite 1: Haastattelurunko

1. Tutkimuksen esittely ja suostumus osallistua tutkimukseen

2. Osallistujien ja palvelun esittelyt lyhyesti

Kertokaa lyhyesti ja omin sanoin työstänne ja palvelusta, jossa työskentelette (esimerkiksi keskeiset työtehtävät, tavoitteet, mitä ammattiryhmiä on töissä).

3. Vinjetin esittely

Ohjeistus: Olemme suunnitelleet vinjettitapauksen, jonka pohjalta pyydämme vastaamaan kysymyksiin, kuinka nuorta tuetaan palvelussanne ja millaista yhteistyötä muiden palveluiden kanssa tehdään. Pyydämme teitä pohtimaan alueenne palvelukokonaisuuksia, joita on tarjolla kuvatun kaltaiselle hypoteettiselle asiakastapaukselle. Olemme kiinnostuneita kaikenlaisista palveluista, joita palvelujärjestelmässä voidaan tarjota kuvatussa tilanteessa olevalle nuorelle.

Vinjetti: ”Palveluunne on ohjautunut itsenäistymisvaiheessa oleva nuori. Hän on suorittanut peruskoulun, mutta ei toisen asteen koulutusta eikä hän ole työelämässä. Nuori kertoo, että hänellä on haasteita mielenterveytensä kanssa, mikä ilmenee alakuloisuutena, ahdistuneisuutena ja eristyneisyytenä. Nuori kokee yksinäisyyttä. Hän viettää paljon aikaa kotona, eikä ole mukana kodin ulkopuolisissa harrastustoiminnoissa. Nuorella on haasteita arjen sujumiseen liittyvissä asioissa kuten päivärytmin löytämisessä ja asioiden hoitamisessa. Lisäksi nuori on huolissaan taloudellisesta tilanteestaan, sillä hänellä on vaikeuksia maksaa laskut ajallaan ja saada rahat riittämään välttämättömiin menoihin.”

4. Nuoren palveluihin liittyvät kysymykset

- Mitä ajatuksia kuvattu tilanne herättää oman työnnä näkökulmasta?
- Mitä kautta nuori todennäköisesti tulisi palveluunne?
- Miten lähtisitte työskentelemään nuoren kanssa?
- Mitä tukea mielestänne nuori tarvitsee? Miten palvelun tarve arvioidaan palvelussanne?
- Kuinka paljon oma-aloitteisuutta vaatii palveluun pääsy ja käyttö?
- Mitä nuorelta odotetaan? Mihin tulee sitoutua?
- Kuinka pitkä asiakkuus nuorella voi olla?
- Millaisia muita palveluita nuori voisi saada tilanteessaan?
- Kutsuisitteko muita ammattilaisia yhteistyöhön? Keitä?

- Ohjaisitteko nuorta johonkin muuhun palveluun?
- Millaista yhteistyö käytännössä on? Miten se toteutuu? Kerro esimerkein.
- Miten nuoren palvelukokonaisuus järjestetään ja kuka siitä vastaa?
- Mikä taho on vastuussa palveluiden järjestämisen kokonaisuudesta?
- Rajaako joidenkin palveluiden saanti nuoren pois toisista palveluista?
- Mitä tapahtuu tilanteissa, joissa nuorelle ei löydy sopivaa tukimuotoa tai palvelut eivät toimi yhteen?
- Mitkä ovat kokemuksenne mukaan kuvatus nuoren palvelukokonaisuuden suurimmat ongelmakohdat nuoren kannalta?

5. Vinjetin variaatiot

- Nuorella on maahanmuuttajatausta, esim. haasteita suomen kielen kanssa ja kotoutumisessa
- Nuorella on päihteiden runsasta käyttöä
- Nuorella on asumisen haasteita, esim. asunnottomuus
- Nuori on velkaantunut
- Nuori tekee rikoksia, esim. odottaa oikeudenkäyntiä tai suorittaa parhaillaan rangaistusta
- Nuorella on pitkäaikaisia (mielen)terveysongelmia ja kuntoutuksen tarve
- Nuori on vammainen
- Jokin muu asia, mikä?

Ohjeistus: Katsokaa listaa. Herättääkö jokin seuraavista lisätiedoista esimerkkinuoren tilanteessa ajatuksia oman työskentelyenne tai nuoren palvelukokonaisuuden näkökulmasta? Tuleeko nuoren palvelukokonaisuuteen mahdollisesti uusia haasteita? Mitä? Muuttavatko jotkin mainituista tekijöistä nuoren kanssa työskentelyä tai vaikkapa yhteistyökumppaneita? Miten?

6. Ammattilaisten työhön ja yhteistyökäytäntöihin liittyvät kysymykset

- Mitä hyvinvointialueelle siirtyminen tarkoittaa palvelunne toiminnan kannalta?
- Mitä uudistus tarkoittaa alueenne palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden kannalta?
- Miten uudistus vaikuttaa nuorten tavoittamiseen ja kohtaamiseen?
- Mitä uudistus tarkoittaa alueenne nuorten palveluiden yhteensovittamisen ja yhteistyön kannalta?
- Millaisia mahdollisuuksia ja ongelmia uudistukseen liittyy teidän näkökulmaltanne?
- Kertokaa palvelunne keskeisistä yhteistyökumppaneista ja millaista yhteistyö käytännössä on.
- Minkä tahojen kanssa teillä on erityisen hyvää yhteistyötä? Milloin yhteistyö sujuu? Mikä tekee yhteistyöstä hyvää?

- Millaisissa tilanteissa ilmenee haasteita?
- Onko jotain tahoja, joiden kanssa pitäisi tehdä enemmän yhteistyötä? Miksi? Miksi yhteistyötä ei tehdä riittävästi?
- Miten palveluiden välistä yhteistyötä johdetaan tai koordinoidaan? Tulisiko yhteistyötä koordinoida tai johtaa jollakin eri tavalla, miten?
- Tekeekö yksiköiden johto yhteistyötä palveluiden yhteistyön suunnittelussa? Keiden kanssa?
- Millaisia toimintamalleja palveluiden kokoamiseksi yhteen nuoren ympärille on jo kehittynyt tai syntymässä?
- Millaisella kokoonpanolla nuorisolain mukainen ohjaus- ja palveluverkosto toimii alueellanne?
- Onko toiminnassa tai verkoston kokoonpanossa muutoksia sote-uudistuksen myötä?
- Miten arvioitte verkoston merkitystä yhteistyön suunnittelun ja nuorten palveluiden yhteensovittamisen kannalta?
- Mitkä ovat mielestänne oman työnne, työyksikkönne tai edustamanne organisaation kannalta nuorten palvelukokonaisuuksien suurimmat ongelmakohdat?

7. Vapaa sana

Tuleeko mieleen jotain muuta aiheeseen liittyvää, joka jäi kysymättä?